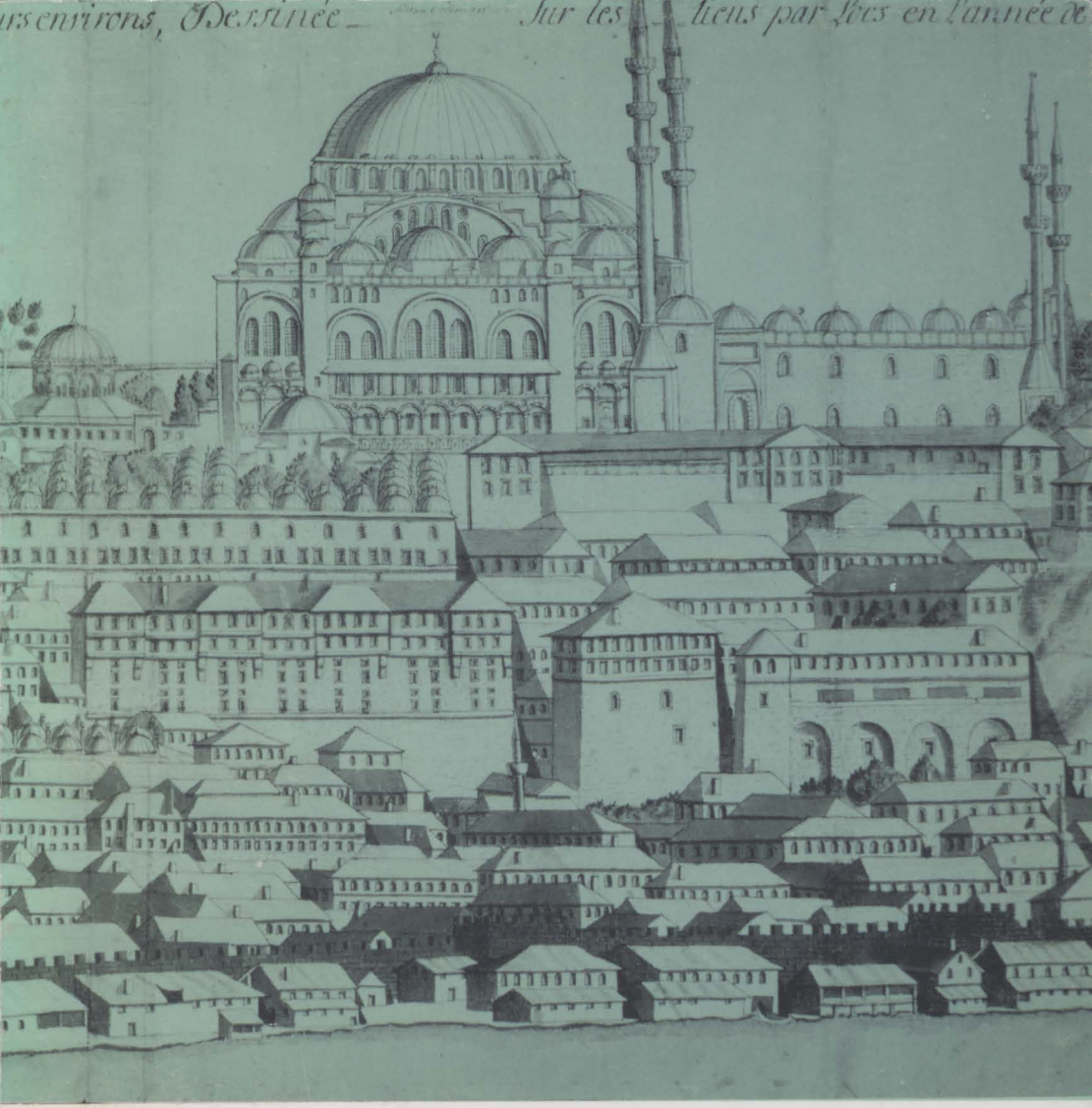

Svenska Forskningsinstitutet i Istanbul Meddelanden 7/1982

Svenska Forskningsinstitutet
i Istanbul
Meddelanden
7/1982

Omslagsbild: Utsikt över Konstantinopel, ca 1712.
Detalj av akvarellerad lavering av Cornelius Loos.
Nationalmuseum, Stockholm.

Svenska Forskningsinstitutet i Istanbul Meddelanden

7/1982

Under redaktion av
Gunnar Jarring och Ulla Ehrensvärd

ISSN 0347--8068

Distribution: Sekr. för Svenska Forskningsinstitutet i Istanbul,
Kungl. biblioteket, Box 5039, 102 41 Stockholm 5.
Institutets postgirokonto 2 90 27-0.

Innehåll

STIG Y. RUDBERG
Basilius av Caesarea, en stor kyrkofader 5
Saint Basil of Caesarea, a great Father of the Church 16

GÖSTA BERG
Svenska försök med den turkiska trösksläden 17
Swedish efforts to use the Turkish threshing-sled 25

GUNNAR JARRING
Bibliofilen Ali Nouris tankar på upprättandet av ett turkiskt nationalbibliotek 26
Gustaf Noring and his ideas on a Turkish national library 40

ULF-THOMAS MOBERG
Gunnar Ekelöfs turkiska resa 1965 41
Gunnar Ekelöf's journey through Western Turkey in 1965 65

INGVAR SVANBERG
Fru Abibe och ärkehäxan Hekate 66
Mrs. Abibe and the Arch-Witch Hecate 68

ULLA EHRENSVÄRD
En resa i östra Turkiet maj—juni 1982 69
A journey in Eastern Turkey 84

Styrelse 86
Hedersledamöter. Stödjande ledamöter 87
Årsberättelse för verksamhetsåret 1981/82 88
Resultat- och balansräkning 1981/82 91
Ledamots- och medlemsförteckningar 92

Medarbetare

Stig Y. Rudberg
professor i grekiska språket och litteraturen vid Lunds universitet.
Persikevägen 81, 223 55 Lund.

Gösta Berg
professor. Ludvigsbergsgatan 16, 117 26 Stockholm.

Gunnar Jarring
ambassadör. Karlavägen 85, 114 59 Stockholm.

Ulf-Thomas Moberg
fil. kand., doktorand i litteraturvetenskap vid Uppsala universitet.
S:t Görans gränd 7, 193 00 Sigtuna.

Ingvar Svanberg
fil. kand., doktorand i etnologi vid Uppsala universitet.
Väktargatan 50 A, 754 22 Uppsala.

Ulla Ehrensvärd
1. bibliotekarie, docent i konstvetenskap vid Stockholms universitet.
Banérgatan 10, 115 22 Stockholm.

STIG Y. RUDBERG

Basilius av Cæsarea, en stor kyrkofader

Härom året, 1979, anordnades konferenser och vetenskapliga symposier i både Canada, Frankrike, Italien och Grekland till minne av en man som dog för 1.600 år sedan. Detta förhållande visar att det måste röra sig om en man av betydelse långt utöver det vanliga.

Mannen, som alltså dog år 379, heter *Basilius* (på grekiska Basileios) och betecknas ofta med tillnamnet *den store,* en hedersbenämning som han faktiskt fick redan under sin livstid. Om det i vårt land inte är så många som känner till honom, är han desto mer känd i länder där den ortodoxa kyrkan är stark. Han är en av de stora kyrkofäderna som varje grekiskt barn t.ex. har hört talas om. Han är också en av de s.k. stora *hierarcherna,* d.v.s. de stora kyrkolärarna på 300-talet, som ännu flitigt studeras. Kyrkofädersforskningen, *patristiken,* är f.n. en mycket aktiv vetenskap som vart fjärde år håller kongresser i Oxford med ett tusental deltagare från en mängd nationer och av skilda trosbekännelser.

Basilius' liv faller helt inom 300-talet e.Kr., ett av de mest fascinerande seklen i vår tideräkning. Det var då som den nya religionen, kristendomen, definitivt trängde igenom och slog ut de många hedniska kulterna i det romerska imperiet, som omfattade praktiskt taget hela den dåtida civiliserade världen. Och den avgörande händelsen var att kejsar Konstantin den store upphöjde kristendomen till statsreligion. Han sammankallade också det berömda kyrkomötet i Nicaea (Nikaia) år 325, där den ortodoxa läran fastställdes i sina detaljer.

Ett kort bakslag för kristendomen inträffade 361—3, när Julianus, ofta kallad "avfällingen", var kejsare. Han avskaffade de kristnas privilegier och återinförde hedniska kulter. Men han stupade efter knappt två års regering i krig mot perserna. Det är ett av historiens stora *om,* hur det skulle ha gått, om Julianus hade fått leva och regera kanske 30—40 år till. Det kan man spekulera över, även om det är en ganska ofruktbar sysselsättning.

Det kan tilläggas att Julianus visserligen utsattes för hatfulla angrepp från kristna författare, men att han ändå fått ett i stort sett gynnsamt eftermäle tack vare historikern Ammianus Marcellinus, som var hans personlige vän. Han åtnjöt också en viss popularitet hos oss under senare delen av 1800-talet som en representant för vad man kallade "den döende antiken" och figurerar i den rollen bl.a. hos Ibsen (Kejser og Galilaeer) och Viktor Rydberg (Den siste athenaren).

Basilius var född i Caesarea, huvudort i provinsen Kappadokien mitt inne i Mindre Asien (nuv. Kayseri i Turkiet). Han tillhörde en förnäm och bildad familj, kristen sedan två generationer, något ganska ovanligt på den tiden. Av de tio syskonen kom tre att bli biskopar, Basilius, Petrus och Gregorius, känd som Gregorius av Nyssa. Den äldsta av systrarna, Makrina, drog sig vid unga år tillbaka från världen för att leva ett asketiskt liv. Basilius själv blev tidigt en övertygad kristen. Han älskade Bibeln och kunde stora delar av den utantill, vilket framgår av hans skrifter. Han gick i skola i Caesarea, sedan kom han till rikshuvudstaden Konstantinopel. Där lyssnade han till berömda lärdes undervisning, och slutligen fullbordade han sin utbildning vid den platonska akademien i Athen.

Denna berömda utbildningsanstalt hade då existerat i över 700 år, och den levde faktiskt i ytterligare nära 200 år, innan kejsar Justinianus lät stänga den år 529. Dit kom ynglingar från hela den grekisktalande världen, där fanns vid denna tid berömda lärare som Himerios och Libanius. Här studerades de klassiska grekiska författarna med samma iver av kristna som av hedniska studenter. Denna konfrontation vid Athen-akademien mellan hedniskt och kristet är ett fascinerande kapitel; det var t.ex. ingalunda något ovanligt med ett gott och förtroendefullt förhållande mellan en hednisk lärare och en kristen elev eller omvänt. En av de främsta kännarna av den här tiden har givit följande lite drastiska formulering om detta fenomen: "En övertygad hedning som Eunapius berömmer sig av att ha varit elev till den kristne Prohairesios; den helige Johannes Chrysostomos, uppfostrad som han var i en mycket kristen atmosfär, följde inte desto mindre hedningen Libanius' undervisning; och det tycks inte som om vare sig den ene eller den andre skulle ha löpt någon risk att se sig omvänd".[1]

I Athen lärde Basilius grundligt känna en man som han under hela sitt återstående liv skulle stå i förbindelse med, Gregorius, känd som en av de stora kyrkofäderna under namnet Gregorius av Nazianzos. Han hade

[1] H.-I. Marrou, *Histoire de l'éducation dans l'Antiquité*. 3 éd., Paris 1955, s. 428.

Basilius av Caesarea. Ur en handskrift från 1600-talet i klostret Iveron på berget Athos som innehåller Basilius' och Johannes Chrysostomos' liturgier (Cod. 1424 m, fol. 20v).
Reprod. ur: The Treasures of Mount Athos. *Vol. 2. Athen 1975.*

kommit till Athen före Basilius, men de blev snart hjärtevänner. Det kan illustreras med ett par citat från Gregorius: "Vi hade samma tak och samma härd", "allt var gemensamt oss emellan; vi hade en enda själ som förenade två skilda kroppar".[2] När nya studenter anlände till akademien, brukade kamraterna hälsa dem med ganska grova välkomstceremonier, men Gregorius lyckades bespara Basilius detta, som nog inte alltid var så angenämt för den nykomne.

Basilius var den förste av de två som lämnade Athen, "som ett med bildning tungt lastat skepp", som Gregorius uttrycker det på sitt bildrika språk. Många vägar till en världslig karriär stod nu öppna för honom. Men han hade gjort sitt val. Efter något som kan kallas en studieresa till Palestina, Syrien och Egypten, där han besökte asketer och eremiter, beslöt han sig för ett liv i askes och försakelse. Vid den här tiden av svåra yttre och inre motsättningar hade flera människor dragit sig tillbaka till ödemarken, där de levde ensamma eller i små grupper. Här skymtar början till det klosterväsende, som Basilius' namn har blivit särskilt förknippat med. Ännu inte 30 år gammal drog han sig nu tillbaka med några följeslagare till en ödslig plats söder om Svarta havet. Han skrev ett brev, där han skildrar den entusiastiskt för att locka Gregorius till sig. En tysk kyrkohistoriker har kallat det "den första djupt kända landskapsskildringen som den västerländska världen känner".[3]

Jag skall citera ett stycke: "Det är ett högt berg, täckt av tät skog och vattnat i norr av friskt och klart vatten. Vid dess fot utbreder sig en slätt med den mest yppiga växtlighet på grund av vattnet som rinner ned från berget. Runt denna har en skog vuxit upp av sig själv med träd av alla slag av en sådan skönhet, att Kalypsos ö som Homeros så beundrade är ringa i jämförelse därmed . . . Floden, den snabbaste i sitt lopp som jag känner, erbjuder en något vild anblick genom klippan under vilken den strömmar fram med djupa virvlar. Den . . . ger näring åt en outsäglig mängd av fiskar . . . Behöver jag tala om doften från jorden och fläktarna från floden? . . . Men det största lov jag kan sjunga över denna trakt, det är att den, som frambringar så många frukter, också alstrar den ljuvaste av alla frukter, stillheten."[4]

Men Basilius var en alltför aktiv och handlingskraftig natur för att i längden dröja sig kvar i ödemarken. Han återvände till Caesarea, där han snart blev den gamle biskopens rådgivare och högra hand. Och när

[2] *Carmen de vita sua,* Migne P.G.37, 1045.
[3] H. von Campenhausen, *Griechische Kirchenväter.* Stuttgart 1955, s .90.
[4] Ep. 14. Saint Basile, *Lettres,* ed. Y. Courtonne. Vol. 1, Paris 1957. s. 43 f.

Två episoder ur Basilius' liv: Basilius' förvisning och Basilius räddar kejsar Valens' son; kejsaren tittar fram ur byggnaden t.h. Ur en handskrift från 1100-talet i klostret St. Panteleimon med Gregorius av Nazianzos predikningar (Cod. 6, fol. 138r).
Reprod. ur: The Treasures of Mount Athos. *Vol. 2. Athen 1975.*

biskopen dog år 370, utsågs Basilius till hans efterträdare och dessutom till metropolit över hela provinsen Kappadokien. Den religiösa situationen var just då bekymmersam. Kejsaren, som hette Valens, hyllade den ariska villoläran och ville avtvinga alla biskopar deras underskrift på ett beslut som gynnade den läran. Basilius kom snart att framstå som ledare för oppositionen, som ville hålla fast vid den tro som hade antagits vid Nicaea-mötet, den "nicenska trosbekännelsen". Valens märkte snart, att Caesarea var centrum för motståndet. Fast besluten att bryta det begav han sig själv dit vid årsskiftet 371—2.

Nu bävade alla icke-arianer för vad som skulle ske. Kejsaren hade först skickat en hovman för att underhandla med den halsstarrige metropoliten och försöka få honom att falla till föga. Han gick så långt att han visade Basilius den redan färdigskrivna landsförvisningsordern. Men Basilius var orubblig. Han bemötte kejsaren med en andlig överlägsenhet som inte kunde undgå att göra intryck. Det hela slutade med att Valens var närvarande vid en gudstjänst ledd av Basilius, och han avstod i fortsättningen från sina påtryckningar. — En nordbo kommer kanske att tänka på Runebergs Landshövdingen, ett ett och ett halft årtusende yngre exempel på rättens triumf över makten.

Basilius' sista år förbittrades av att motståndare och avundsmän försökte misstänkliggöra hans renlärighet, bl.a. genom att sprida förfalskade brev. Kort före sin död fick han ändå glädjen att se en vändning till det bättre. Efter kejsar Valens' död 378 inställdes nämligen förföljelserna mot Nicaea-anhängarna, och Basilius' kyrkopolitik tycktes triumfera. Men Basilius själv var sedan länge en bruten man. Han hade fördärvat sin hälsa genom överdriven askes, fastor och andra späkningar. Därtill kom en leversjukdom som i åratal plågade honom och gjorde honom oförmögen till arbete, vilket framgår av flera bevarade brev. Ännu inte 50 år gammal dog han, bara några månader efter kejsaren, på nyårsdagen 379.

Basilius är känd som det österländska munkväsendets grundare. Det ortodoxa klosterlivet har ju aldrig råkat ut för den väldiga splittring i en mängd ordnar och kongregationer som kännetecknar den romersk-katolska kyrkan. Munkarna och nunnorna i den ortodoxa kyrkan lever än i dag efter de av Basilius utformade klosterreglerna, och de kallas ibland för basilianer.

Men också på ett annat område var han pionjär. Genom hans outtröttliga nit växte i hans hemstad Caesarea upp liksom en liten stad för sig, som bestod av ett stort sjukhus, ett slags yrkesskola, hem för föräldralösa barn, spetälskesjukhus m.m. På så sätt blev han en föregångsman inom

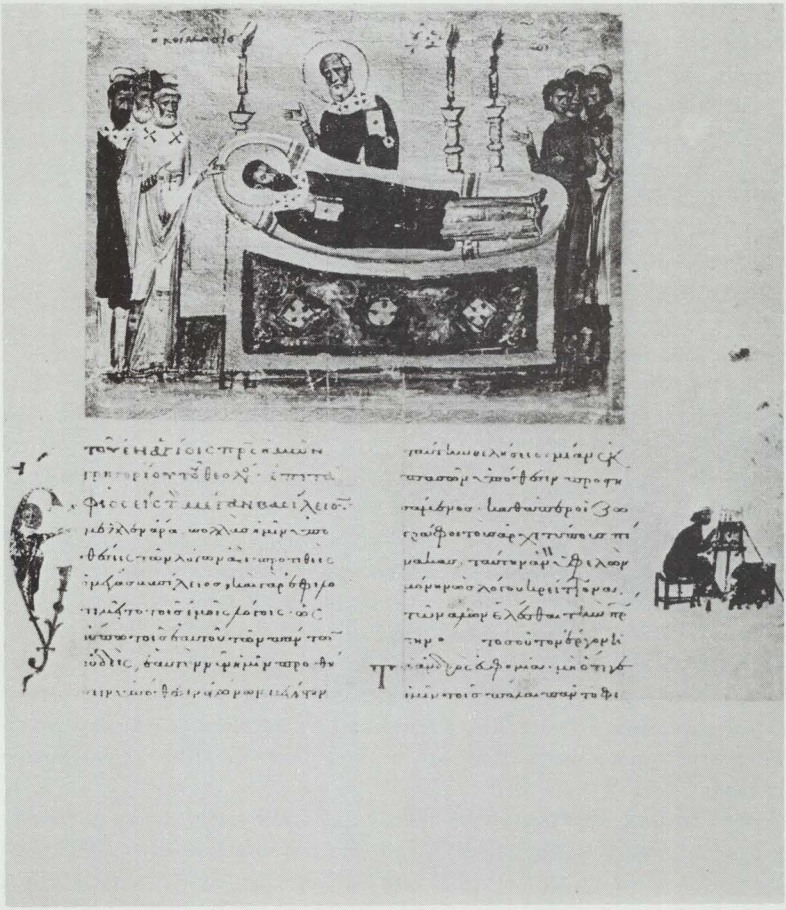

Basilius på dödsbädden, t.v. en grupp biskopar, t.h. lekmän. Illustration till början av Gregorius' minnestal, som nämns i artikeln. Gregorius håller dels sitt tal över den döde vännen, dels pekar han på ikonmålaren i marginalen. Ur en handskrift från 1000-talet i klostret Dionysiou (Cod. 61, fol. 35r).
Reprod. ur: The Treasures of Mount Athos. Illuminated manuscripts. *Vol. 1. Athen 1973.*

sjukvården. Hela anläggningen fick efter honom namnet *Basiliás* och blev vida känd och berömd. Han uppmuntrade också sina underlydande biskopar att i sina städer upprätta regionala sjukhus.

Att vi känner så många detaljer ur Basilius' liv beror till stor del på att vi har kvar det berömda minnestal som hans vän Gregorius av Nazianzos höll över honom. Det präglas visserligen i hög grad av tidens smak för blomstrande retorik men ger ändå en mängd värdefulla upplysningar om fakta som vi annars inte skulle ha känt till.

Även Basilius' egna talrika skrifter vittnar om hans mångsidiga verksamhet. Med tanke på hans knappt femtioåriga liv och hans arbete som kyrkoledare, organisatör, predikant och själasörjare är det förvånansvärt att han fick tid att lämna efter sig en så omfattande litterär kvarlåtenskap. Den innehåller bl.a. predikningar, asketiska skrifter och brev. En ställning för sig intar en liten skrift som har titeln "Till ynglingar om hur de skall dra nytta av hellenska (d.v.s. hedniska) skrifter". Den visar Basilius' djupa förtrogenhet med den klassiska litteraturen, Homeros, det grekiska dramat o.s.v. När man läser dem, säger han, skall man göra som bina: samla honungen (d.v.s. det nyttiga och uppbyggliga) men undvika det skadliga. Över huvud taget har han en moraliserande inställning till den gamla litteraturen: man skall ta efter de gamles dygder som mod, offervilja och måttfullhet men akta sig för att efterlikna deras fel och laster. Den här lilla skriften översattes till latin under renässansen och blev ytterst populär. Det är mycket betecknande för språksituationen då — *Graeca sunt, non leguntur*[5] — att ett tiotal tryckta upplagor av den *latinska* översättningen kom ut, innan äntligen den grekiska originaltexten trycktes.

Som Basilius' förnämsta verk räknas nog i allmänhet hans nio predikningar över skapelseberättelsen, de s.k. *hexaemeron-homilierna.* Han höll dem i Caesarea under en enda vecka i fastetiden år 378, alltså några månader före sin död. I den nionde predikningen har han hunnit fram till däggdjuren och nämner sin avsikt att också tala om människans skapelse. Men det ser ut som om han aldrig hann med detta, utan hans yngre broder Gregorius författade i stället två predikningar om hur Gud skapade människan.

Kanske värdefullast för vår kunskap om Basilius' eget liv och intressantast för en nutida läsare är den bevarade brevsamlingen. Vi har under

[5] "Det är grekiska, det läses icke", ord varmed medeltida kommentatorer hoppade över för dem obegripliga grekiska citat som förekom i de latinska texterna.

Basilius' namn inte mindre än 366 brev. Av dem är så många som omkring 340 förmodligen äkta. De återstående har kunnat utmönstras dels på språkliga grunder, dels därför att detaljer i dem inte stämmer med andra säkert kända fakta. I breven lär man känna den stränge asketen och den myndige kyrkoledaren, men också den mot sina vänner trofaste biskopen. Han skrev en rad brev för att trösta sörjande eller för att hos myndigheterna vädja för människor som råkat i svårigheter. Man får också under senare delen av hans liv höra om hans kamp mot sjukdomen, om hur han redan i 45-årsåldern betraktar sig själv som en gammal och bruten man.

Den stränge asketen talar i ett berömt brev till vännen Gregorius. Det har troligen skrivits under den tid då han med några vänner vistades i ödemarken söder om Svarta havet. Så här vill han att den sanne asketen skall te sig: "Det ödmjuka och nedslagna sinnet bör åtföljas av en dyster och mot marken riktad blick, ett försummat yttre, ett ovårdat hår, en smutsig klädnad . . . Klädernas enda syfte är att vara ett hölje för kroppen, lämpligt för både vinter och sommar. Man må inte eftersträva vackra färger eller fina tyger. Att så göra är lika illa som när kvinnor färgar sitt hår och sina kinder med konstlade medel."[6]

Basilius' brev vänder sig ingalunda bara till kristna adressater. Det finns många brev till höga ämbetsmän, som ofta var hedningar, med vädjanden för olika nödställdas räkning. Det är intressant att se, hur Basilius kan variera sin stil beroende på adressatens ställning, intressen och bildningsgrad. Det är t.ex. påfallande, att anspelningar på antika författare eller grekisk mytologi förekommer oftare i brev till icke-kristna. Basilius vill tydligen visa, att också en kristen kan behärska den gamla bildningen. Jag skall ge ett par exempel. I ett brev till Martinianus, en hög icke-kristen ämbetsman, kommer flera anspelningar på grekisk mytologi och litteratur. I början talas om "att ha sett många människors städer och ha lärt känna deras sinne"; det är ett citat ur Odysséens första sång. Vidare nämns kung Alkinoos; det var vid hans hov som Odysseus berättade om sina äventyr. Och på tal om Kappadokiens delning i två provinser, som smärtsamt berörde Basilius, säger han: "Du vet väl vad mitt land har lidit: liksom en gång Pentheus har det sönderslitits av verkliga menader, ja av demoner." Detta syftar på Euripides' drama Bacchanterna. Och i slutet av samma långa brev — det är fortfarande tal om landets olyckor — heter det: "Ja, vi skulle ha behövt en Simonides eller en liknande lyrisk skald för att sjunga en sorgesång över våra olyckor. Men varför

[6] Ep. 2, ed. Courtonne (se not 4), vol. 1, s. 11.

Basilius' kyrka och kyrkor på berget Sion. Ur en handskrift från 1680-talet i klostret Gregoriou, innehållande Proskynetarion *— beskrivning över de heliga platserna i Palestina (Cod. 139 m, fol. 10v).*
Reprod. ur: The Treasures of Mount Athos. *Vol. 1. Athen 1973.*
14

säger jag Simonides? Det skulle ha behövts en Aischylos eller någon annan som skulle förstått att höja en högstämd klagan över vårt lidande."[7]

Under den vecka då Basilius höll sina berömda predikningar över skapelseberättelsen trängdes i katedralen män, kvinnor och barn, de flesta av enkelt och obildat slag, hantverkare och kroppsarbetare. Mot slutet av den åttonde predikningen säger han, att han har talat länge nog och egentligen borde sluta. "Men", tillägger han, "om jag låter er gå nu, kommer somliga att skynda iväg till tärningsspelet. Där är det svordomar, gräl och penninglystnad. Djävulen står bredvid, han som med hjälp av tärningens prickar upptänder spelarnas lystnad och flyttar pengarna från den ena sidan av bordet till den andra. Än ger han den ene segern och slår ned den andre; än gör han den ene glädjestrålande men den andre utskämd." Därför, menar talaren, är det bäst att ni sitter kvar och lyssnar litet till för att sedan lugnt gå hem och tillreda er måltid. Och medan ni i lugn och ro njuter den, bör ni samtala med varandra om vad ni i dag fått höra och lära i kyrkan; på det sättet blir också er måltid till välsignelse för er.[8]

Forskningen är ännu i dag långt ifrån färdig med Basilius. Som klosterväsendets organisatör intresserar han kyrkohistoriker, som lärofader och predikant är han föremål för studium inom flera teologiska discipliner, och som en av de viktigaste grekiska kristna författarna sysselsätter han också forskare inom grekiska språket och litteraturen; bara i vårt land har två doktorsavhandlingar ägnats åt texten i flera av hans skrifter och problem som hänger samman med deras tradering, d.v.s. det sätt på vilket de genom hundratals handskrifter har kommit till oss.[9]

Men mest sympatisk och levande tycks han oss kanske i breven. Där tröstar han föräldrar som har förlorat ett barn, eller en kvinna som har mist sin man. Och fastän sjuk och åldrad i förtid skriver han ända till slutet brev för att vädja om hjälp åt nödlidande människor och åt trosbröder som ansätts av villolärare. Trots det stora tidsavståndet kommer han oss här mänskligt nära.

[7] Ep. 74, ed. Courtonne (se not 4), vol. 1, ss. 172—5.
[8] Hom. in Hex. 8, Migne, P.G. 29, 185 BC.
[9] Anders Cavallin, *Studien zu den Briefen des hl. Basilius.* Lund 1944; S. Y. Rudberg, *Études sur la tradition manuscrite de saint Basile.* Uppsala 1953.

SAINT BASIL OF CAESAREA, A GREAT FATHER OF THE CHURCH

In 1979, there were conferences and symposia held in many countries in honour of St Basil the Great, who died 1.600 years earlier. Basil of Caesarea (329—379), who was called *the Great* already during his lifetime, is one of the greatest Fathers of the Church. He was born into a noble and wealthy family, and two of his brothers (Petrus and Gregory of Nyssa) also became bishops. He received an excellent education at the Platonic Academy of Athens, where he met his lifelong friend Gregory of Nazianzus. But instead of the worldly career open to him, he chose a solitary life with a few companions, which he described in an enthusiastic letter to his friend Gregory.

However, being too active to remain in the wilderness, he returned to Caesarea, where he was elected a bishop and metropolitan of the whole province of Cappadocia in 370. He soon became the leader of the orthodox who contended for the faith of Nicaea against heretical doctrines, esp. the Arians.

Basil died of a liver disease before his fiftieth birthday, but during his comparatively short life he managed to accomplish much. He was a leader of the Church and an organiser of the monastic life. He is still regarded as the creator of eastern monasticism. He was a preacher and spiritual guide, and he organised a large establishment, called the *Basiliás* (hospital, orphanage etc.).

Basil also left behind extensive literary works such as sermons, ascetic writings and letters. The nine *Homilies on the Hexaemeron* are considered his principal work, but he did not live long enough to deal with the creation of man.

Basil's *letters* (there are ca 340 genuine ones) are a primary source concerning the man himself, his time and his environment. There are letters of consolation to widows and to parents who have lost their child; other letters are written to officials (both Christian and heathen) begging for mercy for people in distress and introducing young men to their favour. In the letters to non-Christian addressees Basil often makes allusions to ancient Greek literature and classical mythology. In spite of the great distance in time, it is in his letters that Basil comes closest to us on a human level.

GÖSTA BERG

Svenska försök med den turkiska tröskslädeN

Den 18 juli 1657 antecknade den vakne iakttagaren Claes Rålamb, Sveriges ambassadör vid Porten, efter en ridtur i Konstantinopels omgivningar i sin dagbok att han sett "Turkarnes art till att Tröska, i det de bredde uth Säden på fältet tämmeligen tiåckt, sedan köra de där utj som en Lerlafwa med Hästar och Oxar som äre spänte för en Släde utan medar utj hwilckens båttn äre satte tätt med flintstenar de som skiära halmen all små som hackelse, de bruka och här wijd sin lust i det stället för arbetz fålcket settia sig en dame och een Mans person och kiöra så omkring. När alt således är smått skurit igenom åkande, kastas den Säden med en lång skåfwel uth åth fältet, der Separerar sig hallmen ifrån Säden" (Rålamb 1923 136 f.).

Under tidernas lopp har många andra resenärer gjort liknande iakttagelser. Även i våra dagar är *döven,* som tröskslädeN kallas på turkiska, ett mycket använt redskap. Redskapet som kanske hellre borde kallas för släpa eller drög än för släde, förekommer eller har förekommit i ett stort område, omfattande flera av Medelhavsländerna och Främre Orienten. Den saknas däremot i Frankrike och Italien. Den svenske forskaren Dag Trotzig har på ett förtjänstfullt sätt klarlagt utbredningen i sin doktorsavhandling (Trotzig 1943 141 ff). Detta har emellertid inte alltid uppmärksammats av senare forskning på området (Cheetham 1982).

På andra håll i Orienten sker tröskning genom att djur släppes lösa för att trampa ut kornen i den utbredda säden eller genom att man kör över den med ett slags valsar eller vagnar. Den senare metoden erbjuder liksom användningen av tröskslädeN den fördelen framför uttrampningen, att djuren inte blir så ansträngda och att man samtidigt med trösken får stråna sönderskurna till hackelse, den vanligaste djurfödan i dessa sydliga länder.

Ungefär 80 år senare än Rålamb hade en annan svensk diplomat, Edvard Carleson, liksom Rålamb själv intresserad jordbrukare, tillfälle

Trösksläden förs i cirklar över säden, varvid de 600 till 800 flintflisorna i botten på släden separerar kornen från halmen.
Ur: Natural history. *1969: Febr.*

att lära känna den turkiska trösksläden. Han kan liksom sin landsman ha gjort det i Konstantinopels omgivningar, där metoden intill våra dagar varit i bruk (Forde 1931). Men under sin sammanlagt fjortonåriga vistelse i det turkiska riket företog han vidsträckta resor i olika delar av landet. Det kan t.ex. också ha skett i östra Bulgarien, där trösksläden var och är i allmänt bruk, även om undersidans flintspetsar numera vanligen blivit ersatta av stålklingor (Vakarelski 1973).

Det förvånar inte att tröskningssättet fångat Carlesons intresse. I Sverige, liksom i hela norra Europa, där tröskningen vid denna tid nästan uteslutande skedde med handslaga, ett enkelt redskap bestående av två hopbundna käppar, med vilka den utbredda säden bearbetades på logen, var denna det mest arbetskrävande momentet inom jordbruket. När Carleson i Vetenskapsakademiens handlingar 1751 skildrar den turkiska metoden, inleder han sin framställning genom att helt realistiskt konstatera:

"Ibland de tunga och långsamma hushållssysslor, som en Landthushållare har at sköta, räknar jag billigt Sädens uttröskande, sedan hon kommit i husen, och följakteligen ibland de kostsammaste. När den Högste välsignar landet så rikeligen, som förledit år skedt, måste de vanlige arbetarne flere månader sysselsättas med tröskning, och ändock Spantalströskare (vandringsarbetare, som fick betalt i spannmål) dela med möss och

råttor en vinst, för hvilken Jord-brukaren nog svårt arbetat hela året igenom. Andra angelägna göromål måste försummas, hvilka med lätthet höstetiden kunde förrättas, om icke logen hindrede folket. Elds-faran vid vinter-tröskningen går jag med flera omständigheter förbi, såsom hvar hushållare nog bekante."

Det var dessa omständigheter, som ingav Carleson tanken att pröva det turkiska tröskningssättet även i vårt land. Redan Olaus Magnus hade i sin historia om de nordiska folken fäst uppmärksamheten vid skillnaden mellan norr och söder i detta hänseende: "Däremot begagnas aldrig någonstädes i Norden dragare att trampa säden ur axen, vilket ju är det i Italien övliga sättet att tröska, utan kornen uttröskas i särskilda logar under de långa vinternätterna" (Olaus Magnus 1555, 13:7). Och Schering Rosenhane anmärkte vid 1660-talets början, att man inte i vårt land "will bruka att tröska mäd oxar som i gambla tider och ännu i Turkiet och såmliga orter i Spanien ähr brukeligit" (Rosenhane 1944 83). Carleson var emellertid den förste som gick ett steg längre och beslöt att pröva denna metod på våra breddgrader. Till den ändan inkallade han "en turkisk bonde från Bulgarien", som skulle demonstrera förfaringssättet inför svensk publik.

Den turkiske bonden hitkom i augusti 1750. Vi vet inte varifrån i Bulgarien han hämtats, men helt säkert har den långa resan till Sverige ägt rum sjöledes. Det bör härigenom inte ha erbjudit några svårigheter för honom att föra med sig en eller flera slädar och i vart fall några säckar med de flintflisor som erfordrades. I Bulgarien kom i senare tid dessa flisor nästan alltid från gruvor i Sumen i nordöstra delen av landet, där de grovbearbetas för att senare slutgiltigt justeras av de hantverkare ute i byarna som förfärdiga slädarna. På samma sätt lär i våra dagar i det nuvarande Turkiet nästan alla flintflisor som användes för tröskslädarna komma från byn Cakmak, ett stycke söder om Bursa. Tillverkningen är där en viktig hemsyssla och den teknik som användes visar många ålderdomliga drag (Bodaz 1969). Det åtgår avsevärda kvantiteter till varje släde, enligt Carleson så mycket som inemot 1000 stycken. I våra dagar räknar man i allmänhet med 600—800. Slädarna tillverkas av färskt virke, som när det torkar i stort sett håller fast flintorna. Som vi skall se synes en viss tillverkning ha skett även i Sverige. I så fall kan man ha haft glädje av den erfarenhet man hade av tillverkning av bössflintor.

En öppen fråga är om den turkiska bonden även medfört ett oxok. På det kopparstick som är fogat till Carlesons uppsats — sannolikt utfört av Jean Erik Rehn — synes oxparet ha ett ok av hornoktyp, medan ram-

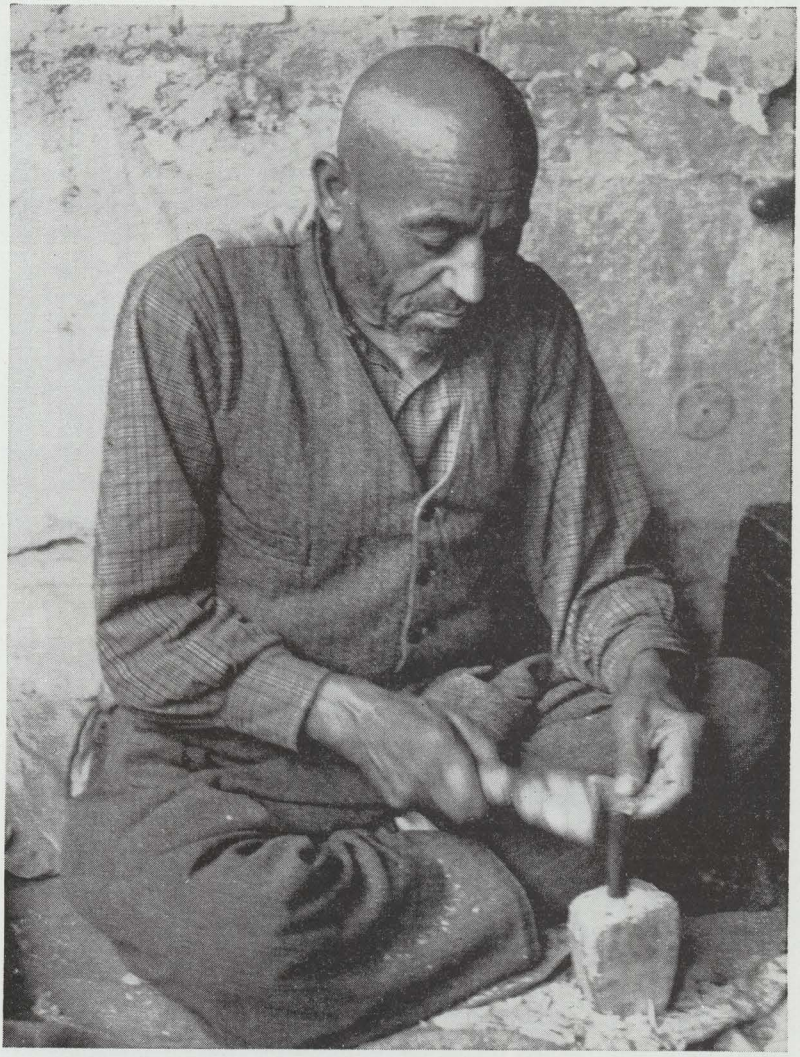

Innan flintflisorna kan sättas in i slädens botten måste de justeras av döven *makaren.*
Ur: Natural history. *1969: Febr.*

oket, dock inte helt överensstämmande med den svenska, är det brukliga i Bulgarien (Marinov 1968).

I Carlesons uppsats 1751 kan vi i detalj följa de experiment som företogs för att utröna om den turkiska tröskmetoden var användbar i Sverige. Det första utfördes den 23 och 24 augusti 1750 på Carlesons egen gård Hacksta i Össebygarn i Uppland. Där hade iordningställts en tröskplats, 30 alnar i diameter, som gjorts hård genom att stänkas med vatten och strös med agnar, varefter den jämnats med en vält. "At ingen orenlighet må af kreaturen falla i säden, har karlen (tröskkarlen) hos sig en skofvel, hvilken han håller under när han märker at hästarne eller oxarne vilja träcka".

Att övervara experimentet hade Carleson tillkallat en adlig godsägare, socknens kyrkoherde och andra grannar. Noggrant protokoll fördes över prestationerna. Av detta "lär ej vara svårt at uträkna, hvad märkelig fördel en sådan tröskning kan tilskynda landtmannen och följaktligen Riket i gemen". Detta försök gjordes med råg, men man prövade även att tröska korn, med samma goda resultat. Särskilt framhålles i senare fallet att halmen blev mjuk och len och därför bättre än den sträva långhalmen lämpade sig till boskapsfoder.

Edvard Carleson nämner vidare liknande försök som skett "i många förnäma och goda landthushållares närvaro" på hans broder lagman Carl Carlesons gård Alby i Solna utanför Stockholm. Men även vetenskapsakademien själv verkställde ett experiment av detta slag. Det ägde rum den 11 september samma år på Sickla i Nacka, då mest känd för den där bedrivna kattunindustrien. Närvarade var bl.a. ledamöterna Alström (Jonas Alströmer) och Nordenberg (Johan Nordenskiöld). Man konstaterade att tröskningssättet kunde användas även hos oss och att därigenom många dagsverken skulle kunna inbesparas. Med hänsyn till vårt klimat ifrågasatte man om det inte skulle löna sig att förse tröskplatsen med ett tak. Om det på sina håll skulle vara svårt att erhålla flinta kunde man förse släden eller drögen med stål- eller järnbitar.

I brev till akademien hade även den kände jordbruksreformatorn Johan Brauner anmält, att han med ledning av Carlesons beskrivning och bild låtit förfärdiga en tröskslädе och med denna gjort experiment på den av honom arrenderade kungsgården Ultuna utanför Uppsala. Han hade tagit den i bruk i november 1750 och tröskningen hade skett på en plogad och rensopad tillfrusen fiskdamm. Snöfall hade inträffat medan försöken pågick och dessa hade därför inte blivit helt framgångsrika. Att tröska på isen med slaga i stället för på loge är känt från många håll i vårt land,

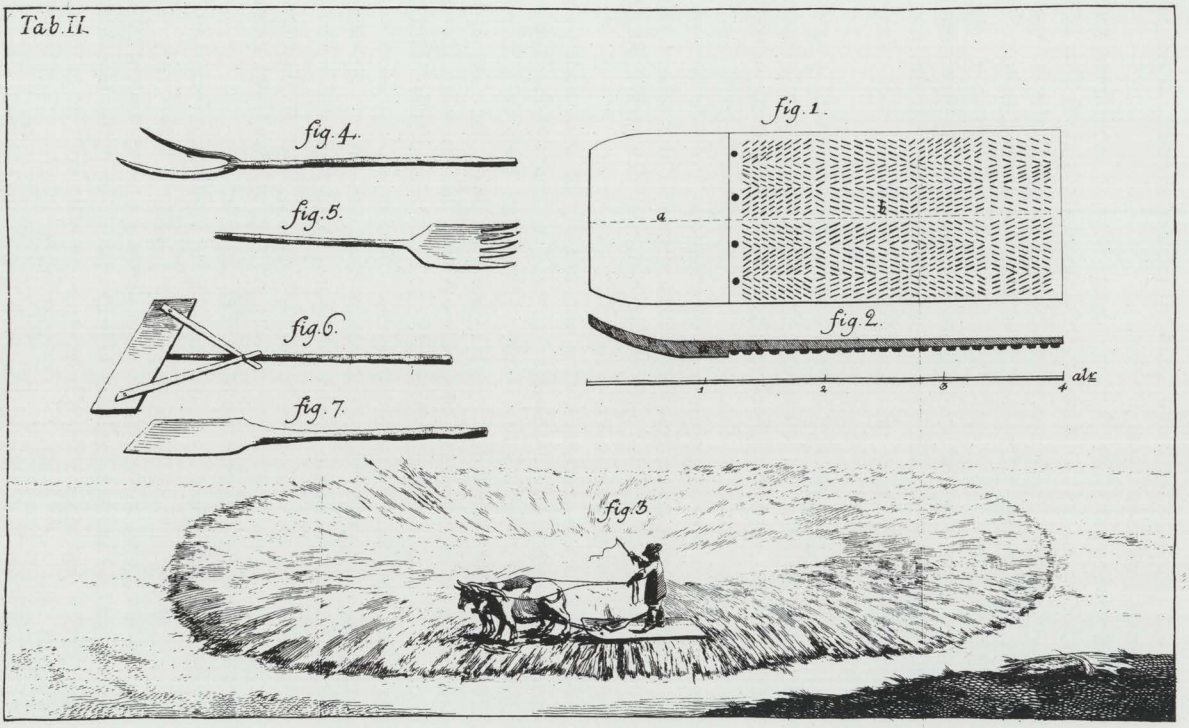
Tab. II.
fig. 1.
fig. 2.
fig. 3.
fig. 4.
fig. 5.
fig. 6.
fig. 7.
a
alt

dock mest i små förhållanden (jfr Holmlund 1917). Emellertid nöjde sig inte Brauner med detta mindre lyckade resultat. En resande ämbetsman Gustaf Gottfrid Reuterholm fick den 29 augusti 1752 tillfälle att bese sådan tröskning på Ultuna och har uttalat sig därom i sin otryckta dagbok. Reuterholm erkänner att han varit "nog prevenerad emot denna inventionen, men får nu tydligen en ändrad uppfattning av metodens användbarhet och beskriver utförligt Brauners förbättringar" (Bartel 1941 254).

I sin uppsats erbjuder Carleson intresserade lanthushållare att hämta den turkiska bonden, som bodde hos honom, för att demonstrera handlaget, "hvilket på en dag är fullkomligen lärt". Bonden hade också färdigt ett tillräckligt antal av tröskverktyg att avlåtas till billigt pris och förf. menar, att de kunde tjäna som modeller "och lätteligen af de enfaldigaste eftergöras". Vi vet inte i vilken utsträckning denna anmaning hörsammades. Emellertid känner vi åtminstone ännu ett fall där trösksläden har funnit användning. När akademiadjunkten Anders Gustaf Barchæus i augusti 1772 kom till Ryda kungsgård i Nysätra i Uppland förevisades han bl.a. "Den Turkiska Flint-Drögen, som ej brukas, ty, sade (arrendatorn kanslirådet R. Sillén) den är allenast för Södra orterna, ej allenast i anseende till deras torra somrar, utan ock därföre att deras halm, skör som glas, kan med drögen aldeles skäras och smulas sönder som agnar, hwilket ej sker med wår sega halm". (S 34, Uppsala universitetsbibliotek, 274; jfr Utdrag 1828 42).

Ur Edvard Carlesons beskrivning i Kongl. Svenska vetenskaps academiens handlingar för år 1751. *Vol. 12: Sjelfva machinen är en drög, af tvänne tilhopa fogade klufna rå stockar, om 4 alnars längd och 6 quarters bredd, hvaraf något mer än 1/3 af längden är alt fullsatt med flint-stenar til antalet inemot 1000, som grund-ritningen Fig. 1. Tab. II utvisar, och har frammantil en klack* a, *som stiger 1 1/2 tum djupare, än den plan, som flintorne äro inslagne uti* b *och kan af Profilen Fig. 2, ses, hvars framdel c stiger up i vädret, såsom medarne på en släda på det at drögen kan hasa up öfver halmen. . . . en karl stiger up på drögen och kör omkring på den utbredda säden, af 5 tvebets lass i sänder, Fig. 3. Halmen vändes stundom om, med en lång grepa eller kjufva, Fig. 4. och hörer man ej up at köra, förän all säden är väl utfallen utur axen. . . . Sedan säden är väl uttröskad, kastas halmen vid sidorne af platsen, . . . med en taggig skofvel, se fig. 5. Säden föres eller skjutes tilhopa med et tvärbräde fastspikadt vid en stång es fig. 6. . . . At ingen orenlighet må af kreaturen falla i säden, har karlen hos sig en skofvel, fig. 7, hvilken han håller under när han märker at hästarne eller oxarne vilja träcka.*

Carleson förde även sitt uppdrag inför ständerna, tydligen i avsikt att mottaga något erkännande. Hans försök i detta sammanhang synes inte ha mött någon egentlig framgång. Ärendet behandlades av kammar-, ekonomi- och kommersdeputationen den 16 maj 1752, men här hänvisas endast till det s.k. förordningsutskottets betänkande "angående thet här i Riket genom Cancellie Rådet Carleson införda Turckiska tröskningssättet". Betänkandet som deputationen gjorde till sitt eget, har inte kunnat återfinnas. Hos adeln föredrogs det den 2 juni och "bifölls på det sätt, att målet remitterades till Kungl. Maj:t". Hos borgarståndet blev ärendet jämte en del andra sådana "liggande på bordet". Av bondeståndets protokoll framgår att betänkandet "angående det af Cancellirådet Carlsson [!] uppgifne turkiske tröskningssättet. Och resolverades, att ståndet icke kan bifalla det i betänkandet föreslagne utbytet af cappelansbostället i Salem". Av detta synes alltså framgå att Carlesons hemställan varit förbundet med någon föreslagen förmån av privatekonomisk karaktär.

Några år senare blev emellertid Carleson föremål för en mera välvillig behandling. Denna gång togs initiativet av prästeståndet. Å dess vägnar infann sig den 24 april 1756 biskop Hollenius hos bondeståndet och pläderade för att Carleson skulle erhålla statssekreterares "heder och rang". Man åberopade "at Herr Cancellerirådet Carleson på utmärckt sätt giort riket stor och nyttig tienst och at han fördenskull förtienar Riksens ständers utmärkte åtanka". Han fick också den åtrådda titeln i den 1 juni. Följande år blev han ordinarie statssekreterare vid utrikesexpeditionen, 1758 hovkansler och 1762 president i Kommerskollegium.

Införandet av den turkiska tröskningsmetoden vann ingen större efterföljd. En orsak härtill var att ett annat redskap, nämligen den av lektorn i Härnösand, sedermera titulärprofessorn Magnus Stridsberg, 1730 uppfunna tröskvagnen, i något varierande utformning fått en betydande spridning, särskilt i mellersta Norrland men också på herresäten och större gårdar i andra delar av landet. Denna var redan från början kombinerad med särskilda anordningar för torkning av skörden och tröskningen skedde alltid inomhus eller i vart fall under tak (Berg 1982).

Edvard Carlesons initiativ förtjänar emellertid att bevaras i minnet som ett vittnesbörd om den anda av företagsamhet och optimism som präglade hans tid och som inte lät sig hejdas av några geografiska gränser, när det gällde att finna nya uppslag till främjandet av svenskt näringsliv och svensk ekonomi.

LITTERATUR

Bartel, 1941, Chr., Friherre Johan (Jan) Brauner. *Vetenskapsakademiens årsbok.*

Berg, 1982, G., The Swedish Threshing Wagon. *Ethnologia Europaea.*

Bodaz, 1969, J., Flint Flaking in Turkey. *Natural History,* Febr. 1969.

Bondeståndets riksdagsprotokoll 7, 1963 Sthlm.

Carleson, 1751, E., Det Orientalska Trösknings-sättet, infört til nyttjande här i Sverige, och beskrifvit. *Vetenskapsakademiens handlingar* 12.

Cheetham, 1928, L., Threshing and winnowing — an ethnological study. *Antiquity 56.*

Forde, 1931, C C., Threshing Sledges in the Bosporus Region. *Man* 31.

Marinov, 1968, V., Zur Ethnographie des Joches in Bulgarien. *Národnopisný Věstnik Česko slovensky* 3—4.

Olaus Magnus, 1555, *Historia de gentibus septentrionalibus.* Rom.

Rosenhane, 1944, S., *Oeconomia.* Sthlm.

Rålamb, 1963, Cl., *Diarium under resa till Konstantinopel 1657—1658.* Utg. av Christian Callmer. Sthlm.

Sveriges ridderskaps och adels riksdags-protokoll. 18, 1911. Sthlm.

Trotzig, 1943, D., *Slagan och andra tröskredskap.* Sthlm.

Utdrag utur professor Anders Gustaf Barchæi ant. 1, 1828.

Vakarelski, 1973, H., Methoden under Geräte des Druchs bei den Bulgaren. *Acta Ethnographica Academiae Scientiarum Hungaricae.* 23.

SWEDISH EFFORTS TO USE THE TURKISH THRESHING-SLED

In the old days the threshing of the gathered grain was one of the most arduous tasks in farming. In Northern Europe nearly all threshing took place indoors and was done by hand before the arrival of threshing-machines at the beginning of the last century. However, it was well-known that people in the South used animals to trample the grain or to thresh it outside by means of sleds or wheels.

A Swedish diplomat, Edvard Carleson (1704—67), who had become acquainted with the Turkish threshing-sled during a long visit to the Near East, had the idea of inviting a farmer from Bulgaria to demonstrate this method. He arrived in 1750 and thorough efforts to use the sled were made both on Carleson's own farm and in many other places in Central Sweden. One observed that this kind of threshing was fully possible also under Swedish conditions, but, even so, the method did not become generally accepted. One reason for this was the existence of another invention which combined a threshing-wagon with a device for drying the grain. This invention had been introduced as early as 1730 and had become regular in the northern provinces as well as on estates in other parts of the country.

Nonetheless Carleson's effort is worth remembering as evidence of the initiative and optimism which characterized his age and which knew no geographical bounderies when it came to finding new ideas for the development of the Swedish economy.

GUNNAR JARRING

Bibliofilen Ali Nouris tankar på upprättandet av ett turkiskt nationalbibliotek

Det har länge lekt mig i hågen att skriva en bok med titeln "Säregna svenskar". Den skulle behandla sådana originella personligheter som de båda karolinerna Johan Gustav Renat och Lorentz Lange — de upplevde många äventyr bland mongoler och kineser —, fältskären Conrad Fagergren som blev bataljonsläkare i turkisk tjänst och slutade sitt liv som guvernementsläkare i Shiraz i Persien, Jacob Gråberg af Hemsö, som gick till sjöss vid unga år och som blev stor orientalist och bibliotekarie hos storhertigen av Toscana, och sist men inte minst Malmöpojken Gustaf Noring som slutade sitt liv som turkisk medborgare under namnet Ali Nuri Dilmeç. Men mina "Säregna svenskar" kommer säkerligen aldrig att se dagens ljus. I stället har jag valt att ägna vissa perioder av deras liv ett mera ingående studium. I fråga om Gustaf Noring har jag redan skildrat hans verksamhet som utforskare av Karl XII:s tid i Turkiet[1] och hans märkliga bedrifter på storpolitikens område.[2] Här kommer jag att berätta om Gustaf Noring som bibliofil och om hans planer på ett turkiskt nationalbibliotek i Konstantinopel, som det hette på den tiden.

Men först några ord om Gustaf Norings levnadslopp.

Enligt Caroli församlings i Malmö födelse- och dopbok såg han dagens ljus den 11 november 1861 i ett litet hus vid Rundelsgatan i Malmö. Hans föräldrar var skräddaremästaren Knut Persson Noring och Maria Elisabeth Gernandt, barnmorska till yrket. Den 17 november döptes gossebarnet till Knut Gustaf. Som vuxen kallar han sig Gustaf Noring ända till dess att han 1884 övergår till islam och antar namnet Ali Nouri. Efter namnreformen i Turkiet på 1920-talet antar han för sig och sin familj

[1] Gustaf Noring — alias Ali Nouri — och hans turkiska Karl XII-forskningar. *Karolinska Förbundets årsbok* 1976, s. 7—18.

[2] Ali Nouri — alias Gustaf Noring — som storpolitisk aktör. *Studiekamraten*. 1982: augusti.

namnet Dilmeç, vilket kan översättas med "den språkkunnige", och som Ali Nuri Dilmeç går han ur tiden den 8 november 1937, nära 76 år gammal.

Hans verklige fader var emellertid inte skräddaremästare Noring utan en framstående medlem av högre ståndsskiktet i Malmö.

Gustaf Noring måste ha varit ett ovanligt tidigt utvecklat barn och ett mycket begåvat barn. Redan som skolgosse började han skriva i den av J. B. Westenius i Malmö och Eslöv utgivna tidningen "Framåt", vilken på sin tid ansågs vara mycket radikal. Redan 1877 — alltså vid 16 års ålder — utgav han sitt första tryckta arbete, en skrift på 11 sidor med titeln *Några tankar om orientaliska frågan.*

Den uppges ha utkommit i endast 10 exemplar. Året efter, alltså 1878, kom en översättning av Berthold Auerbachs lustspel "En sällsynt qvinna", där det på titelbladet under översättarens namn står att läsa: "De Teater-Direktörer, som vilja gifva denna pjes, ega att derom öfverenskomma med öfversättaren, under adress: Malmö." Det finns knappast anledning att tro, att det uppstod köbildning av teaterdirektörer vid huset vid Rundelsgatan. Men vi har rätt att förmoda, att översättaren var en ung man av optimistisk läggning.

År 1879 lämnade Gustaf Noring Malmö och begav sig till Turkiet. Orsaken till hans avresa är oklar, men det bör inte uteslutas, att den hängde samman med hans utomäktenskapliga börd, — att han fick hjälp att försvinna till ett avlägset land. Genom sin 1877 utgivna skrift om den orientaliska frågan hade han säkerligen ett särskilt intresse just för Turkiet.

Vi har endast knapphändiga uppgifter om vad som hände med Gustaf Noring efter hans ankomst till Turkiet. Enligt Carlander[3] fick han i Konstantinopel anställning hos en utländsk diplomat som senare skaffade honom plats hos en hög turkisk ämbetsman som lärare för dennes söner. Härigenom kom han in i turkiska förhållanden. 1884 övergick han, i samband med att han inträdde i turkisk diplomattjänst, till islam och fick då namnet och titeln Ali Nouri Bey. Han gifte sig med en tunisisk prinsessa Hairie Hanim — enligt andra uppgifter var hon dotter till Khediven av Egypten —, uppmärksammades av själva sultanen och blev efter olika poster i den turkiska utrikesförvaltningen generalkonsul i Rotterdam. Men här börjar olyckorna.

[3] Carlander, C. M., *Svenska bibliotek och exlibris.* 2 uppl., 4:1, Stockholm 1904, s. 429.

PRINSESSAN HAÏRIÉ HANEM, ALI NOURIS HUSTRU

EX-KONSUL ALI NOURI BEY, DÖMD TILL 101 ÅRS FÄNGELSE.

Ur Varia *1902.*

Enligt den finske orientalisten Knut Tallqvist,[4] som ungefär samtidigt vistades i Turkiet, skulle Ali Nouri under sin tid i Rotterdam av sultanen Abdul Hamid ha använts som hemlig polisagent med uppgift att hålla kontakt med de ungturkar som levde i landsflykt. Olyckan för honom synes ha varit att han i samband härmed blivit "miljöskadad" och direkt och aktivt anslutit sig till den ungturkiska rörelsen, vilket ledde till att han i juni 1901 föll i onåd, avsattes och efter rättegång i Konstantinopel in contumaciam dömdes till 101 års fängelse. Senare ändrades domen till fängelse "för evigt", en straffskärpning som beredde den humoristiskt lagde Ali Nouri stort nöje.

[4] Tallqvist, K., *På helig och ohelig mark.* Reseskildringar från Orienten. Helsingfors 1918.

II.

Den politiſka ſituationen.

Det är uppenbarligen guldet, på hwilket den ryſka politiken i Orienten baſerar ſig. I ſynnerhet, då någon ryßwänlig gammalturk förde regeringstömmarne, kunde Ryßland genom dettas magt utöfwa ſitt inflytande.

Nämnda ſyſtem hade ſin glansperiod under Mahmud Nedims ſtorvezirat. Och general Ignatieff war också rätta mannen att begagna ſig af dennes kärlek till de ryſka rublerna. Intet under ſåledes att hwad af wigt, ſom uträttades i Turkiet, ſtod under Ryßlands kontroll. På ſamma gång ſultanens dåliga inre förwaltning klandrades af ſåwäl detta land ſom det öfriga Europa, gjorde ſiſt nämnda magt allt hwad den kunde för att göra den ännu ſämre. Och ſamtidigt upphetſade panſlaviſterna ſultanens kriſtna underſåtar till uppror. Det war ett utmärkt ſätt att föra Turkiet till branten af ſin undergång, att gifwa "den ſjuke mannen" ett långſamt men ſäkert dödande gift.

Ännu ett ſlag, det ſiſta, — och Ryßlands plan war mogen. Detta ſlag föll. De ſtatshwälfningar, ſom genomfördes, ſkulle öfwertyga werlden om Turkiets wanmagt. Det lyckades. Man tyckte, att Turkiets ſiſta timma ſlog.

Men — då uppſtod en man, lika mycket afſkyende och föraktande mutor ſom älſkande ſitt foſterland, då uppträdde **Midhat paſcha** på ſkådebanan. Han ſönderſlet de nät af ränker, hwari Turkiet war inneſlutet, och han wiſade Europa den nya wäg, turkarne ämnode beträda. Werlden war förtjuſt; den wille förſöka bota "den ſjuke mannen". Ignatieff och panſlaviſterna hånlogo. "Wi ſkola hjelpa till på wårt ſätt ſå godt wi kunna", ſade de.

Man ſkulle nu förſöka att från den wapenhwila, ſom ingåtts mellan Turkiet och Serbien—Montènegro, uppnå freden, på ſamma gång man tillfredsſtälde de kriſtna i de öfriga upproriſka proviſnerna. Den brygga, på hwilken man byggde ſina förhoppningar, war en konferens. Denna kom äfwen till ſtånd. Turkiet ſkulle deltaga deri.

Emellertid lyckades det alltid ränkfulla Ryßland driſwa igenom ſina planer om en förberedande konferens, hwarifrån Turkiet uteſlöts. Meningen war naturligtwis att få ſådana punkter uppſtälda ſom fredswilkor, att Porten ej kunde antaga dem. Äfwen detta lyckades. Deſſa punkter woro följande:

En internationel kontrollkommißion ſkulle upprättas wid reformernas genomförande i Bulgarien.

En främmande gendarmcorps ſkulle bildas.

Bulgarien ſkulle i adminiſtrativt hänſeende delas i två eller flera proviſner.

En kriſten guvernör ſkulle på wiſſa år utnämnas för Bulgarien; denna utnämning ſkulle godkännas af magterna.

2

Ur G. Noring, Några tankar om Orientaliska Frågan. *Malmö 1877. 10 s. (Tryckt i 10 ex.)*

Foto. Biograph Studio, London.
ALI NOURI BEY, hans hustru, prinsessan Hairie Haneem, och deras barn.

Ur Hvar 8 Dag *1901.*

Ali Nouri sällar sig i och med avsättningen och domen till Abdul Hamids bittraste fiender. Han spelar under åren fram till 1908, då sultanen avsättes, en aktiv roll som agitator mot honom genom böcker, tidskriftsuppsatser och tidningsartiklar. Även hustrun deltog i detta hans politiska arbete. Den 12 februari 1903 annonserades i Stockholms-pressen om ett föredrag som den turkiska prinsessan Hairie Ben-Aiad skulle hålla på

Hotell Continental, "assisterad på franska af Herr Pierre Anméghian, Ex-Chefredaktör för tidningen 'Stamboul' i Konstantinopel". Föredragets titel var "Den turkiska kvinnan, hennes sociala ställning och hennes lif i Harem". Ett begränsat antal biljetter à 2 kr var tillgängliga på Allm. Tidningskontoret. Prinsessans föredrag synes ha gett anledning till farhågor i utrikesdepartementet om diplomatiska förvecklingar med Turkiet. Enligt en p.m. i utrikesdepartementets arkiv av den 11 februari 1903 hade polismästare Hintze anmodats hålla ett öga på hustru Ali Nouri. Han hade emellertid fått försäkran om att prinsessans föredrag inte innehöll något angrepp på sultanen. Om så hade varit fallet, skulle föredraget icke få upprepas.

Ali Nouris egen syn på konflikten med Abdul Hamid föreligger i hans bok *Abdul-Hamid i karikatyr. Interiörer från Yildiz Kiosk i ord och bild,* som utkom i Stockholm 1903 på Aktiebolaget Ljus förlag. En dansk upplaga hade redan utkommit, och Ali Nouri uppgav att boken med det snaraste skulle utkomma på turkiska, franska, tyska, engelska och italienska.

Ali Nouri lämnar som sagt sin version av konflikten med sultanen i denna bok. Ali Nouri dömdes till avsättning och fängelse, därför att turkiske ambassadören i Paris Münir bey angivit honom som utgivare av en revolutionär tidskrift som hette "Daoul". Enligt Ali Nouri kände Münir bey till att en viss klick av palatskamarillan ville åt honom och hade intrigerat mot honom hos Abdul Hamid. Någon bakgrund synes det i alla fall ha varit för intrigerna, ty Ali Nouri säger själv i sin bok att "orsaken härtill var av rent privat natur och hade ingenting med politik att skaffa". Hur som helst blev Abdul Hamid så uppbragt över sin tidigare trogne tjänare Ali Nouri att domen avkunnades — i den första versionen "fängelse i 101 år", i den senare "fängelse för evigt". Ali Nouri tövar icke med att avkunna *sin* dom. Den lyder: "För att icke stå i skuld till honom (Abdul Hamid) för 'domen', dömer jag honom, i min ordning, att vara min driftkuku för lifstid. Kanske också 'för evigt'. Och att detta straff skall gå i fullbordan till punkt och pricka, därför skall till att börja med föreliggande lilla arbete vara honom en garanti."

Ali Nouris bragelöfte återfinnes på sidan 17 i *Abdul-Hamid i karikatyr.* Eftersom boken var avsedd att komma ut på sammanlagt sex olika språk, så kan man utgå från att Ali Nouris hämnd var avsedd att nå långt. "Driftkuku" var utan tvivel ett väl valt ord. Ali Nouris drift med sultanen sträcker sig till alla områden av Abdul Hamids liv. Jag skall nöja mig med att draga fram ett av de mest kuriösa bidragen till Ali Nouris litterära

Säkerhetsåtgärder

"Abdul-Hamid vågar icke hängifva sig åt njutningen af de härliga rätter, som i förseglade fat komma från hans kök, förr än han förvissat sig om, att de icke blifvit förgiftade. Till den ändan höll han en lång tid ett helt menageri af kattor och hundar, som han först lät smaka på maten, innan han själf förtärde något.

Numera anser han icke en gång dessa försiktighetsmått vara tillräckliga för att skydda sig mot förgiftningsförsök, utan han har, säges det, skaffat sig en hel stab af de vackraste och friskaste ammor, som stodo att få, för att framdeles uteslutande lifnära sig på ett vis, som utesluter hvarje fara för förgiftning genom maten."

Ur Abdul-Hamid i karikatyr. *1903.*

Tyske kejsaren Wilhelm II hade lovat att hjälpa den sjuke sultan Abdul-Hamid "med förfädernas gamla bepröfvade lavemangspruta, den ryktbara 'Reichsspritze' ". Kejsaren anlände till Yildiz-Kiosk, "förklädd till spåman och med den undergörande klenoden hemlighetsfullt undanstucken i ett urgammalt familjeparaply.

Då kejsaren lät sin förklädnad falla och visade sig i sin rätta skepnad för sin döende bundsförvant, färgades dennes bleka anlete af en svag hoppets rodnad, och alla de närvarande brusto i tårar.

Wilhelm drog försiktigt det dyrbara instrumentet fram ur det icke mindre dyrbara fodralet, laddade detsamma omsorgsfullt enligt Förfädernas ärfda föreskrifter och svängde det därpå med en betydelsefull åtbörd, som kom alla att darra af vördnadsfull respekt.

Abdul-Hamid sneglade en smula, men hade icke krafter nog att vara rädd. Icke heller tid.

Ty nu kom det afgörande ögonblicket.

Kejsaren tog ställning och kommenderade militäriskt: 'Gif akt! Framåt marsch!' Hvarpå han medelst ett kraftigt utfall rättade ett oemotståndligt angrepp mot Abdul-Hamids heliga inre.

[Storvisiren] Halil Rifaat fick fullt upp att göra."

Ur Abdul-Hamid i karikatyr. *1903.*

hämndeaktion. Abdul Hamid led av en med åren — och inte utan skäl — allt mera utvecklad misstänksamhet mot allt och alla. Den tog sig bl.a. uttryck i en skräck för att bli förgiftad. Han höll sig för den skull med ett menageri av katter och hundar, som vid den kungliga taffeln fick äta av maten, innan sultanen själv vågade sig på den. Men efter hand var inte ens denna försiktighetsåtgärd tillräcklig. Och då kom Abdul Hamid på något genialt — allt enligt Ali Nouri. "Han skaffade sig en hel stab af de vackraste och friskaste ammor, som stodo att få, för att framdeles uteslutande lifnära sig på ett vis, som utesluter hvarje fara för förgiftning genom maten."

Innan Gustaf Noring övergick i turkisk diplomatisk tjänst hade han varit i livlig kommersiell verksamhet i Konstantinopel. På modernt handelsspråk skulle han ha kallats för "promotor". Troligen redan 1879 hade han tagit kontakt med den tyske järnvägskungen Strousberg, som nu intresserade sig för Baghdad-banan, den tyska drömmen om en järnvägsförbindelse från Berlin till Persiska Viken. Av en promemoria i Utrikesdepartementets arkiv,[5] som Gustaf Noring författat och inlämnat, tydligen 1883, framgår det, att Gustaf Noring under 1881 reste vida kring kontinentens olika huvudstäder som Strousbergs ombud för att söka kapital för företaget. Strousbergs intresse för Baghdad-banan svalnade emellertid, eftersom han funnit möjligheterna i Spanien vara mera lovande. Men Gustaf Noring försökte på egen hand att föra projektet i hamn. Han ville bilda ett konsortium med ett kapital på 20.000 £. Men det var svårt att skaffa fram pengar. Vår uppslagsrike Malmöbo vände sig då genom denna promemoria till utrikesministern med ett förslag om en satsning av 50.000 kr i företaget. Och vem skulle satsa dessa pengar? Jo, så här säger Noring optimistiskt i sin promemoria: "Och hvad är naturligare än att jag härvid i främsta rummet vänder mig till min Konung, som genom att intressera sig för företaget icke blott ger ett föredöme, som säkerligen vunne efterföljd, utan äfven derigenom skänker mig en protektion, hvilken jag, utan namn, — hvilket man förbiså så länge jag representerade en känd personlighet — så väl behöfver."

Det är uppenbart att Oscar II inte ville ge sig in på några finansiella äventyrligheter, om nu saken någonsin föredrogs för honom, ty den 23 februari 1883 skriver Gustaf Noring ett brev till utrikesministern, vari han kommer med anhållan om hjälp med ett nytt uppslag. Nu tänker han

[5] RA. Kungl. Utrikesdepartementet. Grupp: 57, Afd.: B, Mål: 6, Gustave Noring al. Ali Nouri 1883—.

införa telefon i Konstantinopel, och han säger sig ha kommit så långt, att det endast fattas turkiska regeringens koncession för företagets realiserande, och den kan han inte få utan svenska beskickningens understöd. Han hade tagit upp saken med svenske ministern Ehrenhoff, men denne försiktige man hade föreslagit, att han själv skulle tillskriva utrikesministern och utbe sig, att denne skulle ge order till Ehrenhoff att lämna lämpligt bistånd. Det var ett elegant sätt att torpedera saken utan att behöva säga direkt nej. Saken avhördes ej vidare.

Ali Nouri måste emellertid ha varit något av ett födgeni, i varje fall när det gäller uppslag om de nu var politiska eller kommersiella. Han var ständigt på väg mot nya djärva mål. Det mest sensationella var hans förslag till zionismens fader Theodor Herzl, att genom ett militäringripande i Turkiet avsätta sultanen Abdul Hamid och förverkliga drömmen om ett judiskt återvändande till Palestina. Härom har jag utförligt berättat i min artikel i *Studiekamraten.*

Under ungdomsåren i Sverige var Gustaf Noring både flitig litteratör och flitig boksamlare. Han hopbragte en för den tiden ganska ansenlig boksamling som senare såldes på bokauktion i Stockholm den 26 april 1902.[6] Han fick till sin sorg lämna böckerna efter sig, när han 1879 reste till Turkiet. I en bok som han utgav i Malmö 1902 under titeln *Ur gamla gömmor. En gärd åt det förflutna* — vilken utkom i 20 numrerade exemplar (nr 9 är i min ägo) —, skildrar Ali Nouri sina känslor inför skilsmässan från boksamlingen: "En iskall rysning genomfor mig vid blotta tanken på att kanske en vacker dag blifva tvungen att vara vittne till, hurusom någon ohyfsad lurk genomsnokade min lilla samling och därvid med råa, oblida silltämjarehänder bläddrade i mina sällsyntheter. I andanom såg jag drummeln spotta på tummarne för att lättare kunna vända bladen i 'Vita Brynolphi' eller 'Vita b. Catherinae'; jag såg honom med snusförnuftig min lägga vantarna på Resenii sällsynta 'Edda Islandorum'; jag såg honom anamma Adolf Ivar Arwidssons diktsamling, den endast i 25 exemplar tryckta, mycket sällsynta 'Ungdoms Rimfrost af Sonen i Örnskog'; ja, jag såg honom slutligen med ett ilsket grymtande, som troligen skulle föreställa ett nytt eureka! kasta sig öfver Carl XV:s nästan lika sällsynta 'Vikingasaga', hvilken han tvärsäkert påstod vara en nidvisa om Abdul-Hamid."

Den 6 februari 1877 skriver Gustaf Noring från Malmö till chefen

[6] Bukowski — Katalog No. 146. 1902.

för Kungl. biblioteket Gustaf Klemming[7] och förhör sig om möjligheterna att bli upptagen som ledamot i "det i hufvudstaden varande Fornskriftsällskapet". Han önskar veta huru ofta detta sällskaps förhandlingar utkomma, huru stor den årliga afgiften är, samt "hvad för öfrigt är att iakttaga för erhållandet af berörde ledamotskap". Han är då endast 16 år. Den 8 februari meddelar Klemming honom, att han kan bli medlem mot inbetalande av 5 kronor och uppgivande av titel. Förmodligen har hans medlemskap i Fornskriftsällskapet — ett helt vanligt abonnemang på dess skriftserie — givit upphov till den senare ofta återkommande myten, att han skulle ha varit medlem av "den svenska språkvetenskapliga akademien" — vilket onekligen låter finare. Som titel uppgav han "studerande".

De flesta av de brev som Gustaf Noring under de följande åren skriver till Klemming är bevarade i Kungliga biblioteket. I ett av dessa brev, som är daterat den 12 november 1879, erfar vi första gången om hans avsikt att lämna Sverige och om hans planer på att bedriva forskningar i Turkiet. Han skriver till Klemming: "— — — I början af December reser jag till Östern. Jag har tänkt på att genomsnoka de turkiska archiverna — förstås efter väl erhållen tillåtelse. Det vore måhända icke omöjligt att finna något, som rör Sverige."[8]

Men Klemming har tydligen varit skeptisk mot Gustaf Norings turkiska forskningsplaner, ty i ett brev daterat Konstantinopel den 21 maj 1880 skriver denne: "Ändtligen skall jag så smått få bemöta Hr. Bibl.s åsigt att 'i Turkiet intet vore att göra', och det är min innerligaste önskan att så mycket som möjligt komma den på skam."

Och så berättar han, att han "efter åtskilliga attacker" lyckats få den turkiske ministern för offentliga undervisningen att besluta om upprättandet af ett statsbibliotek. Enligt planen, vilken han försiktigtvis betecknar som än så länge lösligt utkastad, skulle några rum i "Lyceet" — därmed avses väl Galata Seray lisesi — tagas i beslag för biblioteksembryot. Därefter skulle sultanen utfärda en firman, som skulle befalla "presterna att utlemna (till en början endast i begränsadt antal) de handskrifter och böcker, som finnas uppbevarade i moskeerna". Boktryckarna i riket skulle åläggas avlämna exemplar av alla de arbeten de tryckte till statsbiblioteket. Ali Nouri fortsätter: "Hvad beträffar anskaffandet af utländsk literatur

[7] KB. Handskrift: Ep. K. 3:9.

[8] Utförligt om Ali Nouris Karl XII-forskningar i den ovan citerade uppsatsen i *Karolinska Förbundets årsbok* 1976.

är jag af den tanke att man åtminstone i början endast borde hålla sig till sådana alster som närmast beröra Orienten. Härvidlag fruktar jag emellertid att man skall stöta på patrull. Jag tror nemligen att det ej är utan skäl, man här håller fast vid att sida vid sida om den orientaliska äfven upprätta en af europeisk literatur bestående samling. Vid inköp af sådan vore det naturligtvis lätt att begå underslef, och som ingen turk är oemottaglig för guldets lockelser, är jag rädd att egennytta äfven till en viss mon ingår i motivet för en europeisk samlings anskaffande. Detta är visserligen sorgligt nog, men nästan så oskiljbart från alla orientaliska ideer, att jag tror ett dylikt förfarande borde tolereras, derest så skulle visa sig nödvändigt, då man genom intolerans i detta hänseende kanske helt och hållet skulle bringa den goda saken på fall. Eller hvad tros härom?

En europeisk samling vore naturligtvis af icke oväsendtlig nytta icke blott för dem, som skulle vilja nytja densamma som referensbibliotek, utan äfven för de turkar, hvilka äro emottagliga för europeisk bildning och kultur. Eljest synes mig en sådans anskaffande, hvilket framdeles skulle blifva ett önskningsmål, för ögonblicket icke blott en öfverflödighet utan äfven som ett skjutande öfver målet, då densamma endast skulle åstadkomma oreda. Derest nemligen framdragandet af de rika skatter, moskeerna gömma, bedrifves med tillbörlig energi, bör ordnandet af dessa äfvensom af de från officinerna tillströmmande alster komma att taga den närmaste tiden i anspråk, och ordnandet af en europeisk samling skulle endast kunna ske på den orientaliskas bekostnad, då Turkiets finanser, trots alla sköna löften, aldrig kunna, åtminstone för närvarande, räcka till för anställandet af en större duglig personal."

Så omtalar Ali Nouri, att han fått i uppdrag att inhämta råd och upplysningar från utländska fackmän för planeringen av statsbiblioteket. Vem kunde då vara bättre än chefen för Kungliga biblioteket i Stockholm? Han ber Klemming att delge honom sina tankar i ämnet och undertecknar brevet "Hr Bibliotekariens tillgifne lärling Gustaf Noring" och uppger som adress "La Légation de Suède et de Norvège" i Konstantinopel.

Redan den 22 juni 1880 kommer ett nytt brev till Klemming, vari

[9] Nästa svensk som blivit insläppt i sultanens bibliotek är tydligen F. R. Martin, som hade en helt annan inställning till Abdul Hamid än Ali Nouri. Martin skriver i sin bok *Sett, hört och känt* (Stockholm 1933, sid. 13): "Efter första audiensen bevisade han (Abdul Hamid) mig en heder, som för mig uppvägde alla ordnar, nämligen att visa mig sitt privatbibliotek, en ära som kommit helt få till del, kanske då ännu knappt någon europé."

Gustaf Noring omtalar, att han just håller på med att efter erhållen tillåtelse genomsnoka sultanens bibliotek. Det är onekligen raskt marscherat.[9] Han har funnit ut att sultanens bokskatter uppgår till ungefär 5000 volymer, uteslutande handskrifter. "Synnerligast af arabisk litteratur förefinnas rika skatter, som skulle kunna lägga en ypperlig grund till ett statsbibliotek. Deremot besannar sig icke den från tysk eller fransk sida med ett visst anspråk på säkerhet uttalade förhoppningen att i sultanens samlingar skulle finnas grekiska manuscripter, ur hvilka nöjaktigt stoff för fyllandet af i byzantinska rikets historia befindtliga luckor vore att hemta. Hela samlingen grekiska handskrifter omfattar 30 à 35 nr, och ibland dessa torde endast några få vara af nämnvärdt värde, såsom ett par handskrifter från 13.—14. seklen. En perg[ament] handskr[ift] med miniatyrmålningar af Evangelisterna är ganska väl bibehållen och får väl räknas såsom en af de värdefullaste. Latinska och andra i biblioteket befintliga mskr. blefvo utan åtskillnad bortskänkta till Ungarn. På en liten och naturligtvis ofullständig förteckning stod en bok uppförd, som väckte mitt synnerliga intresse. Den uppgafs afhandla Carl XII:s förhandlingar med Porten under sin vistelse i Turkiet och betecknades såsom skrifven på latin och tyska. Efter titeln stod den något kuriösa anmärkningen att boken 'såsom hörande till nyare litteratur ej befann sig i biblioteket'. Såvida den ej följt med, då ungrarne bortförde sitt byte, torde den således hafva blifvit uttagen dessförinnan från biblioteket. I detta fall befinner den sig väl ännu någonstädes här, kanske i en liten samling nyare literatur, som äfven tillhör sultanen men står uppställd på ett annat ställe."

Avslutningsvis säger Ali Nouri i brevet till Klemming: "När något om det ifrågasatta statsbiblioteket hinner bli definitivt afgjordt skall jag meddela. Får nuvarande kulturministern qvarstanna på sin post, tror jag nog att något blir af. Vägarne till densamma blefvo anlagda innan de blefvo trafikerade (naturligtvis) och underhållna med lämplig material. Få se om de kunna föra till önskadt mål".

Vägarna förde tydligen inte till önskat mål. Statsbiblioteket nämns inte i den senare brevväxlingen med Klemming, och i Ali Nouris *Ur gamla gömmor,* publicerad 1902, berör han endast helt flyktigt ämnet. Han hade under tiden fått större och vidare vyer.

Man kan utgå från att Gustaf Noring bekantat sig med all litteratur

[10] Grassi, A., *Turkiska Kartan eller Ottomaniska Rikets Religiösa, Civila och Militära Organisation.* Öfversättning af Gustaf Montgomery. Örebro 1833.

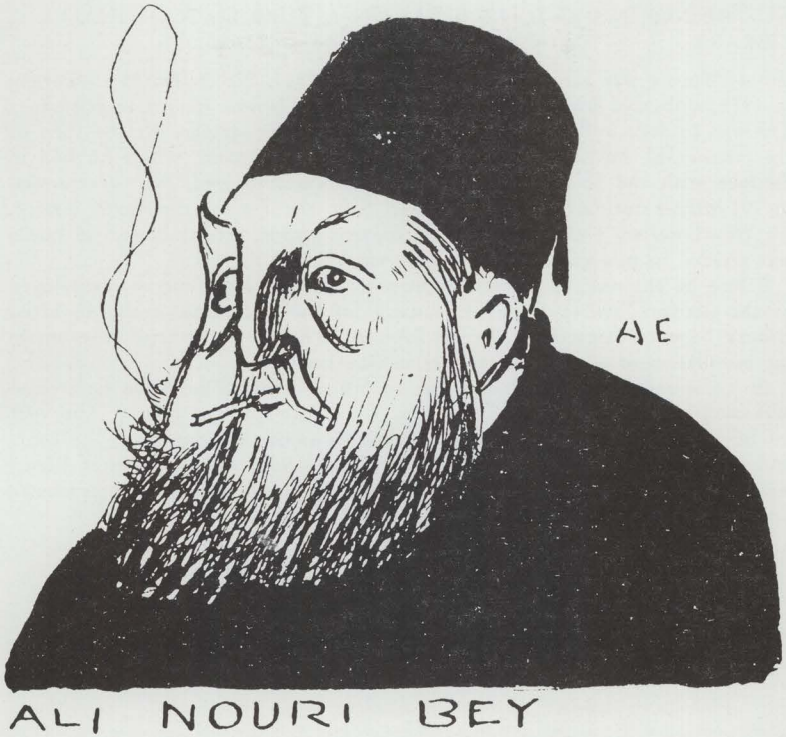

Ali Nouri Bey tecknad av Albert Engström. Ur Strix *1902.*

om Turkiet som fanns på svenska, innan han reste till Turkiet. Det är inte uteslutet att hans intresse för de turkiska biblioteken är att hänföra till Alfio Grassis bok *Turkiska kartan,*[10] som på sid. 240—242 har ett kapitel med titeln "Seraljens bibliotek", men samtidigt måste det erkännas, att hans allmänna bokintresse och boksynthet mycket väl kan ha spontant drivit honom mot hans vision om ett turkiskt nationalbibliotek.

GUSTAF NORING AND HIS IDEAS ON A TURKISH NATIONAL LIBRARY

Gustaf Noring was born in Malmö, Sweden in 1861. He emigrated to Turkey in 1879, embraced Islam in 1884 and became Ali Nouri. He got married to a Tunisian princess and entered the Turkish diplomatic service. At the turn of the century he was Turkish Consul General in Rotterdam, where he feld in disgrace with the Sultan Abdul Hamid and was sentenced, *in contumaciam*, to 101 years i nprison. After his removal from the Turkish diplomatic service, Ali Nouri started a violent political campaign against Abdul Hamid in books and articles, in newspapers, and in different reviews.

Before he entered the Turkish diplomatic service, Ali Nouri was employed by the German "railway-king" Strousberg for the promotion of the projected railway between Constantinople and Baghdad. Ali Nouri also tried to promote the installation of a telephone system in Constantinople.

In his younger days Ali Nouri was an ardent bibliophile. When he arrived in Turkey in 1879 he managed to inspect the Sultan's private library. This visit led him to developed a plan for a Turkish National Library which he communicated to the librarian of the Royal Library in Stockholm, Gustaf Klemming. This article deals with Ali Nouri's ideas in the field of library organization.

ULF-THOMAS MOBERG

Gunnar Ekelöfs turkiska resa 1965

Våren 1965 vistas Gunnar Ekelöf i Istanbul och Jonien/Väst-Turkiet. Stundtals får han sällskap med Erik Blomberg och Östen Sjöstrand. Var för sig företar de utflykter och stöter då och då samman. För Blombergs del blev resan ödesdiger. I Ekelöfs anteckningsbok står det: "531* Blomberg. Blomberg dog efter en mycket lång dags utflykt över Pergamon och norr ut till havet, kallt, där han badade. På hans nattduksbord låg en anteckning: 'En vacker dag', på svenska och på turkiska." Inför hemtransporten av den enkla träkistan sökte Ekelöf förgäves lagerblad att lägga på den.

För Blombergs del var det främsta målet med resan att söka det antika Grekland. För Sjöstrand och Ekelöf var intresset mer det byzantinska och medeltida och vidare det osmanska och det aktuella turkiska livet.

Ekelöfs resor i Italien och Grekland under 1950- och 60-talen innebär, att hans intresse för den byzantinska historien och konsten växte. Särskilt blev han fascinerad av det östromerska Konstantinopel. Viktigt här blev kontakten med Byzantion och därmed den antika litteraturen. I ett brev till Nelly Sachs (21.6.1961), skrivet ifrån hans husvagn med någon meter byzantinsk och antik litteratur på hyllan, menar han att "vad det byzantinska beträffar är det lika 'antikt' som något annat. Skillnaden mellan det röda gemaket i Mykene och det röda gemaket i Heliga Palatset i Konstantinopel var inte stor vad tragiska förvecklingar beträffar. Det vi kallar 'antiken' var en parentes mellan Balkankrigen. Men jag tror att det var just denna omgivning som utgjorde förutsättningen för de stora humana och demokratiska idéernas födelse. De föddes inte ur metron, inte ur lyckliga omständigheter / . . . / utan ur *Kaos,* krig, våld och omättlighet, som en antites, en protest, ur det Balkan som antiken var, liksom det ur det Balkan som Europa är".

* 531 är rumsnumret i Hotell Büyük Efes i Izmir.

Erik Blomberg samt Gunnar och Ingrid Ekelöf på hotell Büyük Efes i Izmir, april 1965.

Väl i Istanbul följde han gärna sina anteckningar gjorda före resan och sin medhavda guidebok *Les Guides Bleus: Turquie.* De spontana och improviserade vandringarna skulle knappast falla honom in. Hellre satte han sig ned vid något bord för att via historiska texter försöka finna eller känna motsvarigheten i verkligheten. Av speciellt intresse är att han konsekvent fotograferar. Foton som får ge stöd åt minnet och bekräfta det han sökte. Några fotografier i denna publikation är sålunda tagna av honom.

BESÖKET I ISTANBUL

Den första dagens vandring i Istanbul gick i riktning mot Eyüpmoskén (Ejjúb-). Här ligger Mohammeds lärjunge Eyüb begravd och platsen utgör ett av islams pilgrimsmål. Över sluttningarna och förbi de många islamska gravarna utanför den norra muren kommer han till det forna Choraklostrets kyrka, Vår Frälsares kyrka. I brev till Leif Sjöberg (8.8. 1966) får vi veta att han följer stadsmuren förbi Konstantin Porfyrogenitos palats ner till gränderna vid den höga mur, som omgärdar det forna Blachernepalatsets reningskälla, Blachernekällan. Över denna har rests ett kapell. Till Gunnar Edman skriver han (5.5.1966) att diktsamlingen *Díwān över Fursten av Emgión,* som utges under hösten 1965, är ett slags "materialisering eller stigmatisering av något jag visste fanns. Efter besöket i Kahriye Camii (det forna Choraklostrets kapell) skrev jag på en natt 17 dikter. Jag glömmer: vi besökte samtidigt den närbelägna Blachernekällan. Jag vågade inte se på dem förrän jag kom till Smyrna. När jag såg att de höll skrev jag på en natt ytterligare elva, det blir 28,/../ Sen dess har inte ängeln upphört att visitera mig, fast inte så hårt. Tyvärr är det nog en 'hednisk' mystisk ängel, konfessionslös är och förblir jag".

I diktsviten från natten mellan den 28—29/3 1965 finns förutom spår ifrån besöket i Chora också invävt tidigare upplevelser och förhållningssätt. I svitens nr 5 står:

Rak ensam
står du i det blå
av Natthimmel

Enligt Bengt Landgren *(Ensamheten, döden och drömmarna* s. 199) kan denna bild av Jungfrun lika väl vara hämtad ifrån Alf Rolfsens skildring av Torcellomadonnan i *Bildspråk* (s. 135) som mosaiken i Choras kyrkorum med Jungfrun i blå klädnad. Särskilt kan detta gälla i svitens fortsättning i Izmir den 1 april där Jungfrun får utgöra en stjärnbild:

Om jag kunde
beskriva höghet
valde jag blått
en stjärna vid huvudet

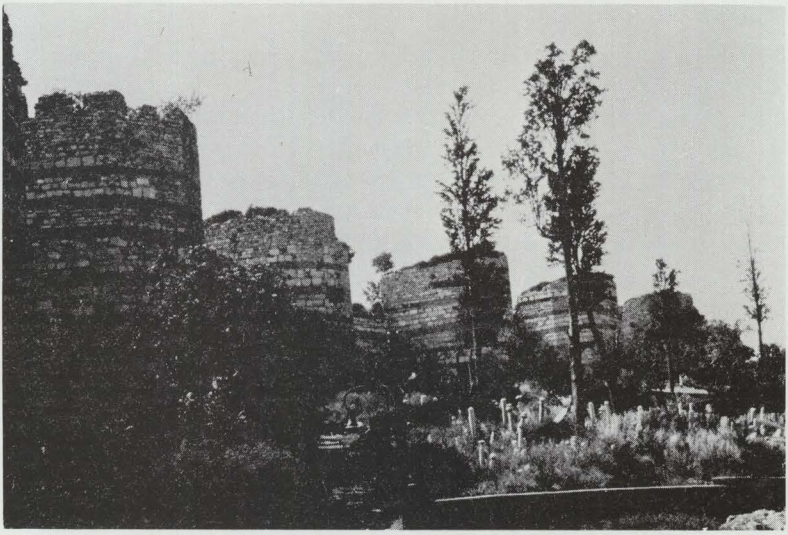

Gunnar Ekelöfs fotografi från första dagens vandring i Istanbul utefter stadsmuren till Blachernekällan.

en medelpunkt vid fötterna
under fötterna samma bild
slutande i en stjärna
/. . ./

Men i anteckningsboken ifrån Istanbulvistelsen förankras också Jungfrun i den fattiga och förslummade grekiska stadsdelen Fanar nedanför Choraklostrets kyrka. Han skriver:

Vår Fru av Tröst
är ingens
/. . ./
Rak, ensam
står hon i det Blå
Phanár för den
som intet hoppas
/. . ./

I diktsvitens nr 14 (opubl.) ger han en önskan om att kunna undgå tortyren i fångenskapen (och kanske då främst det vardagliga lidandet). Dikten associerar till ett inom det ortodoxa ikonmåleriet vanligt motiv nämligen Marie insomnande, enýpnion. Han har ett foto med detta motiv från kyrkorummet och i dikten heter det:

/. . ./ min dödsdom
Hon höljer mig försiktigt
i en klädnad
i ett klipplandskap
där skall jag ligga väntande

I en not i *Díwān över Fursten av Emgión* förklarar han Enýpnion: "Ung. en drömlik slummer, ting som man ser i drömmen. När Jungfru Maria enligt traditionen dog i Efesos blev hon endast för en kort stund insövd och därefter direkt upptagen till himlen. Hon slapp alltså hela domedagsproceduren /. . ./".

Vandringen från Choraklostret till Blachernepalatsets reningskälla går genom de forna kvarteren för judar och greker, Petra resp. Fanar. De en gång i tiden förnämliga fanaroitiska patricierhusen är idag alla förfallna. Men reminiscenser i form av bastanta stenväggar och utskjutande gallerfönster vittnar om annan tid. I en anteckningsbok kommenterar Ekelöf området: "Fanar (grek.turk.) De högt bildade grekerna som bodde kvar i Konstanti. efter dess fall till Turkarna bodde i Fanar n.v. delen". Av Blachernepalatset finns idag endast några grundstenar kvar. Förstört är också palatsets kyrka eller Heliga Skrinets kyrka vilken byggdes under Justinianus I regeringstid (518—27). Men kvar finns kyrkans aghíasma. Till detta heliga vatten kom kejsarna för att få rening från ondskan. Ursprungligen kom vattnet från en Jungfru uthuggen i marmor ur vars händer det heliga vattnet sipprade ner i ett stenkar. Vid Ekelöfs besök hängde intill vattenkaret en Mariaikon svart av oljerök med en silverbasmá. I en minnesanteckning från sommaren 1968 skriver Ingrid Ekelöf (jfr också radiointervju med Gunnar Ekelöf 1965): "Vi gick och gick, vacklade och snubblade backe upp och backe ner i lervällingen medan regnet plaskade på våra skuldror, mellan gamla Istanbuls hundra och tusen kåkar av brungrå brädor, många trasiga, många med burspråk, /. . ./ Där i närheten finns det lilla vardagliga, nutida kapellet tillhörigt en grekisk-ortodox församling. En medelålders grek kom och släppte in oss. Från en övre ljus vestibul kom vi ner i ett litet kyrkrum. Längst fram

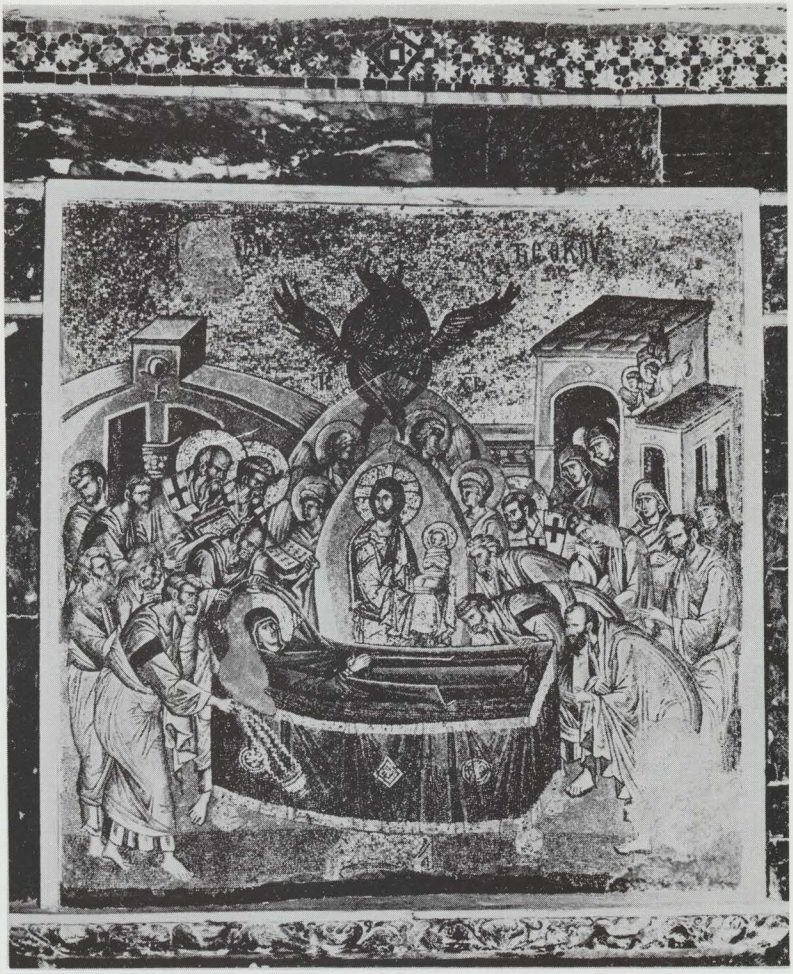

Mosaiken "Jungfru Marie insomnande" i Kahriye Camii (Choraklostret). Reprod. ur: P. A. Underwood, The Kariye Djami. *Vol. 2. London 1967.*

till höger fanns bassängen med det heliga vattnet /. . ./ Den grekiske kyrkvakten hällde med en silverskopa vatten över våra händer /. . ./ Intill bassängen satt på väggen en stor ikon, madonna med barn, täckt av en mäktig silverbasmá. I uttagen för huvudena och jungfruns hand syntes bara det svarta träet. Bilden var sönderkysst — eller kanske färgerna bara hade försvunnit under oljerök under tidens gång? Mera åt sidan hängde en modern, oljetryckskliknande madonnabild som hade händerna lyftade med handflatorna framåt/. . ./, ur vilka det heliga vattnet skulle ha kommit./. . ./ G. hade läst om denna plats under byzantinsk tid och längtat dit. Han var gripen och omtumlad. Han försökte förklara sig på grekiska, kysste i stället till slut vakten på båda kinderna."

Den 30 mars skriver han som en fortsättning på diktsviten:

Aghiasma ta tis Panhagia Blacherne

Den svarta bilden
under silver sönderkysst

En vaktmästare som tillhör
detta undanskymda, ödmjuka*
häller vatten över händerna på oss
samma som renat
av makt besatta, plågade kejsare
O den smutsiga lusten till makt!
Nog måste väl
även denna enkla handling
rena våra händer från vad de velat gripa
i lust efter makt
i ondskan av makt.
Du säger du har ingen skuld
därför att allt är relativt,
men detta ringa onda var nog
efter vårt mått.
Detta vatten behövde även vi
ett ringa furstepar

* eller som arrenderar stället för 200 piastrar
det utesluter inte ödmjukhet

I denna version blandas de byzantinska kejsarnas renande från ondska med en allmän skuld-syndernas förlåtelseproblematik.

Till Olof och Martina Lagercrantz sänder han dikten Haghiasma (1.4. 1965), där han beskriver sig själv utifrån karets vattenspegling:

många rynkor
en kalkonhals
två dunkla ögon
en stor nyfikenhet
ett litet övermod
ett stycke prosodisk sång
en opererad mage
en stympad fot
en tunga för fisk och rom
en som vill dö
/. . ./

Några dagar därefter skriver han (opubl.):

/. . ./
en som vill dö:
så ser jag mig i vattnet
Det solkiga linnet efter mig
en kurdisk furste, hund kallad
/. . ./

Och dessa fläckar på skjortan
som inte kan tvättas med vatten
inte ens heligt vatten
Outplånliga, som blod
skall heretikerns fläckar
komma över dem som böld-
pest!

Vandringen går också till basarerna med avsikt att finna någon ikon och machramá (huvudduk). I en minnesanteckning berättar Ingrid Ekelöf, att de gick ifrån Galatabron och uppför en brant gata som ledde in i stora basaren. Längs gatan fanns skrotupplag och många tiggare. I Ekelöfs diktutkast ifrån dagen (31.3.1965) står:

En hög visa
Madonna
I basaren, den stängda, har jag letat efter dig
och sett ditt ansikte, din Machrama
din bröstbindel — o rostande
kugghjul, o böjda rördelar, o vinkeljärn
gamla skruvar, ting som jag inte vet vart
de hör
i sinnevärlden
men som någon i någon situation behöver
eller behövt och utnyttjat
så skapar jag dig för mitt behov, Jungfru
o Jungfru av skrot
som kan återskapas
av den fattigaste
som tigger för sitt barn
och behöver enkla ting som tjänat ut.

I basaren finner han fästmansgåvor rikt dekorerade med broderier, ofta med en speciell stads eller landsdels signum, t.ex. Skutaris skepp. I anteckningsboken skriver han:

De har visat mig kardan
den stora ullkardan
på vilken människor kardas
först på ryggen
sedan på magen
/. . ./
tills av den människan bara återstår
ull
att spinnas till ulltråd av deras kvinnors
händer
De kallar det bröllopsdukar
broderade, konstfärdigt, med ögon
och persiska tårar
med inslag av silver och guld
och med fransar att fläta
för den flicka som vill medföra
det till sin mors och sin faders hus
att läggas i en brudkista
/. . ./

Veckobesöket i Istanbul innefattade förstås också mosaikmuséet i de byzantinska kejsarnas palats, blå moskén (Sultan Ahmet Camii) och den forna hippodromen, Sofia- och Irenekyrkorna samt Topkapı Seraljen.

Hippodromen var det första byggnadsprojekt kejsar Septimus Severus på 200-talet satte igång med. Dessförinnan hade han nästan helt förstört det antika Byzantion. Konstantin den store utvidgade hippodromen vars utbredning och mittaxel bevarats. Att det överhuvudtaget finns något kvar beror kanske på att de osmanska sultanernas janitsjarer använde platsen till hästpolo.

Mittemot hippodromen mot söder och Marmarasjön står Ahmet I:s moské (Den blå moskén) från 1600-talet vilken fram till förra seklet var en utgångspunkt för många pilgrimsfärder till Mecka. Bakom moskén ligger mosaikmuséet. Mosaikerna från 400—500-talen skildrar främst scener ur lantliv och jakt med stor variation och humor. De roade och intresserade Ekelöf som också tog en svit färgdior. Från denna mosaikdjungel där falk är duva och den onde god skriver han i anteckningsboken:

Duvor som hökar
skall en gång den stolte få se
Ja, den som har varit stolt nog
att bli ödmjuk
Han skall få se falkar
milda som duvor
Till en kattunge gjorde mig livet
sedan jag varit leopard
Ja, sedan detta skedde mig
skall mig bli beskärt
att med kattungar jaga jaktleoparder
i Paradeisos
Och kvinnor skall älska mig
Icke jag kvinnor
Barn skall jag föda åt dem
Barn av deras skönhet
som skola vakta
deras hjordar
Jag skall höra bjällrorna klinga.

Ärkeängeln i en Deisismosaik på södra galleriet i Hagia Sofia. Ekelöf lät återge den på omslaget till diktsamlingen Diwān över Fursten av Emgión.

Sofiakyrkan, Hagia Sofia, från Justinianus regeringstid på 500-talet besökte han flera gånger. Justinianus lät hämta material som kolonner och statyer från hela imperiet. Här finns idag material från antika berömda tempel som från Delos, Efesos och Baalbek.

Längs Sofiakyrkans östra sida kommer man till Ahmets III:s fontän på platsen för den byzantinska fontänen Geranion. I fonden öppnar sig Seraljens höga murar i Bab-ı-hümayun (Höghetens port), byggd i vit och svart marmor med ett spetsbågigt valv. Framför porten uppvisades huvudena av upprorsmän från hela riket, som en varning för folket. I dikt nr 10 i sviten från natten 28—29 mars 1965 anspelar Ekelöf på denna grymma och ofta godtyckliga vana hos sultanen:

Fursten av Emgión
en kurdisk furste
ägnar din eld detta tal,
Jungfrun som ingen har
Jungfrun av blått
Min själ har (de) sagt mig
att jag skall (skulle) göra uppror mot dem
Även om mitt huvud
(nu) sitter på en pik i Staden
är min tanke hos dig
Jungfru av Eld och Intet

Dikten är visserligen skriven ett par dagar innan besöket men som så ofta tidigare har han genom texterna upplevt och läst på och då inte minst i den inledningsvis nämnda *Les Guides Bleus: Turquie.*

Seraljen karaktäriserar han i ett brev till Leif Sjöberg som ett "tältläger i sten och metall". Och han tar enligt Ingrid Ekelöfs minnesanteckning mycket god tid på sig under besöket.

Till kretsen av Istanbuldikter hör även Bospor i *Vägvisare till underjorden* (1967). Diktens roddare (vårkari) med båt (kaik) korsar dödens vatten till en plats "nära de Söta Vattnen". Dessa vatten är belägna på den asiatiska sidan vid platsen för det antika Aretae. Området är sedan gammalt god jaktmark och med badanläggningar inte långt ifrån den lilla fiskebyn Anadolu Hisar, där Ola Hanson dog. En tidig version av dikten är den opublicerade

Vid Gyllene Hornet/Vid Bosporen:

En strand, och kaiken, halvmånen som lutar
med Stjärnan i
En smula disigt på Europas Söta Vatten
som glänser svart men liksom täckt av imma
Var det för längesen? Pågår det nu? De svarta
skjulen
vid de gistna bryggorna, och att allt är ruckligt
gör inte saken mera verklig. Jag begriper
helt plötsligt inte vart jag är på väg. I fönstren
blank natt, och vattnets sorl alltmera orört
Det liknar platser jag känt — men ingen
bor där
nu längre.

BESÖKET I JONIEN

Under den andra veckan i Turkiet bor han på hotell Büyük Efes i Izmir (Smyrna). Härifrån gör han utflykter till, dels Efesos, dels Manisa (Magnesia) och Sardes.

I Manisa besöker han i förbifarten förutom det arkeologiska muséet, Niobeklippan ovan staden. Legenden om hur den förtvivlade modern Niobe förvandlades till sten återfinner vi både hos Homeros och Ovidius. I en något annan version av dikten na tin Nióvin än den i samlingen *Díwān över Fursten /.../* (s. 82) heter det:

Na tin Nióvin
Niobe begråter sina barn
förvisso med rätta
mördade av de mänskliga gudarna
den mänskliga tankens gudar
De personifierade

Hon begråter den
väldig i den magnetiska klippan
Stor Moder
uråldrig som natthimlen
tårarna hennes stjärnor är vad vi ser

med våra sinnen
Allt det andra, hon själv,
är opersonligt.
Nattens verkliga ansikte
bortvittrat av tårar
osynligt, opersonligt

Resan mot Sardes innebär för Ekelöf en resa in i Anatolien. Längs berget Sipylos (Manisa Dağı) på den ena sidan och den rikt uppodlade Hermosdalen på den andra stannar han till i Akpınar med en Kybelegudinna sannolikt från hettitisk tid uthuggen i berget ett hundratal meter upp. Han låter Ingrid klättra och ta fotot på gudinnan i nischen samt ett över Hermosdalen med horisontens bergskedjor.

Här genom passen gick karavanfärderna och kungsvägen till Kilikien och Persien. Det är också genom denna transanatoliska huvudväg lyderna i Sardes kunde samla in en del av Nordasiens rikedomar för vidare export västerut via kuststäderna. I dikt nr 20 i *Diwān över Fursten* (s. 80 f) säger den blinde fursten:

På vägen mot Sardes
Hon säger mig vad hon ser
grottor, rasade murar på bergen
en bild i berget
Jag vet inte av vem
uthuggen av vilka
Hon säger, på bergen ligger snö
som om jag inte kände det
Hon säger, bondfolket bär brokiga kläder
som om jag inte visste det
Detta är Kungsvägen
som går genom vintern
till den bördiga Halvmånen
och därifrån åter uppåt
i mitt land, till Stjärnan som finns i bågen
in i en ny vinter
Där vill jag höra bäckarna tiga
bergsbäckarna
blott för att åter kunna höra dem sorla.

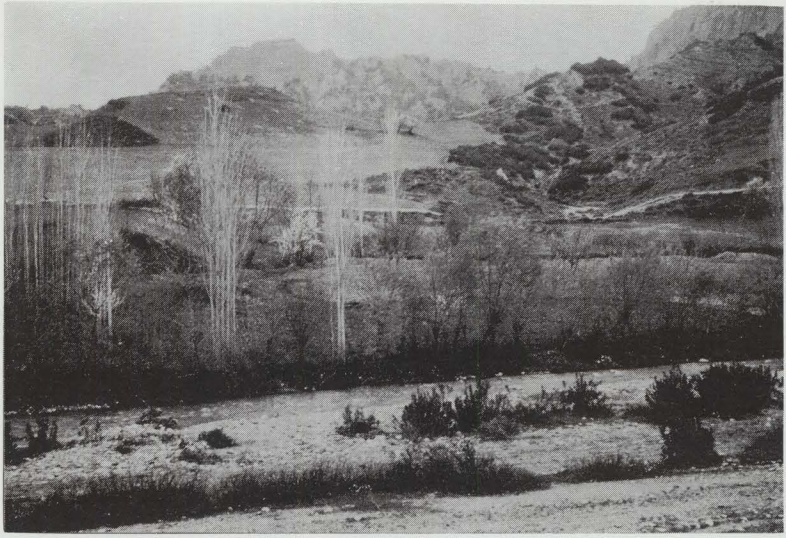

Gunnar Ekelöfs fotografi av floden Paktolos med ruinerna av den lydiska huvudstaden Sardes i bakgrunden.

I Sardes tar han gott om tid på sig. Längs floden Paktolos når han Artemistemplet med resterna av den lilla byzantinska kyrkan från 700-talet intill (tempelområdets sydöstra hörn). Ifrån popplarna och trädgårdarna nere vid vattnet ser han rester av ett akropolis på berget Tmolos i öster. I den postumt utgivna samlingen *Partitur* (1968) inleder han dikt nr 18 med raderna:

Två höga kolonner
står ännu kvar vid Sardes
av Artemis' tempel

Kolonnerna benämner han i enlighet med legenden Rätt och Orätt.

Gunnar Ekelöf bland ruinerna i Efesos.

/. . ./
Jag kände ingenting
av dessa kolonners Rätt
eller Orätt
De störtade inte samman
över mig
Jag trodde inte på någon
av dessa
tvefödd, mitt mellan Ont och Gott
och tro och tvivel
Ingen tog mig, ingen lämnade mig
Jag var hos Dig, ensam

Utflykten till Efesos koncentreras till de pågående utgrävningarna vid teatern och biblioteket. Marmorgatan via Arcadiana stod delvis under vatten. Under antik tid ledde den ner till hamnen. Den ledde också i riktning från hamnen till ett kärlekshus, paidiskeion. Om en Jungfru skriver han att hon uppenbarade sig i "hamnar och skökostäder / i Efesos elegiernas Diana".

Hans besök i Izmir sammanföll med islams Kurban Beyram. Det är en offerfest då allt — som han skriver till Leif Sjöberg (17.10.1966) — "mänskligt elände har rätt att våga sig ut ur sina gömslen och visa upp hela skalan av polytrachom etc. etc., och ovanligt djävligt mänskligt förfall". Till vännerna Birgitta och Nils Berglund i Izmir sänder han vid hemkomsten (23.4.1965) Björnståhls kommentar till högtiden vid dennes besök i Constantinopel den 12. Januari 1777. Ekelöfs egen upplevelse formuleras i dikten Kurban Beyram (opubl.):

På en gata i Smyrna
Jag gick där, hudarna stank
från bondkvarteren
Offerfesten: Alla lemlästade, stympade, förkrympta
trakomblinda
annars bortkörda
vågade sig fram
En gubbe, stor, ensam, trasig
stödd på en käpp
med blekt förklarat ansikte
gick med ögonen så vända uppåt mot smyrnahöjden
att jag trodde honom blind
jag vände tillbaka efter honom
för att ge honom också mitt offer
tog hans hand
Han var inte blind
Jag såg med gripenhet hans blick
återvända ur en frånvaro
De klara ögonen talade
medan han lätt lade sin hand
på min arm:
Barn !
— i min stora stimmande familj
jag älskar dem alla

Några är goda som du kanske
som du utsatta
Också de vet något om detta,
att kunna ge och ta.

Ett par år efter besöket i Turkiet, under den svåra sjukdomshösten 1967 skriver han till Leif Sjöberg, den ständige mottagaren av hans brev, (17.10.1967): "Nu på natten, efter en besvärlig pers som följer behandlingen, sitter jag ock försöker förklara för mig detta, att något stämmer. Jag har väl sett några basarer, souker och i Smyrna en Kurban Beyram, /. . ./ Men vad jag sett förefaller mig inte förklara det intuitiva i saken. Jag måtte ha fått det i mig genom bildkonsten. Den är ju halvt förbjuden (men inte fattig) i Islam men rik i Indien. De enkla folksagorna 1001 natt m.m. har väl spelat sin roll också. Men tonläget, tonfallet av fräckhet, övermod mot bakgrund av handfallen ödestro och det lägsta trappstegets armod, nöd intill oaptitlighet, var har jag fått det från? Något kanske ifrån ibn el Arabi och Rumi, men eftersom det inte rör sig om pastischer enbart måtte jag också helt enkelt ha det sättet att se. Men, och detta är viktigt, det fanns också en hellenistisk konst, en orientaliserande grekisk och ännu tidigare en hel jordbävning av primitiva, bondska, phalliska eller andra konster, primitiva, sjörövarbrutala. Det fanns satyrspelen och de atellanska, de grinande maskerna. Petronius m.fl. Jag är visst så långt från 'eine edle Einfalt und eine stille Grösse' som man kan vara. Tänk vad Winckelmann har betytt för folks illusioner om livet och livsförfalskningen, som håller i sig än i dag. Goethe i all sin ämbetsmannamässighet, och Sergel t.ex., hade ändå den demoniska sidan klar för sig. Detta är viktigt. Det finns folk med självsyn, som alltså ser båda sidorna av myntet, och sådana som bara ser andra sidan. Fan skrattar åt dem och tar dem, de är hans lättaste byte. Men det är inte dem han vill ha".

EKELÖFS UPPFATTNING OM DET BYZANTINSKA

I det byzantinska samhället finner Ekelöf förhållanden som mörkt erinrar om hans egen samtid. Det byzantinska hålls upp som en spegel för vårt eget sociala och politiska liv. I ett tacktal för Nordiska rådets litteraturpris (januari 1966) understryker han att *Diwān över Fursten av Emgión* är en skildring av ett trots och uppror mot en övermakt. Han upplever idylldiktning vara en omöjlighet och utifrån en närhet till det tragiska i tillvaron kan, menar han, det historiska Byzantium "beskriva det närvarande".

Tematiken i Diwantrilogin är det tragiska i vår samtid. I *Sagan om Fatumeh,* trilogins andra del, symboliseras det mänskliga förfallet och kylan mellan människorna. Om detta skriver han i brev till Börje Cronholm (31.11.1967) och menar vidare, att tillvaron överhuvudtaget ständigt ger prov på hur den "seende blir bländad, den älskade hamnar i rännstenen och för den som vill ändra på det hela finns inget annat yrke än motståndsmannens, men terräng och vapen för den guerillan får han fantisera ihop själv, eller också får den varelse han är ute för att befria fantisera ihop honom åt sig /. . ./".

I en anteckning (31.5.1967) heter det att hans studier i det byzantinska främst grundar sig på intresset för hemskheten i det. I tacktalet till Nordiska rådet heter det:

Jag har genomlevt, i fantasien, alla de skamlösheter och samvetslösheter av vilka den första hälften av 1900-talet består. Jag har också sett, vid en mycket tidig ålder, bleka shellshockade människor utefter Unter den Linden, samma år såg jag slagfält där inte ett hus fanns kvar, inte ett träd. Det var 1920. Sedan Spanienkriget. Sedan andra världskriget, Korea, Vietnam och rashatet på alla fronter, maktmänniskan på alla fronter. Jag vill vara en tjänande människa, som en konstfärdig svarvare. Men jag glömmer aldrig det som jag sett och jag tänker ständigt över det. Hur skall människan bli en god människa. Ibland tycker jag att det är ett ont djur, ibland tycks mig någon ljusning skymta, kanske då en kvinnas armar omfamnar mig. Jag kan inte se någon annan lösning för mänskligheten än en underjordisk, som fordom den paleokristianska, den hemliga måltiden, det underjordiska motståndet mot all överhet.

I en recension av *Diwān över Fursten av Emgión* skriver Erik Hj. Linder (GP 22.10.1965), att i det Byzans Ekelöf utgår ifrån i sin diktning överlevde antiken länge i kristen form det i övrigt barbariska Europa.[1] Det är i detta område, menar Linder, han ser flera av historiens andliga strömningar mötas.

Sven Christer Swahn (SDS 22.10.1965) ser i samlingen en väg till en tid lika sjunken som Atlantis till vilket *Fursten . . .* leder läsaren.[2]

[1] GP 22.10.1965 s. 2 Gunnar Ekelöf och Allmodern
[2] SDS 22.10.1965 s. 6 En viss furste E.

Björn Julén (SvD 22.10.1965) ser i samma samling många av Ekelöfs motiv och tankar ifrån tidigare dikter.[3] Angående Fursten ställer han frågan om vilken roll denne spelar och vem han egentligen är. Han konstaterar, att de uppgifter som ges i samlingen talar för att han är fiktiv. I boken benämns han som kurdisk akrit, halvkristen oriental och namnlös. Den slutsats Julén kommer fram till är att "Ekelöf förlagt sin skildring i ett strikt iakttaget historiskt skeende och där valt en berättarsynvinkel i *Fursten,* som utrustats med samma tvesyn, samma blandning av grekiskt, kristet och österländskt, som utgör Ekelöfs egen kultursyntes".

I BLM (1965 s. 654—57) konstaterar också Reidar Ekner, att *Fursten* . . . saknar historisk verklighetsförankring och att denne fiktive akrit givits många drag från författaren själv.[4] Jag delar Ekners mening, att det är omöjligt att utläsa något kommenterande av en politisk händelseutveckling i Byzans genom de anspelningar som finns i form av krigsskådeplatser, kejsarnamn och årtal.[5] Min slutsats är, att Ekelöf under sin läsning av de byzantinska historieverk han äger väljer de händelser och personer som bäst passar in i den vävnad som uttrycker hans personliga tidsupplevelse. I ett utkast heter det, efter läsning av Krumbachers *Geschichte der Byzantinischen Literatur (IX),* att Krumbacher med tiden kom att sitta i en villa som han själv med ett porträtt av Nikeforos Botaniates framför sig. I denne kejsares ögon upplever han förräderierna passera: "1204, 1011, 989, 765, 348, 116, år 11 och noll". Han fortsätter: "som om inte år noll var det största av förfalskningar/Omkring honom äckligt 1700-tal/Jag vill gå härifrån/bildligt talat till fots/. . ./.

I en efterskrift till *Fursten av Emgión* avsänd till Nelly Sachs c. 1965 (odat.) placerar Ekelöf Fursten i Nikoforos Botaniates regeringstid.[6] Han deltog i slaget i Manzikert (1071), där de byzantinska trupperna leddes av kejsar Romanus IV Diogenes personligen. Slaget i Manzikert blev ett nederlag men också kanske den svartaste dagen för det byzantinska väldet.

[3] SvD 22.10.1965 s. 5 Som ikonernas hemlighet
[4] BLM 9/1965 s. 654—657 Ekelöfs Akritcykel
[5] se Landgren s. 189 f som hänvisar till Krumbacher s. 1009 ff, där kejsar Romanus IV:s öde beskrivs, vilket Landgren menar ha en viss roll i *Díwān* . . . Han menar att det är kejsarens grymma öde som intresserat Ekelöf och att skildringen av fursten står nära kejsarens öde.
[6] brev till Nelly Sachs. KB Sthlm. Signum 90:5:4
Baynes and Moss s. 311
Krumbacher, *Geschichte der Byzantinischen Literatur* IX s. 270.

Dels tillfångatogs kejsaren och tillintetgjordes trupperna, dels lyckades inte det hopplöst långsamma byråkratiska systemet i Konstantinopel organisera nytt motstånd. Detta kom ett tiotal år senare att leda till att turkarna härskade över hela Mindre Asien ända fram till Marmarasjön.[7] I dessa byzantinska hemskheter tycks Ekelöf känna igen sig och sin egen samtid. Som ett typexempel på ett byzantinskt intrigspel, som lika väl kunde ha hämtats ifrån ett dagsaktuellt europeiskt land, pekar han på Nicephorus Phocas och John Tzimisces. Dessa herrar var generaler som nådde sina samhälleliga positioner genom mord och hot, politiska äktenskap och högförräderi.[8]

Det är under 1960-talet Ekelöf via korrespondens om och inköp av byzantinsk litteratur diktar om ett historiskt skeende, vilket han tidigare endast berört perifert. Dikter som Byzantium (i *Strountes* s. 53f) och Galla Placidia *(Strountes* s. 18f), har som Landgren skriver egentligen ingenting med Byzans att göra i traditionell mening.[9] Båda dikterna går tillbaka på tidiga Ekelöftankar och motiv.

I hans byzantinska faktaanvändning står främst intresset för individens liv. Hur han i byråkratin, i intriger och förnedring måste leva sitt liv.

I ett svarsbrev till honom ger Alf Önnerfors (21.3.1963) förslag till inköp av byzantinska verk som: "Krumbacher *Geschichte der Byzantinischen Literatur,* och Baynes-Moss *Byzantium*". Det är främst ur dessa verk Ekelöf hämtar sin byzantinska kunskap.

I en av de många anteckningar med historiska fakta för tiden vid koncipieringen av trilogi-dikterna skriver Ekelöf:

Baghdåd
Seldjukerna?
mongolerna u.Hulagu 1258
Timur 1392, 1401
mellanskeden, perser o.a.
osmanerna 1453

Manzikert (Man anzkert) 1071
Malikshah höjdpunkt 1072—92,
därefter förfall > anarki
(rövardömet)[10]

[7] Ch.Diehl i Baynes and Moss s. 28.
[8] Manuskript Trilogipapper.
[9] se Ekner I en havandes liv s. 137 och Landgren s. 183.
[10] Trilogipapper. Manuskript Pjt.

Dessa anteckningar visar de historiska fakta Ekelöf behärskar men nästan aldrig en relation till någon av hans dikter.

Men ett viktigt begrepp i *Fursten av Emgión* är det "akritiska tillståndet".[11] Detta är enligt samlingens kommentar detsamma som en sammanblandning av olika folkgrupper och trosföreställningar med både hellenistiska och antika blandformer. Emgión är en akritisk prins som efter slaget i Manzikert sänds till Konstantinopel där han utsätts för tortyr och slutligen bländas. Efter fängelsevistelsen vandrar han ledsagad hem till sina marker vid Van-sjön i öst. I en på engelska skriven kommentar säger Ekelöf:

This "Acritical" or Border Prince, perhaps rather the head of a Clan of Kurds (i.e. North Persians), was tortured and blinded probably under the reign of Nikiphoros Votaniates (1078—81), but the texts, in demotic Greek, are considerably later and by different hands. The Díwān contains some 60 hymns and fragments of poetry. The religious character of these poems is unmistakable but does not seem to be Christian. In a poem he calls his mother Jew and his father an Arab, which might well be an acritical situation./. . ./[12]

AVSLUTNING

Som ovan sagts väljer Ekelöf år 1071 som utgångspunkt i den byzantinska historien. Hans avsikt är egentligen inte mer än att presentera lite fakta med funktionen att förtydliga det rövardöme han själv upplever sig leva i. I tacktalet till Nordiska rådet skriver han att *Fursten av Emgión* skrevs i en upplevelse av att en "obotlig orätt begåtts, och ständigt begås, begås just nu, kommer att begås".[13] I ett diktat (17.12.1966) förklarar han sitt intresse för det byzantinska politiska livet.[14] Han menar att det sedan gammalt är ett mönster i Europas stater och städer. Intresset för det byzantinska är detsamma som intresset för det hemska som man måste hata. Han vill vara en upprorsman men har svårt att finna ett lämpligt vapen då staten alltid fungerar byzantinskt d.v.s. "upprätthållare av ordning". Han fortsätter: "Anarkismen, individualismen, alltid ett allas krig mot alla, vendetta. Eftersom jag ser, inser, upplevt och upplever dessa två villkor måste jag finna en väg, en tredje, in i mystiken.".

[11] se Baynes and Moss s. 299.
[12] Trilogipapper 1965.
[13] Trilogipapper. Se En Röst s. 98.
[14] se En självbiografi s. 229 f.

Ingrid och Nun Ekelöf vid Paktolos' flodstrand 1968. I bärkassen finns urnan med Gunnar Ekelöfs aska som skall spridas på flodens vatten.

Ekelöf skriver i en anteckning, att mystiken är "allt vad du har av frihet, även om denna frihet skulle vara ett beroende: det är att ge fan, att desertera. Det är att bero, att taga vara på någonting, ett barn, om det så vore din byzantinska herres. /. . ./ Mystiken är en art av paradoxal likgiltighet /. . ./". (Han menar att en mystiker som han själv med social och politisk medvetenhet inte är likgiltig när han ser någon lida eller när han själv plågas.)

Ur det byzantinska intresset och resan till Turkiet 1965 växte Díwān-trilogin fram. Efter hans död vårvintern 1968 far familjen med hans aska i urna till Sardes, där de strör den i floden Paktolos. En vila till slut vid vägen mellan öst och väst, som hans tankar så länge kretsat kring.

KÄLLOR OCH LITTERATUR

Otryckta källor

Uppsala universitetsbibliotek: handskriftsavd.:
Gunnar Ekelöfs samling.
Brev från Gunnar Ekelöf till Leif Sjöberg, New York.
Brev från Gunnar Ekelöf till B. och N. Berglund, Stockholm.
Brev från Gunnar Ekelöf till Gunnar Edman, Ljungskile.
Minnesanteckning av Ingrid Ekelöf om hennes och maken Gunnars resa till Istanbul och Izmir våren 1965.
Kungl. biblioteket: handskriftsavd.:
Brev från Gunnar Ekelöf till Erik Lindegren.
Brev från Gunnar Ekelöf till Nelly Sachs.
Fru Ingrid Ekelöf, Sigtuna:
Gunnar Ekelöfs fotosamling.
Sveriges Radios arkiv:
Radiointervjuer: 1965 Matts Rying och 1966 C. M. von Seth.

Tryckt litteratur

Ekelöf, G., *Diwān över Fursten av Emgión*. Stockholm 1965.
" *Partitur*. Stockholm 1968.
" *Sagan om Fatumeh*. Stockholm 1966.
" *Strountes*. Stockholm 1955.
" *Vägvisare till underjorden*. Stockholm 1967.
Baynes, N. H., & Moss, H. St. L. B., *Byzantium*. Oxford 1961.
Ekner, R., Ekelöfs Akritcykel. *BLM, Bonniers litterära magasin* 1965: nr 9.
Encyclopédie méthodique. Antiquités, diplomatique des chartes et chronologie. T.2. Paris 1788.
Les Guides Bleus: Turquie. Paris 1958.
Julén, B., Som ikonernas hemlighet. *Svenska Dagbladet* 22 okt. 1965.
Krumbacher, K., Geschichte der byzantinischen Literatur von Justinian bis zum Ende des oströmischen Reiches (527—1453). *Handbuch der klassichen Altertums-Wissenschaft*. 9:I. 2. Aufl. München 1897.
Landgren, B., *Ensamheten, döden och drömmarna*. Lund 1971.
Linder, E. Hj., Gunnar Ekelöf och Allmodern. *Göteborgs-Posten* 22 okt. 1965.
Rice, T., *Art of the Byzantine Era*. London 1963.
Rolfsen, A., *Bildspråk*. Övers. av I. v. Rosen. Stockholm 1961.
Swahn, S. C., En viss furste E. *Sydsvenska Dagbladet-Snällposten* 22 okt. 1965.

GUNNAR EKELÖF'S JOURNEY THROUGH WESTERN TURKEY IN 1965

During the spring of 1965 Gunnar Ekelöf visited Istanbul and Ionia together with his poet friends Erik Blomberg and Östen Sjöstrand. He had become fascinated by the Eastern Roman Constantinople above all through his interest in Byzantine and Ottoman culture. During his visit he wrote most of the poems which were to be published in the autumn of 1965 in *Díwan over the Prince of Emgión.*

Some obvious impressions from the journey which are reflected in the poems are those Ekelöf received on his visits to Kahriye Camii, Blacherne Spring, and Hagia Sofia. Using several previously unpublished sketches, this article traces the creative process starting with Ekelöf's first impressions of the mosaics and the icons' madonna figures. In Ionia he stays at Izmir and makes excursions from there to Ephesos, Manisa, and Sardes. As faithfully as in Istanbul, he follows: *Les Guides Bleus: Turquie.* He visits excavations and archeological museums. In Sardes he strongly experiences the fact that he is on the royal road through Anatolia to Cilicia and Persia. Ekelöf visited Izmir at the time of *Kurban Beyram,* and he is deeply moved by this sacrificial feast when all "human misery has a right to venture forth from its hiding place".

In Byzantine society Ekelöf finds conditions which reflect his own contemporary social and political life. His *Díwān over the Prince of Emgión* is intended to describe defiance and revolt against a superior force. Ekelöf placed his description in an historic past which contained the same mixture of Greek, Christian, and Eastern as his own cultural background. According to Ekelöf the Prince of Emgión was a Kurdic Acrite and a semi-Christian oriental. He is said to have lived during the reign of Nikiphoros Votaniates and to have taken part in the battle of Manzikert in 1071. However the prince is fictitious.

Even in years to come, the visit to Turkey influenced Ekelöf. Before his death in 1968, he had made the request that his ashes be thrown over the waters of the river Pactolos at Sardes. There on the road between East and West, which long had occupied his thoughts, Ekelöf rests.

INGVAR SVANBERG

Fru Abibe och ärkehäxan Hekate

I Istanbul-förorten Küçük Çekmece bor i dag representanter för en lång rad inflyttade grupper som nått en relativt god ekonomisk ställning. De bor i egna hus omgivna av mer eller mindre välskötta trädgårdar. Många av dem har flyttat hit från *gecekondu*-områden (=slum) som till exempel Zeytinburnu. Eftersom en del av de kazakfamiljer jag studerar är bosatta i Küçük Çekmece har jag tillbringat mycken tid där. Mina kazakiska vänner har ibland tagit mig med till grannar av varierande etnisk och geografisk bakgrund för att jag skulle få möjlighet att samla kompletterande och jämförande uppgifter om de etnologiska och folkloristiska spörsmål jag är intresserad av.

En eftermiddag i november 1981 besökte vi några medelålders turkiska kvinnor i ett grannhus. Mina kazakiska vänner hade förberett kvinnorna att jag skulle teckna upp en del gåtor och andra folkloristiska texter men också fråga om rent kvinnliga angelägenheter, bland annat om traditioner kring menstruation, födsel och barnuppfostran.

Som vanligt när man besöker turkiska stadsfamiljer fördes vi in i det statusmöblerade finrummet och bjöds på te och kakor. Förutom värdinnan och hennes vuxna dotter Serap vilka flyttat in från Çanakkale och härstammade från rumänsktatariska invandrare, fanns där ytterligare två kvinnor, Zeliha från Elazığ i östra Turkiet och Abibe som tolv år tidigare lämnade Plovdiv i Bulgarien. Efter alla fyra kunde jag göra uppteckningar och jag erhöll ett ganska omfattande material av folklivsuppteckningar och folkloristiska texter.

I synnerhet Abibe från Plovdiv var mycket talför och vad etnologer och folklorister ibland kallar en god traditionsbärare, så tillvida att hon visste mycket och därför hade mycket att förtälja för den ivrigt antecknande forskaren. Abibe berättade bland annat:

a) att när ett turkiskt barn i Plovdiv tar det första steget brukar man binda fast en kvist på ryggen för att barnet skall bli mycket arbetsvilligt och duktigt när det blir stort.

b) att när ett barn tappar sin första mjölktand stoppar man in tanden i en skolmur för att det skall bli välutbildat som vuxen[1]
c) att när en komet, *kuyruklu yıldız,* visar sig kommer det att bli krig eller hungersnöd[2]
d) att vid stjärnfall tror man att någon kommer att dö
e) att när en kvinna menstruerar skall hon inte tillaga pickles, *turşu,* eftersom den då blir dålig[3]
f) att om kråkor plockar mycket på marken kommer det att bli regn.

Förutom liknande folkliga trosföreställningar berättade hon också några intressanta exempel på folklig läkekonst. En kur mot tandvärk lät så här:

"Man tar en skål i vilken man lägger glöd och frön från en speciell växt. Sedan lägger man på ett lock på skålen. Efter en halvtimme lägger man i kokande vatten och då bildas ånga. Man täcker huvudet med ett stycke tyg och håller huvudet över ångan varvid maskarna *(kurtlar)* i den onda tanden ramlar ur. Efteråt lägger man parfym, *kolonya,* på den trasiga tanden. Man kan också ha timjan eller nejlikor på den trasiga tanden mot värk".

Mot utslag, *kurdeşen,* berättade hon följande kur:

"När vi bodde i Plovdiv fick min son utslag. Jag tog honom till en zigenarkvinna. Hon sa, att pojken skulle klättra upp i en päronträd och där skulle pojken tre gånger ropa: — *Karı isterim!* (— Jag vill ha en kvinna). Hade det varit en flicka skulle hon ha ropat: — *Koca isterim!* (— Jag vill ha en man). Efter att vi hade gjort så tog jag jord vid päronträdet som jag lade i kokande vatten. Sedan tvättade jag sonen med vattnet och utslagen försvann."

Innan Abibe kom till Turkiet hade hon tydligen tillbringat en tid i Saloniki i Grekland och hon berättar därifrån:

[1] Jmf. I. Svanberg, 1981: Traditioner kring tandfällning på Balkan och Mindre Asien. *Svenska Forskningsinstitutet i Istanbul. Meddelanden.* 6 (1981), s. 19—37.

[2] Denna komettro är närmast universell, jmf. B. Hedberg, 1977: Kometer. En studie i folklig och lärd tradition. (Stencil. Etnol. inst., Uppsala.)

[3] Detta är en vanlig restriktion i samband med kvinnors rituella orenhet vid menstruation. I Syrien bör menstruerande kvinnor inte göra insaltningar eller inläggningar eftersom man tror att det inte kommer att hålla sig heter det i uppteckningar från förra seklet, se E. Abela, 1884: Beiträge zur Kenntnis der abergläubischer Gebräuche in Syrien. *Zeitschrift des Deutschen Palaestina-Vereins* 7 (1884), s. 111.

"I Saloniki blev munnen och kroppen uppsvullen. En morgon samlade jag grenar och blad som jag lade i en hög och tände på. Sedan höll jag ansiktet över röken varefter jag bar askan till en korsväg där jag strödde ut den."

Det är inga särskilt märkvärdiga folkliga kurer Abibe berättar om utan de ansluter till sådana som haft en stor utbredning i Europa och medelhavsländerna. Kuren mot tandvärk har jag även tecknat upp bland kazakiska flyktingar, som känner den från Centralasien. Även kazakerna tror på att tandvärk orsakas av maskar. Föreställningen om tandmaskar är enligt Tillhagen universell och känd från kineserna redan för 6 000 år sedan.[4] Det magiska botemedlet att kasta ut askan vid en korsväg, som omtalas i uppteckningen från Saloniki, är också mycket vida spridd och känd även från Sverige.[5] Offer vid korsvägar har för övrigt en mycket vid spridning i Europa och Asien. Sedvänjan är också av mycket gammalt datum. I den grekiska mytologin höll gudinnan Hekate till vid korsvägarna, och man brukade där med bortvänt ansikte sätta ut offer till henne. Av grekerna kallades hon också Trioditis och av romarna Trivia, ungefär trevägskälsgudinnan.[6] I Abibes folkliga kur med offer av askan vid korsvägen kan man säga att de gamla grekernas offer till, som Martin P:son Nilsson kallar henne, ärkehäxan Hekate fortfarande kvarlever.

[4] C.-H. Tillhagen, 1977: *Folklig läkekonst*, s. 157.
[5] Tillhagen, *a. a.*, s. 249.
[6] C.-H. Tillhagen, 1982: *Vardagsskrock*, s. 25.

MRS. ABIBE AND THE ARCH-WITCH HECATE

Duirng the author's ethnographical field work in Turkey in 1981, he took note of ethnomedical customs and popular beliefs. Mrs. Abibe in Küçük Çekmece, a Turkish woman who immigrated to Turkey from Plovdiv in Bulgaria, informed him about tradiitons connected with stars, teeth, menstruation, and child-rearing. She also gave him information on some ethnomedical cures. To counteract swellings, mrs. Abibe had collected a pile of leaves and twigs. After the pile was lit, she put the smoke over her face. Then she distributed the ashes at a crossroad. To sacrifice at a crossroad is a common custom which has its origins far back in time. We know that the Greeks made sacrifices to the Goddess Hecate at crossroads. Thus even today this pattern is to be found in an ethnomedical custom existing among the Turks on the Balkan peninsula.

ULLA EHRENSVÄRD

En resa i östra Turkiet maj–juni 1982

Vilka reser som turister till östra Turkiet? Av gammal tradition tyskar och fransmän och sedan några år tillbaka finnar. Andra länders folk besöker i allmänhet bara Turkiets västra delar.

Den resrutt som tretton av Istanbulinstitutets medlemmar kom att följa under tre veckor, 16 maj—6 juni 1982, anslöt till de färder som brukar anordnas för kulturintresserade tyskar och fransmän — med en skillnad. Vi styrde kosan söderut från Ankara mot Kappadokien i stället för att börja i nordost som andra resenärer bland de hettitiska lämningarna i Boğazköy. Därigenom kom vi att först besöka de kända turistorterna i Göreme-dalen.

Genom att fara motsols hann vi att få vara med om vårens ankomst i Taurus-bergen och på det ostanatoliska höglandet, och vi undvek en alltför tryckande hetta under färden utefter gränsen mot Syrien. Popplarna stod i skir grönska och vildtulpanerna lyste som röda stänk mot stäppgräset, violettskiftande av pärlhyacinter. När vi kom från Erzurum genom det 2.400 m höga Kopdagı-passet i de Pontiska bergen och nalkades Svarta havskusten, möttes vi av prunkande rhododendronträd med blom i rött och gult. Vi var väl medvetna om att vi följde i Xenofons och hans tiotusen mäns fotspår, nu 2.383 år efteråt. Vi såg på blomprakten och undrade hur det kom sig, att soldaterna hade förgiftats av honungen just här. Men vi fick aldrig — som de — uppleva glädjen att se Svarta havet från bergstopparna. Bussen slingrade sig nere i Değirmen-dalen och först vid Trabzons hamn såg vi vattnet. Det klassiska utropet "O thalatta" — havet — hade då torkat in på våra läppar. När vi mot slutet av vår rundtur kom till Amasya, tror jag att fler än jag ansåg att vi rest åt "rätt" håll. Här hade vi alla velat stanna längre och vila ut i denna charmerande stad, vars storhet inföll under medeltiden men som har drygt 2000-åriga anor. Hit reser även turkarna som turister. Här finns atmosfären från l'ancien régime kvar bland de gamla trähusen utefter Yeşil Irmak. Här finns två nyuppförda hotell redo för kräsna turister.

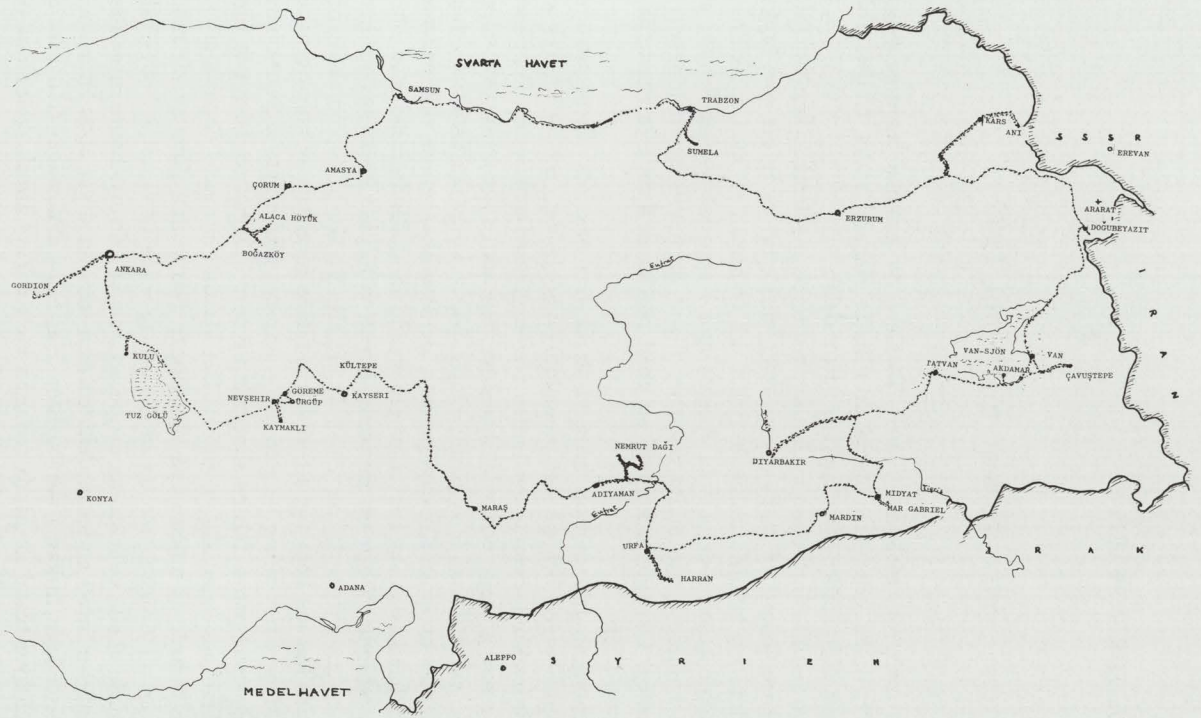
SVARTA HAVET
SAMSUN
TRABZON
KARS
ANI
S S S R
EREVAN
SUMELA
AMASYA
ÇORUM
ALACA HÖYÜK
BOĞAZKÖY
ERZURUM
ARARAT
DOGUBEYAZIT
ANKARA
GORDION
Eufrat
KULU
KÜLTEPE
NEVŞEHIR
GÜREME
ÜRGÜP
KAYSERI
TUZ GÖLÜ
KAYMAKLI
PATVAN
VAN-SJÖN
VAN
AKDAMAR
ÇAVUŞTEPE
NEMRUT DAĞI
DIYARBAKIR
KONYA
ADIYAMAN
MARAŞ
Eufrat
MIDYAT
MAR GABRIEL
MARDIN
URFA
HARRAN
ADANA
ALEPPO
S Y R I E N
MEDELHAVET
I R A K

Trähus i Amasya utefter den av sediment rödfärgade Yeşil Irmak.

Från Sverige flög vi direkt till Ankara. Där möttes vi av personal från Cemal Özcivelek's resebyrå, som ordnat allt för 3-veckorsturen inom Turkiet till en kostnad av 4.000 kronor per person. Största överraskningen vid ankomsten bereddes vi dock av ambassadör Henrik Liljegren, som inbjöd gruppen till svenska ambassaden på en sen välkomstsupé. Därigenom fick vi en festlig start på vår färd, som sedan i stort sett skulle följas av tur och vackert väder. Regnet kom den 4 juni, då vi åter var på ambassaden vid mottagningen med anledning av svenska nationaldagen. Då kunde gästerna bara titta ut mot ambassadens trädgård genom en gråvåt ridå.

Den 17 maj började vår bussfärd. Under 17 dagar skulle vi tillryggalägga drygt 6.000 km. Det blev ibland långa dagsturer: de längsta mellan Nevşehir och Adıyaman samt mellan Urfa och Diyarbakır. Men det berodde något på att vi gjorde utvikningar från raka vägen. Redan första dagen, då vi var på huvudvägen från Ankara mot Konya, upptäckte vi namnet Kulu just i närheten av avtagsvägen mot Nevşehir, där vi skulle övernatta. Helt oväntat kom vi därför att äta lunch i Kulu, omgivna av svensktalande turkar, som varit i Sverige och hade släktingar kvar där. Senare kom vi att göra en liknande avstickare från Mardin till Midyat och klostret Mar Gabriel, till de trakter varifrån så många syrianer i Sverige kommit. Genom dessa två avvikningar från "turistkursen" fick vi

ett visst intryck av de miljöer, från vilka en så stor del av våra turkiska invandrare härstammar.

När vi på tredje dagen lämnade Ürgüp—Göreme-dalen bakom oss, lämnade vi också det traditionella Turist-Turkiet. Eftersom bussen skulle köra 554 km i ett sträck från Nevşehir till Adıyaman, fick vi den dagen försaka Kayseri och nöja oss med ett kort besök bland ruinerna av det 5000-åriga Kültepe. Där fanns ett litet museum, men annars verkade platsen bortglömd. En kvinna rensade ogräs i ruinerna, men det fanns inga barn som hade länsat området på lämpliga souvenirer åt turisterna. Bland stenarna låg fortfarande kvar antika, vackert målade skärvor.

I Maraş stannade vår guide vid ett bageri för att köpa stadens söta specialkakor åt oss. Enligt *Guide Bleu* skulle vi här träda in i det orientaliska Turkiet, där folk och landskap blir vildare och havets dämpande inverkan upphör. Lite exotiskt var det visserligen att se en kamelkaravan strax innan bussen började sin serpentinfärd upp mot Taurus-bergen. Men verkliga innebörden i *Guide Bleu's* ord förstod vi först följande dag, då vi i ett par minibussar slingrat oss upp till Nemrut Dağı. Där vid bergets topp fann vi kommagenen Antiochos I:s helgedom vaktad av beväpnade kurder. Ja, senare visade det sig att bössorna skulle användas till kaninjakt! Men många detaljer erinrade om, att Yaşar Kemal brukat hämta motiv till sina romaner just från dessa trakter. Vår minibuss' chaufför berättade, att hans hustru befann sig bland bomullsplockarna nere på fälten vid Adana, medan han själv skaffade pengar åt sig själv och sin sexårige son genom att forsla turister. När vi senare kom till Urfa och Harran, skulle vi återigen höra talas om folk som givit sig iväg till arbete på bomullsfälten i väster.

Staden Adıyaman verkade inte särskilt orientalisk. "Civilisationen" blev alltför påtaglig, då man kunde se en reklamskylt för Tuborgs öl på vägen upp mot Nemrut Dağı.

Då var det helt annorlunda i Urfa. Där hade människorna ett mer semitiskt utseende, man hörde arabiska talas på gatorna (men också italienska). Man kände sig lätt överflyttad till en gammaltestamentlig atmosfär. Fast då influerades man kanske bara av närheten till patriarken Abrahams damm med dess heliga karpar. Höjde man ögonen mot den omgivande arkitekturen, erinrade det imponerande citadellet om korsriddartid, medan annat verkade hämtat från mogulernas Indien. Allt var en blandning. I det kristna fästet från 1100-talet reste sig två kolonner som minnen från ett forntida Baalstempel. I gryningen ljöd den vackraste växelsång mellan böneutroparna. Då var allt muslimskt.

Lantarbetare i Urfa på väg ut till fälten.

När vi stått på toppen av Nemrut Dağı och sett ut över Eufrats vidsträckta floddal hade vi sagt till varandra, att nu hade vi nått fram till civilisationens vagga. Men då hade vi bara stått vid randen av den. I Urfa — och ännu mer i Harran — blev vi medvetna om kulturens avlagringar.

Fastän det var tidigt på året, var slätten kring Harran redan torr. Från de termithögsliknande lerhyddorna hade folket givit sig iväg till de hägrande bomullsfälten. Mycket såg så primitivt ut, att man trodde att tiden stått stilla i 4.000 år. Att Harran sett likadant ut, då Abraham slog sig ned här under vandringen med sitt folk från Ur till Kanaans land. Men bara några hundra meter bort från dessa hyddor reser sig lämningar av imponerande murar. På Abrahams tid grönskade marken här. Nu låg den eroderad. Bristen på träd och den kraftiga erosionen i dessa östra delar av Turkiet skulle under de följande dagarnas färd sticka oss i ögonen.

Eftersom vi skulle klämma in avstickaren till Midyat och Mar Gabriel på ett redan fyllt dagsprogram, fick vi beklagligtvis bara åka rakt igenom staden Mardin, som verkade så intressant och pittoresk med sina slingrande gator och starka nivåskillnader. 7 km nordost om staden stannade

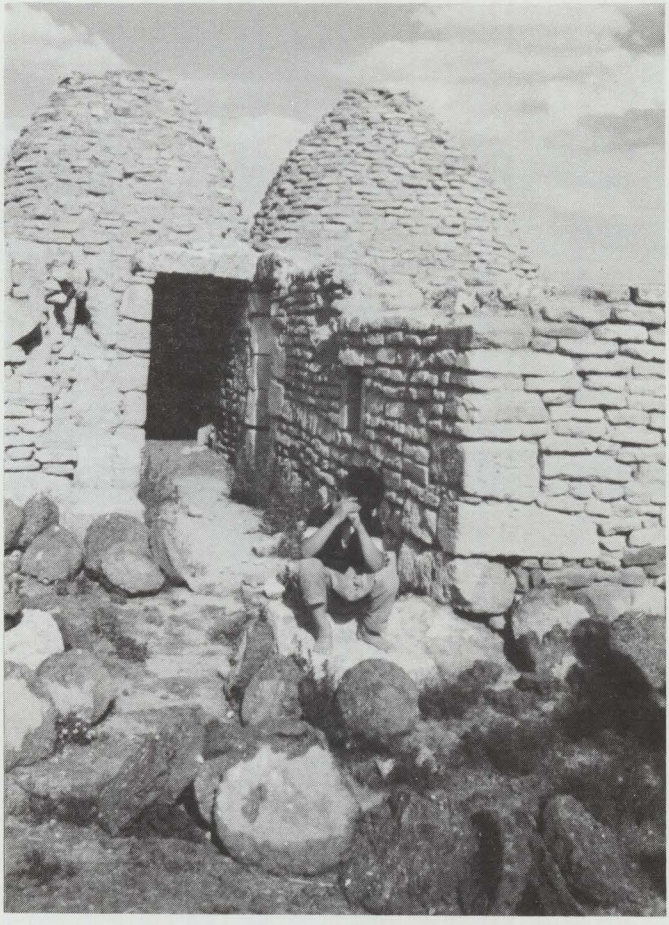

De termithögsliknande lerhyddorna i Harran, för tillfället tömda på sina invånare som arbetar på bomullsfälten. I förgrunden gödsel på tork för att bli bränsle.

vi vid klostret Derzafaran (eller Safransklostret), grundat 792. Medan vi var där, kom patriarken från Damaskus på besök. Han förklarade, hur den i klostret gällande jakobitiska eller monofysitiska läran om Kristus som en enda natur skilde sig från den kristendom vi ärvt efter kyrkomötet

Mosaik, troligen från 500-talet, i klostret Mar Gabriel vid Midyat.

i Chalcedon 451, då Kristi två naturer fastställdes. Vi satt kring honom och blev serverade te av en yngling med tatuerat "frimurar"-kors (d. v. s. två punkter på ömse sidor om ett långt streck) vid tumgreppet. Vi fick även veta, att 28 barn fick sin kristna undervisning vid klostret idag. Patriarken var på väg till Mar Gabriel. Medan han kunde ta allt med ro, jagade vi vidare till Midyat och så småningom till klostret Mar Gabriel, som anses vara det intressantaste inom detta kristna område. På en grund från 400-talet byggdes klosterkyrkan upp och blev färdig 512. Många om- och tillbyggnader hade skett under århundradenas lopp, men embryot fanns kvar. Där fann vi mosaiker som, trots att de var skadade av fukt, överraskade oss i sin måleriska rikedom. Associationer till Ravenna och Hagia Sofia gav sig helt naturligt.

Besöken i de två kristna klostren hade gjort starkt intryck på oss. Mot kvällen passerade vi floden Tigris vid Hasankeyf på väg till Diyarbakır. Vi stannade en stund vid stranden framför den raserade medeltida bron i stilla kontemplation över vad vi hittills upplevt i "Tvåflodslandet".

Ulf-Thomas Moberg publicerar i detta nummer av *Meddelanden* (sid. 57) Gunnar Ekelöfs dikt "Kurban Beyram". Den tolkar min upplevelse en tidig morgon i Diyarbakır. Utefter huvudgatan satt kvinnor insvepta

i sina svarta dok, ibland med en hand utsträckt, så orörliga att man knappast visste om de levde. Lemlästade män rullade fram på trallor. Mänskligt elände mötte ögat i vart hörn. Denna gatusyn var helt försvunnen ett par timmar senare, då vi gjorde vår guidade tur genom staden. Då visade Diyarbakır i stället sina sidor av idyll och storstad. Två storkpar häckade i var sin skorsten på stadsbibliotekets tak. Elisabeth Ardens butik låg granne till fotografen Nobel. En skylt gjorde reklam för "svenska klockor" — vad det nu är. Inne på gården till Ulu Cami pågick förberedelserna till en begravning. Stadens uppbyggnad som ett romerskt härläger med två korsande huvudgator kunde fortfarande märkas i stadsplanen. Om man fick associationer till Visby genom stadsmuren, var det påfallande hur mycket färgskalan på stenen förändrar intrycket. På Gotland ljus, lätt kalksten, här mörk, respektingivande basalt.

Militärens närvaro lade vi mindre märke till än vad jag räknat med. Vägkontroller då och då, men inte fler än vad man kunde vänta sig, då vi rörde oss i känsliga gränsområden. Egentligen var det förvånande, att kommendanten på citadellet i Diyarbakır av sig själv nämnde de överfulla fängelserna.

Vägen från Diyarbakır till Tatvan gick över ett storslaget vackert höglandskap med snötäckta bergstoppar. Vi själva och vår omgivning fick så små dimensioner i denna natur. Fåren såg ut som champinjonodlingar på sluttningarna. Även de skönaste naturscenerier kan ändå bli monotona, och man skulle ha slumrat till, om inte synen av en rad oljepumpar mitt ute i öde höglandet fått en att börja reflektera.

Vägarna hade hittills varit goda, ibland bättre än vad våra kartor hade utlovat. Endast vägen från sjön Vans nordöstra hörn till Doğubeyazıt skulle visa sig svårframkomlig. Efter en tur ut på fälten och anbringande av snökedjor på hjulen kunde dock vår förträfflige chaufför Hamdi Karakoç klara oss genom lervällingen. Eftersom vi hade tillgång till olika kartor från de senaste fyra åren, kunde vi se hur mycket som åstadkommits för att göra vägnätet bättre. När vi kom fram till staden Van, kunde vi där konstatera, att det uppförts ett splitter nytt hotell "Achtamar", som vår resebyrå inte känt till. Herr Cemal Özcivelek gav senare sin förklaring, att de lokala turistorganisationerna — främst i östra Turkiet — inte bryr sig om att meddela de centrala myndigheterna i Ankara de nyheter som timar i deras distrikt. I provinsen väntar de sangviniskt på att turisterna skall komma och därefter sprida kännedom om vad som hänt.

Hotell "Achtamar" i Van var uppfört helt enligt västerländsk standard. I bottenvåningen kunde man finna inte bara den elegante matt- och antik-

vitetshandlaren utan också Helen Rubinsteins parfymbutik. I Doğubeyazıt fanns det också ett rätt nytt hotell "Ararat", som hade fått en viss alpin atmosfär. Här var det dock märkbart, att hotellet uppförts i likhet med så många andra hus i Turkiet, nämligen med en våning i taget allt efter som man har tillgång till pengar. Den första/andra våningen inreds då för hotellgäster vana vid en mer österländsk atmosfär, medan västerlänningarna får kliva upp till de övre våningarna, som fått WC. Trappstegens olika höjd skvallrar om att bygget skett i etapper.

Troligen kommer östra Turkiet att få fler turister om man fortsätter på den inslagna vägen med att bygga ut kommunikationerna och förbättra hotellstandarden. Ett bortglömt hörn var än så länge Kars, där vi blev inkvarterade på resans sämsta hotell "Temel", som är stadens enda "större" hotell med 20 rum. Läget gör naturligtvis sitt till. Hotellpriset på det eleganta "Achtamar" var mycket lägre än i Trabzon på det slitna men centralt belägna "Özgür". Det fanns flera tillfällen att tänka på karakteristiken som givits av en resebyråman: Vi turkar har i generationer varit militärer och uppfostrats till politik och i statskunskap; pr-sinnet och ekonomin överläts till greker och armenier.

För en turist är det omöjligt att hålla reda på de olika minoriteternas historia i Mindre Asien. Intrycken bildar i stället en väv med många skiftande trådar. Ibland verkar det som om historien gick "om lott" även för de olika folken själva. Ett stort område kring sjön Van, söderut mot Medelhavet och norrut över Ararat inkluderande dagens sovjetiska Armenien, räknades i äldre tider som armeniernas rike. På 1000-talet f. Kr. bildades ett centrum kring Van under uartu-kulturen, från vilken armenierna härleder sitt ursprung. Som prov på uartukultur skulle vi besöka ruinerna efter Toprakkale och Çavustepe samt det närliggande Hoşap vid Güzelsu. Men Hoşap visade sig vara en väl bevarad 1600-talsborg av — som det sades — kurdiskt ursprung! Men armenierna å sin sida kan ibland dra in i sin kultursfär de märkliga monumenten på Nemrut Dağı (med Karakuş och Arsameia) från 60-talet f. Kr.! Hur starkt uppblandad den armeniska konsten är med element från alla kringliggande kulturer fick vi god inblick i dels genom besöket på det välskötta museet i Van, dels genom utflykten till ön Ahtamar, vars Heliga Kors-kyrka från 915—921 nog var resans konstnärliga höjdpunkt.

I Van fick vi för ovanlighetens skull äta fisk, fast den kom säkert inte från den alltför salthaltiga sjön. Några av traktens berömda fiskande katter såg vi inte till. Dessa katter med ett blått och ett brunt öga lär vara eftertraktade turistsouvenirer. Att man räknade med turister i Van,

Kurdiska flickor vid Hoşap bjuder ut antika lerpipor och en prydnad av bönor, ullgarn och stanniol.

det märktes på matthandeln. Det försiggick tydligen också en viss kommers från andra sidan gränsen. Men i det sovjetiska Armenien kan man aldrig få se så vackra textilier som i Van.

Det finns intryck från resan som snörpte till mitt hjärta. Ett var synen

uppe från citadellet i Van. Där såg man ut över det som en gång varit den gamla staden fram till stridigheterna 1915. Nu täckte gräs de raserade boningar som armenierna drivits bort ifrån. Gräset slingrade sig i mönster som om de lagts ut i en engelsk trädgård. När man såg neråt, öppnade sig en del av citadellets murar som det inre av en jättes käkhalva. Det blev symboliskt: ett oändligt gap hade slukat armeniernas gamla huvudstad.

Ett annat skrämmande intryck fick vi på vägen norrut mot Doğubeyazıt. Helt plötsligt tornade upp sig vid vår sida flera meter höga ringlande lavaströmmar. Även om Tendürek Dağı låg en dryg mil bort från vägen, kunde ingen annan vulkan än den ha orsakat detta våldsamma utbrott. På sin tid föranledde detta kanske en notis i tidningen (som t. ex. senast vid jordskalven 1966 och 1976), fastän det måste ha haft förödande verkan för dem som drabbades av den vulkaniska aktiviteten. Man var här längre bort från officiella hjälpinsatser än kartan angav.

I Doğubeyazıt kunde vi konstatera, att turistaffischen talade sanning. Från berget ovanför den kurdiske emiren İshak Paşa's barockpalats hade man en grandios utsikt bort mot Lilla och Stora Ararat. Här befann vi oss vid en inkörsport från Iran. Det märktes på de rester av assyriska reliefer med uartu-texter i kilskrift som fanns på klippväggen vid palatset, som i sin tur innehöll en blandning av armeniska, georgiska och seldjukiska dekorativa element.

Vi hade börjat vänja oss vid att vistas i tunn luft. Flera dagar hade vi befunnit oss över 1.600 m höjd. På vägen mot Kars passerade vi ett pass på 2.475 m. Det märktes på själva staden Kars att den varit besatt av ryssarna i flera omgångar under 1800-talet, längsta tiden 1878—1920. Vi kände oss som förflyttade i tid och rum till Storfurstendömet Finland. Träarkitekturen kunde ibland även påminna om den i våra norrländska städer. Kars var nedslitet, präglat av militäranläggningarna. En stad man troligen sökte sig bort från. En trubadur sjöng en kväll för oss till sin luta, *tanbur*. Hans vän var i Västtyskland. Det blev många verser för att tolka hans saknad.

Turister skulle knappast resa till Kars, om det inte vore för Ani's skull. Utrustade med tillstånd från polis-, militär- och passmyndigheter gav vi oss iväg under militäreskort 44 km bort mot ryska gränsen. En hög stadsmur avgränsar Ani mot turkiska slätten. Staden hade på sin tid öppnat sig mot den smala floddalen, Arpa Çayı, som nu bildar gräns. De ryska vakterna på andra sidan ravinen fick säkert ett efterlängtat avbrott i tristessen, när vi kom och de fick något annat än ruiner att titta på.

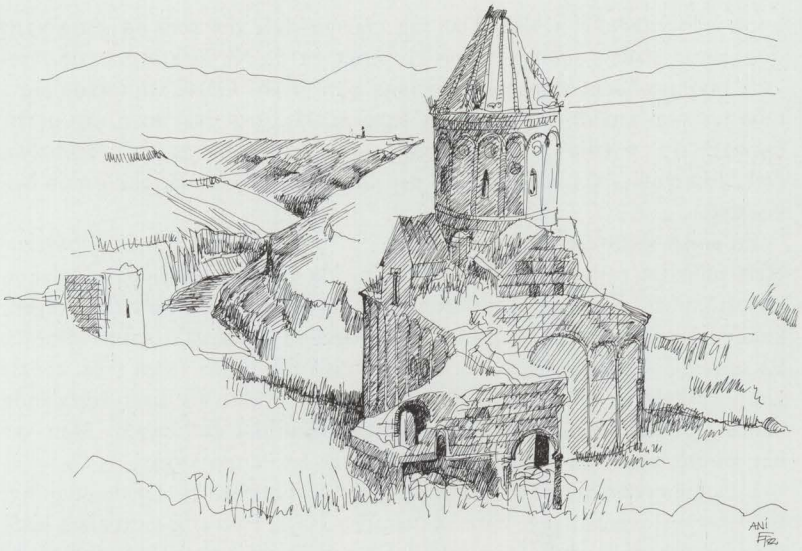

Sankt Gregorius av Tigran Honentz, den bäst bevarade kyrkan i Ani med målningar från 1200-talet, vid ravinen av Arpa Çayı. Tuschteckning av Eino Tubin.

Varken i Van (Ahtamar) eller Kars hade vi på grund av rasrisk fått se någon interiör till en armenisk kyrka. Här i Ani kunde vi gå in i den bäst bevarade ruinen, Sankt Gregorius av Tigran Honentz, och beskåda 1200-talsmålningarna, som täckte varje centimeter av väggytan. Men Ani var inte enbart kristet; det fanns även rester av en moské med minaret. Man kunde inte helt hålla tillbaka tanken, hur det skulle vara om ett armeniskt restaureringsprojekt hade kunnat komma till stånd. Men kostnaderna skulle nog vara oöverstigliga. Anis profanbyggnader var nu täckta av gräs. Kyrkorna väntade bara på jordskalv eller blixtar som skulle skära dem itu.

Det hade varit min ursprungliga förhoppning, att vi skulle ha kunnat åka från Kars via Artvin till Hopa vid Svarta havet för att se mer av armenisk och georgisk kultur. Men både dåliga vägar och hotell satte stopp för detta. Nu vände bussen i stället kylaren mot Erzurum. På vägen dit fick vi en hastigt förbiskymtande glimt av något som vi inte sett i gränstrakterna: en — som det tycktes — väl utrustad militärförläggning. Högslätten vid Kars hade bara associerat till forna tiders exercisfält.

Dekor på Lala Mustafa Paşa-moskén från 1563 i Erzurum.

I Erzurum fanns det flera tillfällen att studera kulturblandningarna i Turkiet. När vi nu så väl mindes den armeniska kulturen, varför skulle t. ex. gravmonumenten från 1200-talet vara seldjukiska eller dekoren på Lala Mustafa Paşa-moskén vara osmansk? Vi började känna oss lite övermätta på kulturintryck. Det var ett avbrott att tillbringa kvällen bland studenter och deras familjemedlemmar i universitetets studenthus. Luften

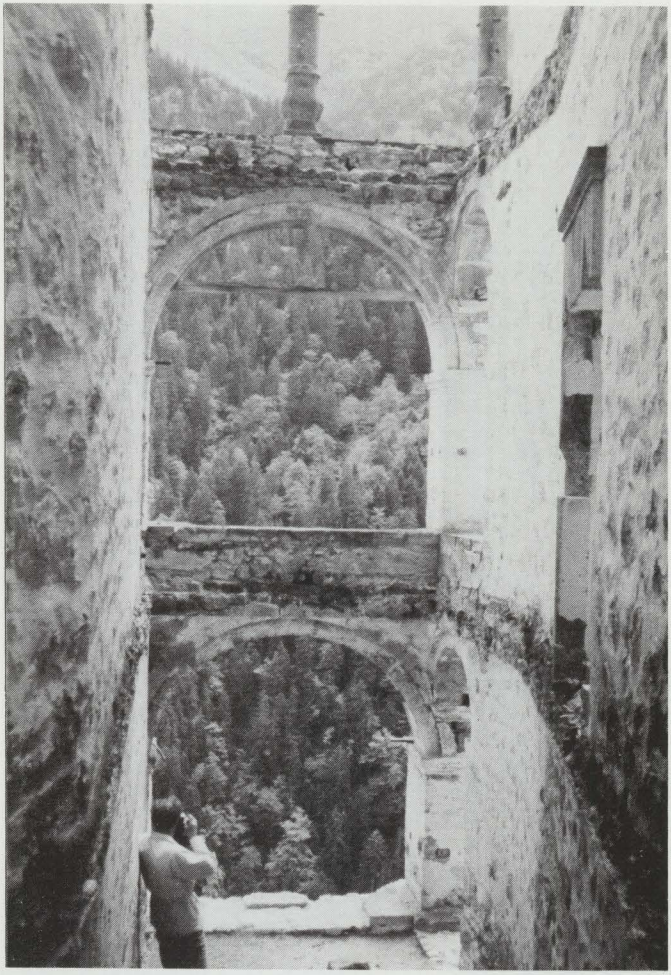

Enligt Guide Bleu *har man från Sumela-klostret en av Skapelsens vackraste utsikter över ett skogslandskap.*

var tung av rök och dofter från matsäck. Musiken genom mikrofonen skrällde lite för öronbedövande. Men sketcher kring den sedvanliga byråkratin, Erzurums Östen Warnebring och dansen i vackra dräkter rev ned applåder.

Picknick vid foten av Sumela. Sittande fr.v. Beyhan Tubin, Allan Thorsberg, Gerd Örtegren (skymd), Jan Bröchner; stående Sidney Hage, turkiske guiden Özcan Adır och chauffören Hamdi Karakoç samt Gunnar och Birgitta Olofson.

Färden från Erzurum mot Trabzon har jag redan beskrivit. Den sista biten ned mot Svarta havet kom vi att se ännu en gång, då vi for till Sumela, en klosteranläggning som hänger som svalbon över den skogklädda bergsklippan. Promenaden genom skogen på en slingrande stig var ansträngande, men utsikten uppe från målet över Altındere, "guldbäcken", var förstummande vacker. Klostret, som grundats 385, hade byggts till under flera perioder. Munkarna lämnade det först 1916, men återvände. I febr. 1923 övergavs det definitivt. Ännu finns det kvar rester av klostrets forna glans, men brand har skadat det svårt.

I Trabzon blev vi snart medvetna om att hav förenar kulturer. Grekerna hade lämnat kvar sin byggnadsstil, och bland guldsmederna fann vi laser, d. v. s. en folkgrupp som har sina stamfränder på andra sidan Svarta havet, på Krim och i Georgien. Här i Trabzon kände vi att det fanns ett visst välstånd, och det berodde inte bara på att Aya Sofya-kyrkan var väl bevarad.

Svarta havets vatten var mer bräckt än väntat och vi såg få fartyg utefter kusten. Färgskiftningarna vid stränderna kunde inspirera ett målaröga, men mängden av sediment vid flodernas utlopp gav en tankeställare. Bussfärden utefter kusten till Samsun gick alltför snabbt. Plötsligt var vi på väg mot högslätten igen. Vår chaufför stannade upp vid en bergsänt, där han tyckte, att vi skulle plocka obsidian som minne. Det var inte det rena, svarta vulkanglaset utan en vackert brun-svart skiftande sten. Men det var en erinran om att vi nu nalkades mindre oroliga trakter i Turkiet. Det var märkbart, att både den turkiske guiden och chaufförén kände lättnad över att våra resa i "farliga Östern" gick mot sitt slut.

Vi hade nog varit en vetgirigare turistgrupp än vår guide varit van vid. När vi sista dagen på väg från Amasya till Ankara skulle lunchproviantera i Çorum, försvann gruppen snabbt för att hinna med ett museibesök, innan bussen gick vidare till Yazılıkaya. Ingen minut till lärdom fick gå till spillo! I Boğazköy kunde vi konstatera, att de tyska utgrävarna nyligen blottlagt stort delar av den hettitiska staden. Men i Alacahöyük kom vi för tidigt för att se det nyuppförda museet inrett. Man hoppades kunna inviga det i september.

I Ankara avslutades vår rundtur med den sedvanliga utflykten till Gordion och besöket på Arkeologiska museet. Vi fick också möjlighet att se en del handskrifter i nationalbiblioteket, Milli Kütüphane, som även det är på flyttande fot till ett nybygge.

Resebyrån Özcivelek bjöd på avskedsmiddag. Vi själva kände oss lite reströtta. Men jag tror, att vi alla i gruppen kommer att bevara minnet av denna resa länge, länge . . .

A JOURNEY IN EASTERN TURKEY

For three weeks in May and June 1982, some members of the Istanbul Institute visited Eastern Turkey. The itinerary included not only popular places such as the Göreme Valley, Nemrut Dağı, Van, and Trabzon, but also Urfa, Diyarbakır, Doğubeyazıt, and Kars. Detours were made to the village Kulu on the highway between Ankara and Konya and the Christian monastery Mar Gabriel, close to the Syrian border. From these two places a great percentage of the Turkish immigrants to Sweden originate.

Vår Frälsares kyrka i Ani, färdig 1036, har raserats genom blixt och jordskalv. Tuschteckning av Eino Tubin.

P.S. Resan har redan fått några "sidoskott".

Redaktör Gerd Örtegren har under september—oktober 1982 producerat ett 20-tal längre och kortare program för Sveriges Radios kanal 1 samt Stockholms lokalradio om Turkiet och invandrarna i Sverige. Ett av de sex halvtimmesprogrammen (den 24 sept. 1982) handlade om Istanbulinstitutet.

Redaktör Eino Tubin och hans i Istanbul födda maka Beyhan presenterade vid Forskningsinstitutets årsmöte den 9 nov. 1982 en färgfilm, som genom sina expressiva bilder väl förmedlade de både strapatsrika och skönhetsfyllda intrycken från resan i östra Turkiet.

Styrelse

Svenska Forskningsinstitutet i Istanbul

c/o Consulat général de Suède, B. P. 125 Beyoğlu, Istanbul
Gatuadress: Palais de Suède, Istiklâl caddesi 497, Istanbul
Tel.: Istanbul 43 57 70; telex: CONS-TR-SVENSK 24256
Sekreterarens adress: Kungl. biblioteket, Box 5039, S-102 41 Stockholm 5.
Tel.: 08-24 10 40; hem: Banérgatan 10, 115 22 Stockholm. Tel.: 08-62 11 75.

Professor Bertil Almgren
Docent Ulla Ehrensvärd (sekr.)
Fil. kand. Johan Flemberg
Professor Bo Gyllensvärd
Docent Pontus Hellström
Ambassadör Gunnar Jarring
Professor Lars Johanson
Docent Folke Josephson (vice ordf.)
Direktör Jack Junel (skattm.)
Ambassadör Olof Landenius (ordf.)
Fil. kand. Birgit Nilsson
Professor Lennart Rydén
Direktör Sven-Ingvar Svensson
Professor Christopher Toll
Docent Bo Utas
Departementssekreterare Fredrik Vahlquist

Suppleant

Fil. mag. Håkan Hallberg

Revisorer

Aukt. revisor Sören Wikström
Professor Nils-Gustaf Gejvall
Arkitekt, docent Thomas Thieme

Föreståndare i Istanbul

Vakant

Hedersledamöter

Ambassadör Adolf Croneborg
Fil. dr Agnes Geijer
Professor Gustav H. Karlsson
Professor Alfred Westholm
Professor Stig Wikander

Stödjande ledamöter

Alfa-Laval AB, Fack, 147 00 Tumba
ASEA AB, 721 83 Västerås
Atlas Copco AB, 105 23 Stockholm
Saléninvest AB, 106 09 Stockholm
SKF, 415 50 Göteborg
Tetra Pak International AB, Fack, 221 01 Lund 1
AB Vattenbyggnadsbyrån, Box 5038, 102 41 Stockholm

Årsberättelse för verksamhetsåret 1981/82

Styrelsen för Svenska Forskningsinstitutet i Istanbul får härmed i enlighet med stadgarna avgiva berättelse för verksamhetsåret 1981/82.

Forskningsinstitutets styrelse har sedan årsmötet den 17 november 1981 bestått av professor B. Almgren, docent Ulla Ehrensvärd (sekr.), fil. kand. J. Flemberg, professor B. Gyllensvärd, docent P. Hellström, ambassadör G. Jarring, professor L. Johanson, docent F. Josephson (vice ordf.), direktör J. Junel (skattm.), ambassadör O. Landenius (ordf.), fil. kand. Birgit Nilsson, professor L. Rydén, direktör S.-I. Svensson, professor C. Toll, docent B. Utas och dep.-sekr. F. Vahlquist samt som suppleant fil. mag. H. Hallberg.

Professor Bertil Almgren och docent Ulla Ehrensvärd har ingått som Istanbul-institutets representanter i Labraunda-kommittén, i vilken docent Pontus Hellström fungerar som sekreterare.

Antalet ledamöter med rösträtt var vid verksamhetsårets utgång 69, jämte sju stödjande.

Vid årsmötet den 17 november 1981 valdes ovannämnda styrelseledamöter — med ambassadör Olof Landenius som ordförande. Docent Gad Rausing hade undanbett sig omval på grund av sin flyttning till utlandet. I hans ställe valdes direktör Sven-Ingvar Svensson. Ordföranden uttalade styrelsens tack till docent Rausing, som under årens lopp varit en väsentlig länk till institutets stödjande ledamot Tetra Pak International AB.

Efter de stadgeenliga förhandlingarna berättade ambassadör Gunnar Heckscher om sin tid i Ankara 1952—53, då han hade Förenta Nationernas uppdrag att organisera ett institut för förvaltningsutbildning.

Vid årsmötet förelåg tryckt *Svenska Forskningsinstitutet i Istanbul Meddelanden 6/1981*. I detta nummer ingick årsberättelsen samt resultat- och balansräkningarna för 1980/81 jämte förteckning över institutets styrelse. Dessutom innehöll årsskriften två artiklar av bysantinskt resp. etnografiskt intresse, två föredrag som hållits i samband med firandet av 100-årsdagen av Atatürks födelse den 21 maj 1981 jämte en fotografisk bildsvit och en nekrolog över konsul Torsten Weman.

Till tryckningen av *Meddelanden 6/1981* erhöll institutet ett extra statsbidrag om 25.000 kr.

På försommaren 1982 utkom tredje numret i Istanbul-institutets skriftserie "Labraunda. Swedish Excavations and Researches", nämligen P. Hellström & T. Thieme, *The Temple of Zeus*. Bidrag till tryckningen av denna hade erhållits av Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet. Följande nummer — Michael Meier-Brüggers *Karische Inschriften* — hade lämnats till sättning på tryckeriet. Forskningsrådet hade även beviljat anslag, så att P. Hellström och T. Thieme kunde fortsätta med sina bearbetningar av arkitekturmaterialet kring de s. k. andronerna och oikoi i Labraunda.

Styrelsesammanträden hölls den 7 september och 17 november 1981 samt 19 april 1982.

Stipendiet à 4.000 kr för höstterminen 1981 gick till fil. kand. Ingvar Svanberg, som bl. a. genom en uppsats införd i detta nummer av *Meddelanden* redovisat sina forskningar. Under vårterminen 1982 utbetalades inget stipendium, men däremot fick Richard Brun ett resebidrag om 1.500 kr för arkitekturstudier i Istanbul.

Institutet i Istanbul har under verksamhetsåret 1981/82 varit rätt väl besökt. Religionshistorikern Gustaf Björck, Richard Brun, universitetslektor Siri Sande, Oslo, Ingvar Svanberg och konstnär Günther Teutsch bodde där under längre tid. Följande personer vistades där under några dagar upp till en månad: mag. art. Bernt Brendemoen, Oslo, Agneta Eskilson, fil. kand. Johan Flemberg, professor Jöran och fru Ingegerd Friberg, Stig Helling, lektor Lars Holm, lektor Einar D. Mellquist med maka, fil. kand. Birgit Nilsson, adjunkt Lilian Portefaix, Jörgen Rindstedt, docent Nils W. och fru Christina Svenningsen, Anne Grete Öker, Köpenhamn och redaktör Gerd Örtegren.

Från de stödjande ledamöterna Atlas Copco, ASEA och Saléninvest AB har institutet emottagit bidrag om 2.000 kr vardera. Styrelsen uttrycker sin stora tacksamhet för det stöd som nämnda företag har givit institutet och dess verksamhet.

I likhet med de senaste sex budgetåren har institutet även 1981/82 fått ett statligt bidrag om 30.000 kr til bestridande av hyres- och driftskostnader för lokalerna i dragomanbyggnaden i Istanbul.

Till institutets bibliotek i Istanbul har böcker kommit i byte från Uppsala universitetsbibliotek samt skänkts av docent Ulla Ehrensvärd och forskningsstipendiat N. P. Skøtt Jørgensen.

Sedan våren 1977 har det pågått en värvning av årsbetalande medlem-

mar till institutet. Vid budgetårsskiftet fanns 347 medlemmar (varav 14 är bibliotek eller institutioner). Medlemsavgiften var under 1982 50 kr.

Medlemmarna inbjöds förutom till årsmötet till att deltaga i en resa i östra Turkiet 16 maj—6 juni 1982. En rapport om denna resa finns tryckt i detta nummer av *Meddelanden*.

Stockholm i oktober 1982
För Svenska Forskningsinstitutets i Istanbul styrelse

Olof Landenius

Ulla Ehrensvärd

SVENSKA FORSKNINGSINSTITUTET I ISTANBUL

Resultaträkning (kr)

Intäkter	*1981/82*	*1980/81*
Bidrag och gåvor	61.025	66.000
Medlemsavgifter	15.800	14.785
Räntor	20.299	15.164
Övriga	6.493	6.288
	103.617	102.237
Kostnader		
Driftskostnader	— 40.343	— 35.743
Egna publikationer	— 30.501	— 37.479
Stipendier	— 4.500	— 4.000
	— 75.344	— 77.222
Årets överskott	28.273	25.015

Balansräkning (kr)

Tillgångar	*1982-06-30*	*1981-06-30*
Likvida medel	180.630	150.636
Kortfristiga fordringar	10.665	8.833
	191.295	159.469
Skulder och Eget kapital		
Kortfristiga skulder	41.000	33.835
Fonder	39.660	43.272
Eget kapital	82.362	57.347
Årets överskott	28.273	25.015
	191.295	159.469

Stockholm i augusti 1982

Jack Junel
Skattmästare

Svenska Forskningsinstitutet i Istanbul

Ledamöter med rösträtt

* = även betalande medlem

Turkiets ambassadör i Stockholm: Ambassadör Şefik Fenmen, Strandvägen 84, 115 27 Stockholm

Sveriges ambassadör i Ankara: Ambassadör Henrik Liljegren, Utrikesdepartementet, Box 16121, 103 23 Stockholm; Swedish Embassy, P.K.3, Kavaklidere, Ankara

* Dep.sekr. Hans Ahlberg, Orvar Odds väg 2, 112 54 Stockholm

Professor Bertil Almgren, Uppsala universitet, Inst. för arkeologi, Gustavianum, 752 20 Uppsala

* Advokat Margit Althin, Hantverkargatan 21, 112 21 Stockholm

* Professor Greta Arwidsson, Valhallavägen 155, 115 31 Stockholm

* Fil. dr och teol. kand. Kerstin Bjerre-Aspegren, Carl Johansgatan 49, 216 16 Malmö

Professor Birgitta Bergquist, Kungsgärdesplan 3—5, 752 38 Uppsala

Docent Per Beskow, Svenska vägen 40, 222 39 Lund

* Professor Walther Björkman, Askvägen 8, 752 52 Uppsala

* Arkitekt, fil. dr Börje Blomé, Gandviksvägen 13, 182 62 Djursholm

Professor Christian Callmer, Bantorget 6, 222 29 Lund

* Ryttmästare Fredrik von Celsing, Biby, Gillberga, 635 90 Eskilstuna

Ambassadör Adolf Croneborg, Trosagården, 150 13 Trosa

1. bibliotekarie, docent Ulla Ehrensvärd, Banérgatan 10, 115 22 Stockholm

Professor Cajus Fabricius, Carlbergsgatan 26, 412 51 Göteborg

* Fil. kand. Johan Flemberg, S:t Olofsgatan 10 B, 752 21 Uppsala

* Fil. lic. Stig Forsberg, Salabacksgatan 5 C, 754 32 Uppsala

Fil. dr Agnes Geijer, Furusundsgatan 11, 115 37 Stockholm

* Professor Nils-Gustaf Gejvall, Gnejsvägen 1, 310 40 Harplinge

* Professor Pär Göran Gierow, Stora Gråbrödersgatan 3 B, 222 22 Lund

Docent Bo Gräslund, Norra Parkvägen 4 B, 752 45 Uppsala

Överbibliotekarie Lennart Grönberg, Riksdagsbiblioteket, Drottninggatan 30, 100 12 Stockholm

Arkitekt Nils E:son Gyllenstierna, Timra, Floravägen 18, 181 32 Lidingö

* Professor Bo Gyllensvärd, Alströmergatan 18, 112 47 Stockholm

* Fil. mag. Håkan Hallberg, Börjegatan 43 B, 2 tr., 752 29 Uppsala

* Lektor Christina Antoljak-Hallbäck, Humblegatan 22, 172 39 Sundbyberg

* 1. intendent, docent Pontus Hellström, Medelhavsmuseet, Box 5405, 114 84 Stockholm (privat: Björkrisvägen 8, 161 39 Bromma)

* Docent Jan Hjärpe, Virvelvindsvägen 4 E, 222 27 Lund

Docent Robin Hägg, Swedish Institute of Classical Studies, Mitseon 9, Athens 402 (Grekland)

Professor Tomas Hägg, Klassisk institutt, Sydnessplan 9, N-5000 Bergen-Universitetet (Norge)

* Ambassadör Gunnar Jarring, Karlavägen 85, 114 59 Stockholm

* Professor Lars Johanson, Båtsman Nähls gränd 3, 163 60 Spånga

Länsantikvarie Bengt O. H. Johansson, Strandvägen 16, 196 30 Kungsängen

* Docent Folke Josephson, Noreens väg 29, 752 63 Uppsala

Direktör Jack Junel, Tempusvägen 6, 183 40 Täby (Arbete: Jacobson & Ponsbach, V. Trädgårdsgatan 11 B, Box 16295, 103 25 Stockholm)

Professor Gustav H. Karlsson, Tegnérgatan 34 B, 752 27 Uppsala

* Docent Bengt Knutsson, Gilleskroken 24, 222 47 Lund

* Professor Tryggve Kronholm, Madlalia 29, N-4040 Madla (Norge)

* Ambassadör Olof Landenius, Karlavägen 113, 115 26 Stockholm

* Professor Davoud Monchi-Zadeh, Fänkålsgatan 35, 754 47 Uppsala

* Fil. kand. Birgit Nilsson, Lyckovägen 9 H, 2 tr., 161 36 Bromma

Docent Michael Nordberg, Långvägen 8, 137 00 Västerhaninge

* Professor Carl-Otto Nordström, Torsgatan 8 B, 752 22 Uppsala

* Professor Carl Nylander, Istituto svedese, Via Omero 14, Valle Giulia, I-00197 Roma (Italien)

* Docent Gad Rausing, 48, Albert Hall Mansions, London SW 7 2 AW (England)

* Professor Patrik Reuterswärd, Lilla Bergshamra, 171 73 Solna

* 1. bibliotekarie, fil. lic. John Rohnström, Karlavägen 119, 115 26 Stockholm

* Fil. dr Paavo Roos, Lunds universitet, Klassiska inst., Sölvegatan 2, 223 62 Lund

Professor Stig Y. Rudberg, Persikevägen 81, 223 55 Lund

* Docent Hans Ruge, Untravägen 5, 115 43 Stockholm
* Professor Lennart Rydén, Gropgränd 2 A, 3 tr., 752 35 Uppsala
1. bibliotekarie, fil. lic. Folke Sandgren, Västmannagatan 32, 113 25 Stockholm
Ambassadrådet Erik Sidenmark, Aprikosgatan 29, 1 tr., 162 36 Vällingby
* Direktör Jan H. Stenberg, Bergsvägen 26, 181 31 Lidingö
* Museidirektör, docent Carl-Gustaf Styrenius, Medelhavsmuseet, Box 5405, 114 84 Stockholm (privat: Sångarvägen 8, 161 40 Bromma)
* Direktör Sven-Ingvar Svensson, Kastanjevägen 6, 132 00 Saltsjö-Boo
Professor Gösta Säflund, Hildingastigen 5, 182 62 Djursholm
* Arkitekt, docent Thomas Thieme, Skanstorget 17 A, 411 22 Göteborg
* Professor Christopher Toll, Valhallavägen 94, 4 tr., 114 27 Stockholm (arbete: Inst. for semitisk filologi, Aarhus universitet, DK-8000 Århus C (Danmark)
* Docent Bo Utas, Tibblevägen 7 B, 740 30 Björklinge
* Dep.sekr. Fredrik Vahlquist, Karlaplan 1, 114 60 Stockholm
* Fil. dr Berit Wallenberg, Villagatan 4, 114 32 Stockholm
* Professor Alfred Westholm, Solbacken 1, 412 67 Göteborg
Professor Stig Wikander, Leopoldsgatan 5, 754 41 Uppsala
* Professor Gösta Vitestam, Tunavägen 4, 223 62 Lund
* Minister Andreas Ådahl, Délégation de la Suède auprès de l'Organisation de Coopération et de Développement Économique, 19, rue de Franqueville, F-75016 Paris (Frankrike)
* Fil. dr Karin Ådahl, 25, Av. de Tilleuls, F-78400 Chatou (Frankrike)
Professor Åke Åkerström, Eklandagatan 10, 412 55 Göteborg
* Docent Gunilla Åkerström-Hougen, Sylvestergatan 4, 411 32 Göteborg
Professor Paul Åström, Prästgårdsgatan 26, 412 71 Göteborg

Medlemmar – 1 oktober 1982

* = även vald ledamot med rösträtt

* Dep.sekr. Hans Ahlberg, Orvar Odds väg 2, 112 54 Stockholm
Anette Akincilar, Stångholmsbacken 56, 3 tr., 127 40 Skärholmen
Kyrkoherde Erik W. Albertson, Storgatan 7, 114 44 Stockholm
* Advokat Margit Althin, Hantverkargatan 21, 112 21 Stockholm
Barbro Andersson, Gubbkärrsbacken 33, 161 51 Bromma
Fru Barbro Arguvanliğil, c/o Consulat général de Suède, P.K. 125, Beyoğlu, Istanbul (Turkiet)
Direktör Sabahattin Arhan, Sturegatan 12, 114 36 Stockholm
Docent Birgit Arrhenius, Vindkallsvägen 3, 182 61 Djursholm
* Professor Greta Arwidsson, Valhallavägen 155, 115 31 Stockholm
* Fil. dr o. teol. kand. Kerstin Bjerre-Aspegren, Carl Johansgatan 49, 216 16 Malmö
Civilingenjör Jerker Asplund, Lidnersplan 12, 5 tr., 112 53 Stockholm
Fru Karin Aydin, Frödingsvägen 9, 112 56 Stockholm
Arkitekt, fil. kand., skulptör Ali C. C. Ayral, Odd Fellowsvägen 9, 127 32 Skärholmen
Professor Evert Baudou, Lingonvägen 11, 902 34 Umeå
Professor Gösta Berg, Ludvigsbergsgatan 16, 117 26 Stockholm
Birgitta Berglund, Drakarörsgatan 6, 521 00 Falköping
Professor Jan Bergman, Pumpgatan 2, 582 52 Linköping
Harriet Bergström, Roslagsgatan 24, 113 55 Stockholm
1. ambassadsekr. Lars F. Bjarme, Utrikesdepartementet, Box 16121, 103 23 Stockholm
Åke Björck, Långhällagatan 3, 212 30 Malmö
* Professor Walther Björkman, Askvägen 8, 752 52 Uppsala
* Arkitekt, fil. dr Börje Blomé, Gandviksvägen 13, 182 62 Djursholm
Professor Jerker Blomqvist, Flöjtvägen 10 A, 223 68 Lund
Docent Sven Bolling, Box 89, 124 21 Bandhagen
Mr Turgut Bolu, Turizm ve tanitma bakanlığı, Tanitma genel müdürü, Demirtepe, Ankara (Turkiet)
Ingenjör Bonde Bondesson, Villatomtsvägen 12, 1 tr., 252 34 Helsingborg
Direktör Claes Bothén, Pl 4083, 683 00 Hagfors

Marie-Louise Brandsby, Beridaregatan 20 C, 217 48 Malmö
Direktör Erik Braunerhielm, Åsevägen 15, 182 35 Danderyd
Mag.art. Bernt Brendemoen, Bjartveien 5, N-Oslo 6 (Norge)
Ambassadör Gösta Brunnström, N. Stranden 16, Domsten,
255 90 Helsingborg
Tage Brännvall, Terrängvägen 38, 126 61 Hägersten
Tekn. dr Jan Bröchner, Wittstocksgatan 9, 5 tr., 115 24 Stockholm
Fil. dr Göran Bäärnhielm, Grindsgatan 35, 116 57 Stockholm
Brita Böö, Kaptensgatan 13, 253 70 Helsingborg
Fil. dr Signe Carlsson, Fredsgatan 5, 222 20 Lund
Tandläkare Lennart Cassland, 5, Cours Saleya, F-06300 Nice (Frankrike)
* Ryttmästare Fredrik E. von Celsing, Biby, Gillberga, 635 90 Eskilstuna
Margareta Celsing, Pl 2100, 635 90 Eskilstuna
Fru Monica Celsing, Pl 2099, 635 90 Eskilstuna
Tandläkare Carl Christensson, Östertullsgatan 2, 1 tr., 312 00 Laholm
Mag.art. et cand.mag. Jörgen Ledet Christiansen, Willemoes gade 37,
2.m.f., DK-8200 Århus N (Danmark)
Mrs Eva Jarring Corones, 15 Trinity Court, Gray's Inn Road,
London WC 1N 2AN (England)
Fil. kand. Bo Cronqvist, Blåmesvägen 10, 274 00 Skurup
Författare Peter Curman, Dalagatan 16, n.b., 113 24 Stockholm
Fru Karin Dahlborn, Armfeltsgatan 16, 115 34 Stockholm
Direktör Tola Dan, Vallhornsgatan 27, 124 41 Bandhagen
Atay Dil, Götaforsvägen 25, 124 30 Bandhagen
Fru Karin Duran, Sätraängsvägen 15, 182 36 Danderyd
Cecilia Edfeldt, Grantunet 13, 181 48 Lidingö
Margareta Edlund, Persikevägen 35, 223 55 Lund
Kristina Ehrnst, Fleminggatan 26, 4 tr., 112 32 Stockholm
Fil. kand. Runa Ekbom, Sandelsgatan 18, 115 33 Stockholm
Anna Ekström, Poppelvägen 1, 260 40 Viken
Margareta Eliasson, Åsögatan 100, 5 tr., 116 24 Stockholm
Lars Åke Elvhage, c/o Asea Iran Co., P.O. Box 61 — 1178, Teheran
(Iran)
Fil. kand., fru Hedvig Enegren, Utrikesdepartementet, Box 16121,
103 23 Stockholm
Fil. dr Ulla-Britt Engelbrektsson, Dr Saléns gata 9, 7 tr., 413 22 Göteborg
Bo Englund, Kommendörsgatan 8 C, 114 48 Stockholm
Direktör Kåre Engström, P.O. Box 65, Levent, Istanbul (Turkiet)
Fil. kand. Britta Erixon, Studentgatan 2, 223 62 Lund

Generalkonsul Erik Esseen, Utrikesdepartementet, Box 16121, 103 23 Stockholm
* Fil. kand. Johan Flemberg, S:t Olofsgatan 10 B, 752 21 Uppsala
Byrådirektör Ulla Flodkvist, Fagerviksvägen 31, 161 51 Bromma
Tage Florin, Långseleringen 53, 162 29 Vällingby
Ekon.förest. Ulla Öbrink-Florin, Långseleringen 53, 162 29 Vällingby
* Fil. lic. Stig Forsberg, Salabacksgatan 5 C, 754 32 Uppsala
Antikvarie, fil. dr Margit Forsström, Henriksdalsringen 107, 6 tr., 131 32 Nacka
Docent Adrian Frank, Timmermansgatan 12 B, 753 33 Uppsala
Fil. lic. Hans Furuhagen, Sjöbergsvägen 3, 182 37 Danderyd
Pastor Karl G. Gardell, Helgagatan 36, uppg. 6, 116 58 Stockholm
* Professor Nils-Gustaf Gejvall, Gnejsvägen 1, 310 40 Harplinge
Lars Gezelius, Tiundagatan 56 A, 752 30 Uppsala
* Professor Pär Göran Gierow, Stora Gråbrödersgatan 3 B, 222 22 Lund
Folkskollärare Ingvar Granqvist, Strandvägen 2, 730 61 Virsbo
Ambassadör Knut Granstedt, Route de Malet, F-09000 Foix (Frankrike)
Ambassadör Ingvar Grauers, Brahegatan 43, 2 tr., 114 37 Stockholm
Docent Robert Grundin, Bergsgatan 16, 3 tr., 112 23 Stockholm
Teol. kand. Göran Gunner, Forsbyvägen 10 A, 741 00 Knivsta
Marie Elise Gunterberg, Utrikesdepartementet, Box 16121, 103 23 Stockholm
Ingenjör Nazmi Gürsoy, Runebergsgatan 2 C, 632 30 Eskilstuna
Stadsbokhållare, fru Maj-Britt Gustavsson, Syréntunet 6, 181 48 Lidingö
Erik Gyberg, Framnäsgatan 24 A, 412 62 Göteborg
Ingalill Gyllensten, Sandhamnsgatan 13, 115 40 Stockholm
* Professor Bo Gyllensvärd, Alströmergatan 18, 112 47 Stockholm
Sidney Hage, Forellgatan 16, 2 tr., 133 00 Saltsjöbaden
* Fil. mag. Håkan Hallberg, Börjegatan 43 B, 2 tr., 752 29 Uppsala
* Lektor Christina Antoljak-Hallbäck, Humblegatan 22, 172 39 Sundbyberg
Arkitekt Folke Hederus, Stickudden, Tyktorpsvägen 3, 181 31 Lidingö
Fil. kand. Gunnar Heimer, Åkerbyvägen 84, 14 tr., 183 55 Täby
Docent Madeleine von Heland, Yngvestigen 4, 182 64 Djursholm
Jur. & fil. kand. Lennart Hellbing, Karl Gustavsgatan 15, 411 25 Göteborg
Professor Jan Hellner, Engelbrektsgatan 18, 6 tr., 114 32 Stockholm
* 1. intendent, docent Pontus Hellström, Björkrisvägen 8, 161 39 Bromma
Fil. dr Alf Henrikson, Hasselbergsvägen 14, 161 54 Bromma

Docent Sten Hidal, S:t Annegatan 4, 223 50 Lund
Pastor Lennart Hielte, Solhemsvägen 9, 430 91 Hönö
* Docent Jan Hjärpe, Virvelvindsvägen 4 E, 222 27 Lund
Lars Holm, Ymers väg 16, 281 00 Hässleholm
Direktör Johan von Holten, Flintbacken 4, 11 tr., 117 42 Stockholm
Even Hovdhaugen, Lingvistisk institutt, Boks 1012, Blindern, Oslo 3 (Norge)
Antikvarie Bengt E. Hovén, Kungl. myntkabinettet, Box 5405, 114 84 Stockholm
Karin Hult, Villavägen 8, 443 00 Lerum
Ann-Mari Hållans, Rinkebysvängen 83/203, 163 74 Spånga
Stefan Häthén, Ö. Vallgatan 51: 312, 223 61 Lund
Lektor Elsa Hörling, Hallstagatan 8, 881 00 Sollefteå
Ingenjör Ilhan Icten, Iversonsgatan 2, 114 30 Stockholm
Bibliotekarie Birgit Jacobsson, Pontus Wiknersgatan 9, 412 57 Göteborg
Ingrid Jansson, Bullegummans gata 5, 421 77 Västra Frölunda
Fil. lic. Agnes Jarring, Karlavägen 85, 114 59 Stockholm
* Ambassadör Gunnar Jarring, Karlavägen 85, 114 59 Stockholm
Annel Johansson, Brännkyrkagatan 73, n.b., t.v., 117 23 Stockholm
* Professor Lars Johanson, Båtsman Nähls gränd 3, 163 60 Spånga
Ambassadör Bo Johnson Theutenberg, Johan Banérs väg 38, 182 75 Stocksund
Fru Else Jonsson, Björngårdsgatan 3, 5 tr., 116 48 Stockholm
F.d. chefsrådman Einar Josefson, Bratten, 430 84 Styrsö
* Docent Folke Josephson, Noreens väg 29, 752 63 Uppsala
Fru Judy Josephson, Noreens väg 29, 752 63 Uppsala
N. P. Skøtt Jørgensen, Trige Centervej 60-1, DK-8280 Trige (Danmark)
Geolog Yildiz Kafkas, M.S., Ljungbyplan 24, n.b., 163 73 Spånga
Mrs Birgit Kamhi, Çam apt. D.8, Çamlik sok., Etıler (Turkiet)
Avd.dir. Hack Kampmann, Taptogatan 6, 6 tr., 115 28 Stockholm
Direktör Helmer Kanmert, Alphyddevägen 8, 131 35 Nacka
Lars Karlmark, Carlsgatan 10 C, 211 20 Malmö
Barbro Karlström, Utrikesdepartementet, Box 16121, 103 23 Stockholm
Margareta Kempff, Nyodlingsvägen 7, 161 39 Bromma
Fil.kand. Ulla Kessens, Eva Bonniers gatan 10, 2 tr., 126 66 Hägersten
Gun Kessle / Jan Myrdal, Fagervik, 150 30 Mariefred
Direktör Anders Kindahl, Gökvägen 14, 133 00 Saltsjöbaden
Fil. lic. Georg K:son Kjellberg, Skeppargatan 76, 114 59 Stockholm

Lektor Torsten Klackenberg, Maria Prästgårdsgata 29, 2 tr., 116 52 Stockholm
* Docent Bengt Knutsson, Gilleskroken 24, 222 47 Lund
F. riksarkivarie Åke Kromnow, Fridhemsgatan 8, 4 tr., 112 40 Stockholm
* Professor Tryggve Kronholm, Madlalia 29, N-4040 Madla (Norge)
F. bibliotekarie Marianne Kuylenstierna, Thulehem 35, 223 67 Lund
Civ.ing. Sven Köhler, Roslinsvägen 19, 161 54 Bromma
Docent Jan Peder Lamm, Kostervägen 7, 181 35 Lidingö
Fru Madeleine Landenius, Karlavägen 113, 115 26 Stockholm
* Ambassadör Olof Landenius, Karlavägen 113, 115 26 Stockholm
Erik Larsson, Dottevik 45, 671 00 Arvika
Museichef Karl Erik Larsson, Drottninggatan 85, 111 60 Stockholm
Fil. mag. Sture Larsson, Taltrastvägen 7, 794 00 Orsa
Universitetslektor, Dr. phil. Henning Lehmann, Fornæsvej 2 B, DK-8240 Risskov (Danmark)
Fil. lic. Carl Lesche, Grev Magnigatan 16, 114 55 Stockholm
Friherre C. H. Leuhusen, Vallen, 310 10 Voxtorp
Ambassadör Axel Lewenhaupt, Utrikesdepartementet, Box 16121, 103 23 Stockholm
Sara Liljeblad, Parkgatan 37 H, 244 02 Furulund
Fil. lic. Eva Liljegren, Falkenbergsgatan 5 A, 115 21 Stockholm
Bengt Lindblad, S. Esplanaden 15, 352 35 Växjö
Författaren, fil. lic. Ebbe Linde, Sandviksvägen 40, 618 00 Kolmården
Fil. dr Harry Linde, Ellösgatan 18, 416 74 Göteborg
Professor Tullia Linders, Drömstigen 30, 161 38 Bromma
Docent Margareta Lindgren, Kvarnängsgatan 4, 1 tr., 754 20 Uppsala
Bengt Lindholm, Håvgatan 23, 891 00 Örnsköldsvik
Inköpare Tord Lindkvist, Icerenköy cad. no. 55/7, Bostancı, Istanbul (Turkiet)
Fru Lillemor Lindmark, Vildkattsvägen 3, 133 00 Saltsjöbaden
Vicekonsul Margaretha Lindström, Consulat général de Suède, B.P. 125, Beyoğlu, Istanbul (Turkiet)
Raimo Litell, Landalabergen 7, 411 29 Göteborg
Civilekonom Lennart Låftman, Bokstigen 16, 181 46 Lidingö
Författaren Tomas Löfström, Karlbergsvägen 54, 3 tr., 113 34 Stockholm
Oscar Löwenadler, Björnbo 15, 181 46 Lidingö
Fru Birgit Machschefes, Stavsjövägen 49, 125 41 Älvsjö
F. ambassadör Åke Malmæus, Kryssarvägen 8, 183 52 Täby
Professor Bertil Malmberg, Vintergatan 2 B, 223 57 Lund

Pat Marino-Hultman, Alsike prästgård, 741 00 Knivsta
Byrådirektör Carl G. Martinsson, Tapetserarvägen 23, 161 46 Bromma
Fil. kand. Olle Matsson, Gustavsbergsgatan 3 A, 752 39 Uppsala
Fil. dr Ragnar Matsson, Ingjaldsvägen 7, 183 42 Täby
Fru Grethe Meiton, Karlbergsvägen 7, 113 27 Stockholm
Anne-Marie Mejborn, Anekdotgatan 7, 422 41 Hisings-Backa
Lektor Einar D. Mellquist, Vaxmoravägen 21 A, 191 48 Sollentuna
Arslan Mengüç, Storbyplan 21, n.b., 163 71 Spånga
Kerstin Meriç, Stävholmsgränd 133, 127 49 Skärholmen
Ingeborg Meyerhöffer, Klubbvägen 5, 5 tr., 182 31 Danderyd
Advokat Gunnar Michelson, Box 110, 441 23 Alingsås
Med. dr Christian Moëll, Ryttaregränden 6, 222 39 Lund
* Professor Davoud Monchi-Zadeh, Fänkålsgatan 35, 754 47 Uppsala
Överdirektör Erik Montell, Granitvägen 23 C, 432 00 Varberg
Hugo Montgomery, Tallbacksvägen 48 B, 752 45 Uppsala
Nigel Moore, Sturegatan 36 B, 114 36 Stockholm
Arkitekt Johan Mårtelius, Falks väg 35, 182 33 Danderyd
Dep.sekr. Gunhild Möller, Pl 9084 Finja Kyrkby, 281 00 Hässleholm
Fru Lies-Beth Nagornoff, Igeldammsgatan 28, 112 49 Stockholm
Jur. dr Ernst Nathorst-Böös, Värtavägen 8, 115 24 Stockholm
Övertandläkare Kerstin Nathorst-Westerdal, Bodalsvägen 20, 3 tr., 181 36 Lidingö
Bibliotekarie Gull Nettelbladt, Myrgatan 6, 661 00 Säffle
Stig Netterstedt, Svärtavägen 7, 611 90 Nyköping
Dr Anders Nilsson, Skalkungen, Box 128, 741 00 Knivsta
* Fil. kand. Birgit Nilsson, Lyckovägen 9 h. 9, 2 tr., 161 36 Bromma
Fil. kand. Harald Nilsson, Storskogsvägen 9, 752 45 Uppsala
Professor Sten Åke Nilsson, Dragontorpet, 240 13 Genarp
* Professor Carl-Otto Nordström, Torsgatan 8 B, 752 22 Uppsala
Arkitekt Inger Norell, Hospitalsgatan 6 A, 223 53 Lund
Amanuens Kjell Norlin, Bäckavägen 6, 222 48 Lund
Fotograf Michael Normann, Flogstavägen 25 C, 752 63 Uppsala
Eva Novak, Bygatan 37, 5 tr., 171 55 Solna
Civ.ekon. Gunnar Nygren, Tegnérgatan 49, 3 tr., 111 61 Stockholm
* Professor Carl Nylander, Istituto svedese, Via Omero 14, Valle Giulia, I-00197 Roma (Italien)
Fil. dr Lars-Erik Nyman, Tredje Avenyen 13 B, 281 00 Hässleholm
Per Nyqvist, Parentesen A: 101, 223 52 Lund
Länsveterinär Gunnar Nyström, Brunnsgatan 78, 3 tr., 802 20 Gävle

Ambassadör Bengt Odhner, Utrikesdepartementet, Box 16121, 103 23 Stockholm
Fru Marianne Odqvist, Drottning Kristinas väg 9, 114 28 Stockholm
Pia Odqvist, Skeppargatan 25 A, 1 tr., 114 52 Stockholm
Boktryckare Per-Håkan Ohlsson, Sankt Annegatan 4, 223 50 Lund
Byrådirektör Johannes Olde, Katarina västra kyrkogata 8, 116 21 Stockholm
Hans Olivecrona, Erikhällsgatan 6 C, 151 46 Södertälje
Kanslidirektör Gunnar Olofson, Prästgårdsängen 19, 7 tr., 412 71 Göteborg
Fil. kand. Ulla Olsson, Fanjunkaregatan 7 F, 415 04 Göteborg
Fil. kand. Margareta Otterström, Fjordvägen 6, 430 80 Hovås
Fil. kand. Lennart Palmqvist, Oslogatan 34, 163 31 Spånga
Mr Carl Parkner, Scandinavian Airlines System, Cumhuriyet cad. 26 A, Harbiye, Istanbul (Turkiet)
Poul Pedersen, Skrænten 7, DK-8240 Risskov (Danmark)
Vally Perez, Lundenvägen 31 B, 541 39 Skövde
Tecknare Bille-Bild Birger Persson, Kotullen, 741 00 Knivsta
Ambassadör Lennart Petri, Mjövik, 297 02 Everöd
Docent Elisabeth Piltz, Flöjtvägen 50, 752 50 Uppsala
Major Hans Plogvall, Box 17035, 161 17 Bromma
Adjunkt Lilian Portefaix, Skolgatan 21, 752 21 Uppsala
Ambassadör Eric von Post, Ch. de la Fontannetaz 5, Pully-La Rosiaz, CH-1012 Lausanne (Schweiz)
Ilkka J. Pärni, Ljungbyplan 11, 163 73 Spånga
Lillemor Ramberg, Murklevägen 5, 752 46 Uppsala
* Docent Gad Rausing, 48, Albert Hall Mansions, London SW 7 2 AW (England)
Bankdirektör, fil. dr C. G. Regnéll, Pedellgatan 5, 223 60 Lund
Direktör Lennart Rehnqvist, Stiftsbyvägen 21, 260 90 Båstad
* Professor Patrik Reuterswärd, Lilla Bergshamra, 171 73 Solna
Professor Helmer Ringgren, S:t Johannesgatan 4 A, 752 21 Uppsala
Pressrådet Orwar Roberntz, Utrikesdepartementet, Box 16121, 103 23 Stockholm
* 1. bibliotekarie, fil. lic. John Rohnström, Karlavägen 119, 115 26 Stockholm
Tekn. dir. Björn Romson, Sätraängsvägen 15, 182 32 Danderyd
* Fil. dr Paavo Roos, Lunds universitet, Klassiska inst., Sölvegatan 2, 223 62 Lund

Professor Anna Birgitta Rooth, Övre Slottsgatan 14 C, 752 35 Uppsala
Fru Lissie von Rosen, Limhamnsvägen 6 A, 217 59 Malmö
Rådman Stig Rosén, Klostergatan 7, 592 00 Vadstena
Fil. dr Jan Olof Rosenqvist, Djäknegatan 43, 754 25 Uppsala
Docent Jan Rosvall, Hagtornsstigen 1, 413 21 Göteborg
Direktör Gunnar J. Ruding, Eriksbergsgatan 4, 114 30 Stockholm
* Docent Hans Ruge, Untravägen 5, 115 43 Stockholm
Rolf Runmo, Trålvägen 1, 814 00 Skutskär
Ambassadör Olof Rydbeck, Boerhaavegasse 7, Tür 8, A-1030 Wien (Österrike)
* Professor Lennart Rydén, Gropgränd 2 A, 3 tr., 752 35 Uppsala
Prosten Tord Rydén, Bredgatan 23, 222 21 Lund
Bibliotekarie Louise Sagnér, Magistratsvägen 33 A, 222 43 Lund
Jur. kand. Gunnar Sandberg, Luthagsesplanaden 24 A, 752 25 Uppsala
F. biblioteksrådet Nils Sandberg, Lindekullegatan 18, 416 78 Göteborg
Universitetslektor Siri Sande, Inst. for kunsthistorie, Universitetet i Oslo, Postboks 1019, Blindern, Oslo 3 (Norge)
Fred Sandstedt, Tavastgatan 16, 1 tr., 117 24 Stockholm
Fil. kand. Astrid Sárkány, Adilsvägen 9, 182 64 Djursholm
Fil. mag. Adèle Schreiber, Käglestigen 3, 161 33 Bromma
Fil. dr Dagmar Selling-Sandklef, Föreningsgatan 18 A, 411 27 Göteborg
Berit Siljendahl, Kammakargatan 21, 111 60 Stockholm
Professor Anders Sjöberg, Kryssarvägen 14, 183 52 Täby
Avd.dir. Lars Sjödahl, Skolvägen 1, 122 31 Enskede
Författaren Östen Sjöstrand, Östra Henriksborgsvägen 74, 131 31 Nacka
Kamrer, fru Maria Slite, Vultejusvägen 66, 161 53 Bromma
1. bibliotekarie Bert Slättung, Briljantgatan 41, 421 49 Västra Frölunda
Teol. & fil. dr Nils Staf, Karlavägen 66, 114 49 Stockholm
Fru Signe Staf, Karlavägen 66, 114 49 Stockholm
* Direktör Jan H. Stenberg, Bergsvägen 26, 181 31 Lidingö
Avd.dir. Emil F. Stetler, Forshagagatan 22, 123 48 Farsta
Per Stille, S:t Olofsgatan 20, 752 21 Uppsala
* Museidirektör, docent Carl-Gustaf Styrenius, Sångarvägen 8, 161 40 Bromma
Konsul Finn Ståhl, Swedish Consulate, Box 229, Heraklion/Crete (Grekland)
Direktör Anders Sundberg, Grevgatan 6 A, 114 53 Stockholm
Chefredaktör, fil. lic. Jan E. Sundblad, Box 1449, 111 84 Stockholm
Fil. dr Gunnar Svahnström, S. Kyrkogatan 15, 621 00 Visby

Fil. kand. Ingvar Svanberg, Väktargatan 50 A, 754 22 Uppsala
Måns Swartling, Backenvägen 131, 902 51 Umeå
Docent Nils W. Svenningsen, Källarekroken 38, 222 47 Lund
* Direktör Sven-Ingvar Svensson, Kastanjevägen 6, 132 00 Saltsjö-Boo
Fil. mag. Elzbieta Swięcicka, Åkerbyvägen 358, 2 tr., 183 35 Täby
Naemi Särnqvist, Regementsgatan 27 B, 4 tr., 271 00 Ystad
Professor Torgny Säve-Söderbergh, Kyrkogårdsgatan 27, 752 35 Uppsala
Fru Tatjana Sääf, Drachmannsgatan 14, 161 58 Bromma
J. Peter Södergård, Norrbyhus, S:t Johannesgatan 16, 752 21 Uppsala
Fil. dr Per Sörbom, Östra Tulegatan 26, 733 00 Sala
Fil. lic. Sansu Tangay, Vallavägen 41, 3 tr., 136 41 Handen
Docent Sven-Tage Teodorsson, Arlagatan 6, 502 33 Borås
Fil. kand. fru Mary Tham, Önskeringsvägen 30, 161 39 Bromma
Dimitri Theodoridis, Holzstrasse 12, D-8000 München 5 (Västtyskland)
* Arkitekt, docent Thomas Thieme, Skanstorget 17 A, 411 22 Göteborg
Byggnadsingenjör Svend Thomsen, Fjärilstigen 93, 144 00 Rönninge
F. Riksantikvarien Bengt Thordeman, Villagatan 13 B, 114 32 Stockholm
Adjunkt Bengt Thorén, Box 1155, 782 00 Malung
Allan Thorsberg, Box 592, Västerbyn, Stjärnsund, 770 70 Långhyttan
Bankdirektör Carl Thulin, Skeppsbron 36, 111 30 Stockholm
Skolinspektör Gustaf Thundal, Tre Krokars gata 4 A, 771 00 Ludvika
Docent Hilding Thylander, Brinken, Fack 3, 260 41 Nyhamnsläge
Professor Jan-Olof Tjäder, Ihres väg 9, 752 63 Uppsala
* Professor Christopher Toll, Valhallavägen 94, 4 tr., 114 27 Stockholm
Leg. läk. Albert Tovi, Snöbärsgatan 5, 199 42 Enköping
Journalist Eino & Fru Beyhan Tubin, Bullerholmsgränd 89,
127 40 Skärholmen
Professor Algot Törneman, Brännkyrkagatan 19 A, 117 20 Stockholm
Fil. dr Sylvia Törnkvist, Vikingagatan 18 C, 223 77 Lund
Docent Alf Uddholm, Rönnvägen 1, 802 29 Gävle
Programdirektör Håkan Unsgaard, Bondegatan 69, 7 tr.,
116 34 Stockholm
Leg. läk. Ingrid Ursing, Svartensgatan 28, 116 20 Stockholm
* Docent Bo Utas, Tibblevägen 7 B, 740 30 Björklinge
Bibliotekarie Bertil Waern, Karlsrogatan 36, 752 39 Uppsala
Fru Elisabeth Vahlquist, Karlaplan 1, 114 60 Stockholm
* Dep.sekr. Fredrik Vahlquist, Karlaplan 1, 114 60 Stockholm
Professor Gisela Walberg, Norrstigen 21, 181 31 Lidingö
Fil. mag. Viveca Waldenström, Jägarstigen 4, 181 46 Lidingö

* Fil. dr Berit Wallenberg, Villagatan 4, 114 32 Stockholm
Fil. lic. Ulla S. Welin, Sandelsgatan 38, 4 tr., 115 33 Stockholm
Eva Venturi, Via Oriani 21, 4 tr., I-50134 Firenze (Italien)
Docent Gösta Werner, Döbelnsgatan 1, 111 40 Stockholm
Fil. mag. Ingrid Westberg, Utsiktsvägen 5, 181 62 Lidingö
Museidirektör Ulla Westermark, Bastugatan 17, 117 25 Stockholm
* Professor Alfred Westholm, Solbacken 1, 412 67 Göteborg
Barbro Westling, Skönviksvägen 10, 671 00 Arvika
Fil. kand. Ann Margret Westman, Sockerbruksgränd 14, 7 tr., 117 42 Stockholm
Direktör Sune Wetterlundh, Fersens väg 12, 211 42 Malmö
Bibl.ass. Bengt Wickström, Torstenssonsgatan 8, n.b., 114 56 Stockholm
Aukt. translator Rolf Widell, Box 33, 260 83 Vejbystrand
Professor Geo Widengren, Karlavägen 95, 115 22 Stockholm
Fil. dr Erik Wikén, c/o Knudtzon, Maltesholmsvägen 163, 162 37 Vällingby
Fil. lic. Stina Vilén, Häckvägen 23, 132 00 Saltsjö-Boo
Kapten Stig Wilton, S:t Paulsgatan 8, 116 47 Stockholm
Ambassadör Wilhelm Winther, Bodalsvägen 22, 181 36 Lidingö
* Professor Gösta Vitestam, Tunavägen 4, 223 62 Lund
Fru Ingrid Wollin, Sköntorpsvägen 4, 2 tr., 121 42 Johanneshov
Professor Rudolf Zeitler, Regngatan 16, 754 31 Uppsala
* Minister Andreas Ådahl, Délégation de la Suède auprès de l'Organisation de Coopération et de Développement Économique, 19, rue de Franqueville, F-75016 Paris (Frankrike)
* Fil. dr Karin Ådahl, 25, Av. de Tilleuls, F-78400 Chatou (Frankrike)
* Docent Gunilla Åkerström-Hougen, Sylvestergatan 4, 411 32 Göteborg
Konstnär Kjell Åslund, c/o Scuderi, Riddargatan 36, 114 57 Stockholm
Fil. dr Lena Åström, Kärralundsgatan 51, 416 56 Göteborg
Anne Grete Öker, Guldborgvej 30, DK-2000 F København (Danmark)
Ambassadör Torsten Örn, Utrikesdepartementet, Box 16121, 103 23 Stockholm
Civ.ing. Rasin Örsan, Tursan AB, Norrlandsgatan 23, 111 43 Stockholm
Redaktör, fru Gerd Örtegren, Högbergsgatan 28, 116 20 Stockholm
Fru Anne-Marie Özkök, Stamgatan 59, 125 39 Älvsjö

Harvard College Library, Serial Records Division, Cambridge, Mass. 02138 (USA)

Institutet för offentlig och internationell rätt, Uggleviksgatan 9, 114 27 Stockholm
Lunds universitet, Inst. f. österländska språk, avd. Semitiska språk, Tunavägen 39 F, 223 63 Lund
Malmö stadsbibliotek, Davidshallsgatan 14, 211 45 Malmö
Nordiska museets bibliotek, Djurgården, 115 21 Stockholm
Norrköpings stadsbibliotek, 601 81 Norrköping
Stifts- och landsbiblioteket, Box 3085, 580 03 Linköping
Stifts- och landsbiblioteket, 532 00 Skara
Sveriges Radio, LR Inv.red. Merhaba, 5H BVC, 105 10 Stockholm
Södertälje stadsbibliotek, Fack, 151 89 Södertälje
Turkiska statens turistbyrå, Kungsgatan 3, 111 43 Stockholm
Utrikesdepartementets bibliotek, Fack, 103 23 Stockholm
Vitterhetsakademiens bibliotek, Box 5405, 114 84 Stockholm
Västerås stadsbibliotek, Box 717, 721 20 Västerås

UNO S. ANDERSONS TRYCKERI AB STOCKHOLM

de Constantinople, qui represente la Mosquée de Sultan Soliman le vieus Serail, et
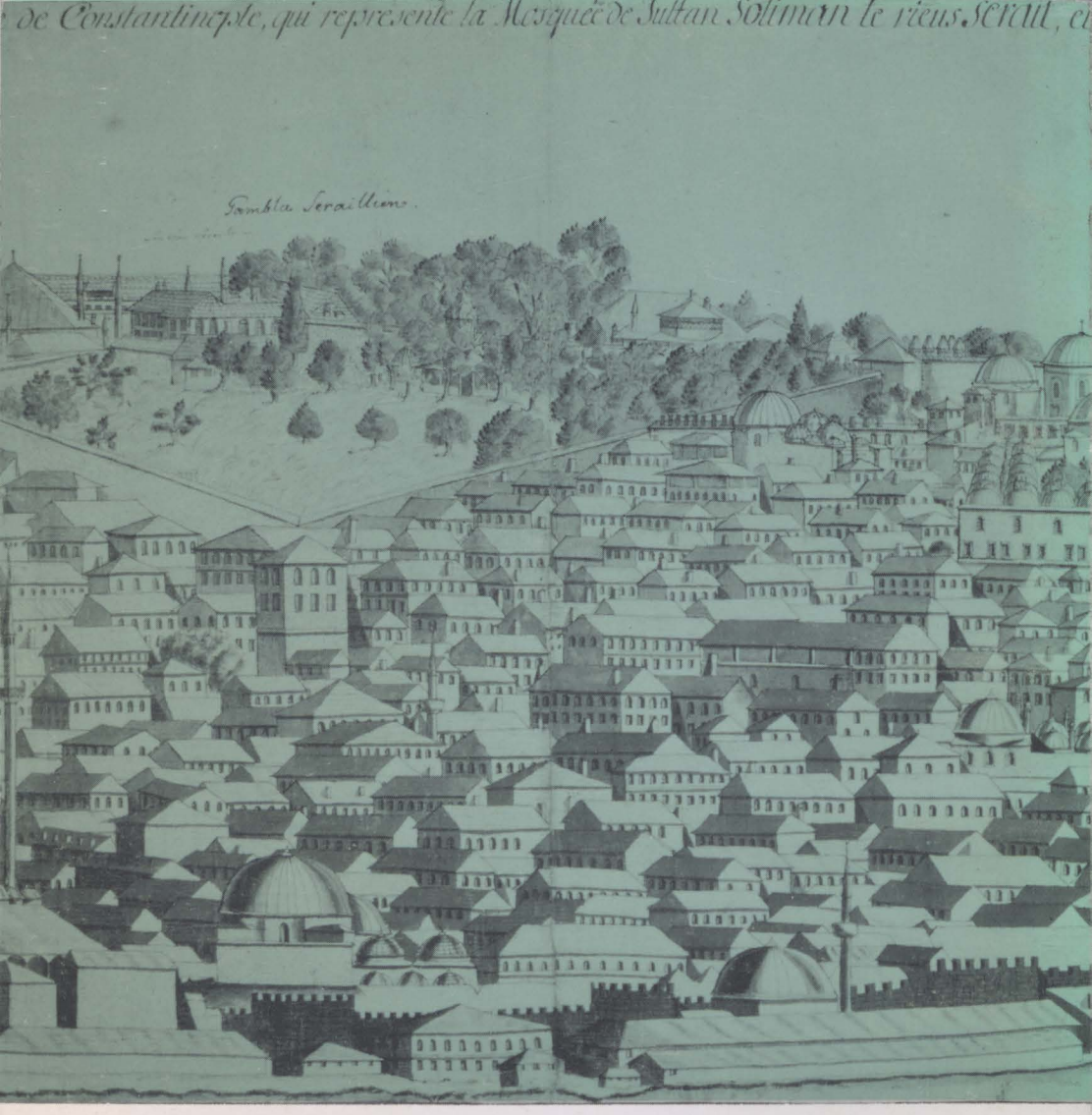
Gambla Seraillien.